

RĪGAS PEDAGOĢIJAS UN IZGLĪTĪBAS VADĪBAS AKADĒMIJA

Pedagoģijas fakultāte Rīgas nodaļa

Nepilna laika studiju programma „Pirmsskolas izglītības skolotājs”

AGNESE LŪSE

**Vidējā pirmsskolas vecuma bērnu uzmanības noturības attīstības
sekmēšana tēlotājdarbības procesā**

Bakalaura darbs

Darba vadītājs

Lektore
Akadēmiskais
amats

Mg.paed.
Grāds

Antra Randoha
Vārds, uzvārds

_____
Paraksts

Rīga
2011

Saturs

Anotācija latviešu valodā	
Anotācija angļu valodā	
Ievads.....	3
1. Uzmanības jēdziena skaidrojums un uzmanības noturības raksturojums pedagogu un psihologu teorētiskajās atziņās.....	6
1.1. Uzmanības raksturojums un tās attīstība pirmsskolā.....	8
1.2. Vidējā pirmsskolas vecuma bērnu personības attīstības likumsakarību raksturojums temata ietvaros.....	12
2. Tēlotājdarbība – uzmanības sekmētāja pirmsskolā.....	22
2.1. Tēlotājdarbības raksturojums.....	22
2.2. Paņēmieni un tehnikas tēlotājdarbībā.....	26
2.3. Tēlotājdarbība pirmsskolas pedagoģiskajā procesā.....	31
3. Uzmanības noturības sekmēšanas iespējas tēlotājdarbības procesā.....	40
3.1. Metodoloģijas apraksts.....	42
3.2. Bērnu raksturojums temata ietvaros.....	44
3.3 Pētījuma norises apraksts un analīze.....	50
Secinājumi.....	64
Izmantotā literatūra.....	66
Pielikumi.....	68

Ievads

Pirmsskolas vecums ir nozīmīgs posms personības attīstībā, kad tiek likts pamats turpmākai cilvēka dzīvei. Šī perioda psihiskā attīstība ir pamatā pārējo attīstības periodu rezultātiem. Šajā laikā bērns apgūst gan pirmās sociālās iemaņas, gan pilnveidojas bērna personības daudzveidīgie komponenti. Visa bērna personības attīstība norit kopveselumā, ietverot psihisko procesu – domāšanas, atmiņas, iztēles, uztveres, uzmanības, pilnveidi, bērna fizisko attīstību, sociālo prasmju apguvi, kā arī bērna emocionālās un jūtu pasaules bagātināšanos.

Bakalaura darba tēma izvēlēta, saskatot savstarpējās sakarības un nozīmi bērnu tēlotājdarbībai kā pirmsskolas vecuma bērnu prasmju un iemaņu attīstītājam, bērnu emocionālās un radošās pasaules bagātinātājam, kā arī visas personības attīstības kopveselumā veicinātājam.

T.Komarova akcentē bērnu tēlotājdarbības ciešo saistību ar bērnu attīstību kopveselumā, uzsverot, ka tēlotājdarbība ir specifiska īstenības atainošana, un tai ir liela nozīme bērnu kognitīvajā attīstībā. Ar tēlotājdarbības palīdzību bērnos tiek attīstītas tādās īpašības kā griba, spēja padarīt iesākto darbu līdz galam, koncentrēšanās un mērķtiecīgums, grūtību pārvarēšana. (Komarova, 1990, 15)

Bērna tēlotājdarbība ir radošs process, kurā bērns ne tikai pauž savu attieksmi par apkārt notiekošo, bet parāda savu jūtu pasauli, domas, emocijas. Lai bērns varētu izpausties radoši, līdztekus mākslinieciskajiem izteiksmes līdzekļiem vienlīdz svarīgi ir bērna psihiskie procesi – domāšana, atmiņa, iztēle, uztvere un uzmanība. Bērnam ir jāvēro, jāiepazīst objekti, jādomā, jāiztēlojas, jābūt uzmanīgiem, jākoncentrē uzmanību, un tikai pie šo procesu augsti attīstīta līmeņa, arī bērna radošās izpausmes būs spilgtas un emocionāli bagātas. Lai bērns saprastu pasauli, bērnam tai vispirms ir jāpievērš uzmanība, jāuztver tā, jāuztver apkārtējie redzes un dzirdes stimuli. Bērnam tie jāpatur prātā, kamēr viņš saprot ko tie nozīmē un kā uz tiem reaģēt.

Pirmsskolas vecuma bērnu uzmanības attīstībā liela loma ir pieaugušajam. Tieši pieaugušais ir tas, kurš palīdz bērnam virzīt viņa uzmanību uz kādu konkrētu objektu, mudina saskatīt ko būtisku, īpašu, kas pirmsskolā veiksmīgi tiek realizēts īpaši organizētajās tēlotājnodarbībās.

V.Muhina akcentē, ka pirmsskolas vecumā bērniem grūti koncentrēties uz viņiem vienveidīgām un mazpievilcīgām darbībām. (Мухина, 1999, 146)

Svarīgs nosacījums, lai kaut kam pievērstu uzmanību ir objekta vizuālajam tēlam un cilvēka interesēm par konkrēto objektu. Būtiska loma cilvēka uzmanības īpašībām, ir cilvēka personībai, viņa temperamentam un rakstura iezīmēm, kas cieši saistīts ar visu personību kopumā.

Tēlotājdarbība ir veids, kā varam bagātināt bērna radošās spējas, rosinām viņa iztēli un sensorās spējas, pilnveidojam un attīstām bērna psihiskos procesus. Tēlotājdarbība attīsta bērna novērošanas spējas un ir veids kā bērns pauž attieksmi pret apkārtējo pasauli. Ar tēlotājdarbības palīdzību bērna pasaule padarāma daudzveidīgāka un emocionāli bagātāka, tā rosina bērnus radīt darbus kas atspoguļo vēroto vai fantāzijā radīto, bērns attēlo ne tikai redzēto, bet pauž arī savu attieksmi par paveikto. Tēlotājdarbība ir veids kā tiek bagātināta bērna estētiskā pasaules uztvere, bagātinās bērna estētiskās jūtas un pieredze. Liela loma bērna radošo spēju attīstībā ir pieaugušo attieksmei un prasmei vadīt un virzīt bērnu darbību. Bērna radošums var izpausties dažādi, tādejādi svarīgi, lai pieaugušais sniegtu bērnam nepieciešamo atbalstu un rosinātu bērnu darboties.

Bakalaura darba tēmas aktualitāti autore saskata tajā apstākļi, ka šobrīd sabiedrībā tiek likts akcents uz radoši attīstītu personību, kas spēj strādāt radoši, kreatīvi. Radoša jeb kreatīva personība ir augsta līmeņa kultūras cilvēks, tā ir patstāvīga, iniciatīvas bagāta, sociāli aktīva, harmoniska personība, kura spēj rast netradicionālus risinājumus un pozitīvi risināt radušās problēmas. Liela nozīme radošas personības izaugsmē ir visiem psihiskajiem procesiem. Tādejādi darba autore saskata tēlotājdarbības ciešo saikni ar psihisko procesu attīstību un pilnveidi radošajā procesā.

Darba autore, vadoties no personiskās pieredzes, atzīst, ka bērna tēlotājdarbība ir cieši saistīta ar citiem pirmsskolā organizētajiem bērnu darbības veidiem – iepazīstināšanu ar dabu, iepazīstināšanu ar apkārtni, sensorisko priekšstatu apguvi, runas attīstību un daiļdarbu lasīšanu. Pirmsskolā organizējot bērniem integrētās nodarbības, kur ir ietverti vairāki darbības veidi, ietverot tēlotājdarbību, bērna attīstība norit kopveselumā. Tādejādi pirmsskolas vecumā pareizi organizēta un pieaugušā virzīta tēlotājdarbība ir veids kā sekmēt bērnu uzmanības noturību bērnu radošajās tēlotājnodarbībās.

Bakalaura darba ietvaros autore apkopos un analizēs psihologu un pedagogu atziņas par uzmanības jēdzienu un tās funkcijām, uzmanības attīstību pirmsskolas vecumā. Darba autore analizēs literatūru par pirmsskolas vecuma bērnu personības attīstības likumsakarībām, tēlotājdarbību, tās veidiem, metodēm un izmantošanu pirmsskolas izglītības procesā. Pētījumā

tiks testēti bērni un noskaidrots viņu uzmanības noturības līmenis, organizētas tēlotājdarbības un veikta bērnu novērošana, darbu vērtēšana un analīze.

Pētījuma objekts: tēlotājdarbības process pirmsskolā.

Pētījuma priekšmets: uzmanības noturības attīstības sekmēšana vidējā pirmsskolas vecuma bērniem.

Mērķis: teorētiski un praktiski izziņāt uzmanības noturības attīstības sekmēšanas iespējas vidējā pirmsskolas vecuma bērniem tēlotājdarbības procesā.

Hipotēze: bērnu tēlotājdarbības procesā tiek sekmēta bērnu uzmanības noturība, ja bērni tēlotājdarbībai tiek ieinteresēti un motivēti, veic darbu zināmās tehnikās ar labām prasmēm un iemaņām.

Uzdevumi:

1. Izzināt un analizēt pedagoģisko un psiholoģisko literatūru par uzmanības noturības attīstību un vidējā pirmsskolas vecuma bērnu personības attīstību.
2. Izzināt un teorētiski izvērtēt tēlotājdarbības procesu, tā veidus un izmantošanu pirmsskolas pedagoģiskajā procesā.
3. Veikt pētījumu un izziņāt uzmanības noturības attīstības sekmēšanas iespējas tēlotājdarbības procesā.

Pētījumā izmantotās metodes:

Teorētiskā metode – pedagoģiskās un psiholoģiskās literatūras analīze.

Empīriskās metodes – novērošana.

Testu metode – R.Ņemova aprakstītais tests bērnu uzmanības noturības līmeņa noteikšanai „Atrodi un izsvītro.”

Pētījuma bāze: Teorētiskā literatūra un PII „x”- pētījumā piedalās 10 vidējā pirmsskolas vecuma bērni.

1. Uzmanības jēdziena skaidrojums un uzmanības noturības raksturojums pedagogu un psihologu teorētiskajās atziņās

Pastāv uzskats, ka uztvert nozīmē pievērst kaut kam uzmanību. Cilvēka uzmanību vairāk pievērsīs jaunais, sarežģītāks, intensīvais vai spēcīgais stimul. Dažādiem cilvēkiem un pat vienam un tam pašam cilvēkam dažādos apstākļos uzmanība ir atšķirīga. Izpētot un analizējot literatūru par uzmanību, autore galvenokārt izmantoja Dz.Meikšānes, A.Vorobjova, R.Ļemova, u.c. autoru sniegtos viedokļus.

R.Ļemovs uzsver, ka ar uzmanību sastopamies tad, kad jāaplūko izziņas procesu dinamika un cilvēka psihisko stāvokļu dažādās īpašības. Tādejādi uzmanība nepastāv kā atsevišķs psihisks process, bet ieņem īpašu stāvokli, raksturojot visus šos procesus kopumā. R.Ļemovs interpretē, ka uzmanība ir psihofizioloģisks process, stāvoklis, kas raksturo izziņas darbību dinamiskās īpašības. (Ļемов, 1994,73.)

Uzmanības definīcija:

uzmanība - psihe izvēlēta virzība un koncentrēšanās attiecīgā laika sprīdī uz kādu fiziski reālu objektu, notikumu, priekšmetu, tā īpašību vai ideālu objektu. Uzmanība pilda svarīgas cilvēka uzvedības organizācijas un izziņas aktivitātes funkcijas, pateicoties kurām ir iespējama visbūtiskākās informācijas atlase un pārstrāde, operatīva orientēšanās apkārtējās vides pārmaiņās un psihe resursu koncentrācija nozīmīgu mērķu sasniegšanai. (Psiholoģijas vārdnīca, 1999,145)

Uzmanībai, tāpat kā sajūtām un uztverei ir milzīga loma cilvēku dzīvē, tie ir priekšnosacījumi, lai cilvēks orientētos pasaulē un apkārtējā vidē.

Uzmanība ir centrālais process, kurā informācija tiek pieņemta tālākai apstrādei. Uzmanība darbojas kā filtrs, caur kuru uztvere pēc izvēles tiek virzīta uz noteiktu informāciju, bet pārējā informācija tiek ignorēta.

R.Ļemovs definē uzmanību – tā ir apzināts vai neapzināts informācijas atlases process, kurš iet caur sajūtu orgāniem. (Ļемов, 1994, 173)

A.Vorobjovs uzsver, ka uzmanība veic vajadzīgās informācijas atlasī un kontroli pār tās saglabāšanu, tā ir cilvēka apziņas koncentrētība un virzība uz ārējās vai iekšējās pasaules atspoguļošanu. Uzmanība – visu psihisko izziņas procesu pamats.(Vorobjovs, 1996, 47)

Nozīmīga ir A.Vorobjova faktoru klasifikācija, kuri nosaka uzmanības darbību, apvienojot tos divās grupās – ārējo kairinātāju īpatnības un pašas personības psihiskā stāvokļa īpatnības.

Atkarībā no uzmanību piesaistošiem faktoriem, uzmanība nosacīti iedalāma trīs veidos: netīša, tīša un pēctīša uzmanība.

Tīša uzmanība – uzmanības veids, kurā psihiskās aktivitātes koncentrēšanos un virzību apzināti noteic izvirzītais mērķis un kurā nepieciešama gribas piepūle.

Netīša uzmanība – uzmanības veids, kurā pretēji paša subjekta nodomiem, psihiskās aktivitātes koncentrēšanos un virzību uzspiež ārējie kairinātāji, notikumi, objekti. Netīšai uzmanībai piemīt pasīvs raksturs, jo nav nepieciešama subjekta gribas piepūle.

Pēctīša uzmanība – uzmanības veids, kurā psihiskās aktivitātes koncentrēšanās un virzība atbilst apzināti pieņemtiem mērķiem, bet nav nepieciešama speciāla gribas piepūle sakarā ar darbības automatizāciju vai ar mērķu nozīmīgumu subjektam. (Psiholoģijas vārdnīca, 1999,145)

R.Ļemovs izdala šādas **uzmanības funkcijas**:

- uzmanība aktivizē vajadzīgos un bremzē nevajadzīgos psiholoģiskos un fizioloģiskos procesus, cilvēkam reaģējot uz konkrētu situāciju,
- veic organizētu un mērķtiecīgu informācijas atlasīšanu atkarībā no organisma vajadzībām,
- nodrošina ilgstošu psihiskās aktivitātes koncentrēšanos uz vienu un to pašu objektu vai darbības veidu.

Ar uzmanību saistīta izziņas procesu atlase un virzība. R.Ļemovs uzsver visu psihisko procesu darbības ciešo saistību ar uzmanību (Ļемов, 1994, 175)

Uzmanības teorētisko koncepciju piedāvā arī psihologs P.Galperins: uzmanība izpaužas kā psiholoģiska darbība, kura virzīta uz cilvēka psihē esošo tēlu, objektu, domu vai kāda cita fenomena saglabāšanu, un uzmanības funkcija ir šīs saglabāšanas kontrole.

Darba autore piekrīt viedokļiem, par uzmanības ciešo saistību ar citiem psihiskajiem procesiem un uzmanību kā visu psihisko procesu pamatu. Lai kaut ko ieraudzītu, domātu par to, atcerētos, tam jāpievērš uzmanība. Tādejādi darba autore saskata uzmanības un citu psihisko procesu ciešo saistību, un šo procesu pilnveide ir būtisks nosacījums cilvēka personības attīstībai.

Darba autore, iepazīstoties ar Latvijas psihologu pētījumiem par uzmanību, vērtē Dz.Meikšānes atziņas. Dz.Meikšāne uzmanību definē kā apziņas vēršanu uz noteiktu objektu vai parādību, nodrošinot tā skaidru atspoguļojumu apziņā.

Atšķirībā no citiem autoriem, Dz.Meikšāne uzsver, ka uzmanība pati nav izziņas process, bet tās piedalīšanās padara šī procesa norisi sekmīgāku.

Savukārt psihologs R. Nemovs apraksta nozīmīgākās **uzmanības īpašības** (Немов, 1998, 174):

- uzmanības apjomu nosaka objektu daudzums, ko īsā laika sprīdī aptver cilvēka apziņa, un tas atkarīgs no uztveramo objektu izvietojuma struktūras un konkrēta cilvēka uzmanības individuālajām īpatnībām,
- uzmanības noturība – tā ir apziņas noturēšanas stiprums un stabilitāte uz priekšmetiem vai objektiem ilgā laika posmā; uzmanības noturīgums attīstās visā cilvēka dzīves laikā, tas atkarīgs no cilvēka individuālajām fizioloģiskajām īpatnībām, no nervu sistēmas īpašībām, no organisma stāvokļa dotajā brīdī. Uzmanība kļūst nenoturīga, ja pastāv vairāki spēcīgi kairinātāji, kas novērš uzmanību, vai arī nav interese par veicamo darbību vai priekšmetu,
- uzmanības koncentrāciju nosaka apziņas iedziļināšanās pakāpe objektā un novēršanās no citiem kairinātājiem,
- uzmanības sadalīšana – tā ir cilvēka spēja vienlaicīgi virzīt un sadalīt savu apziņu uz dažādiem objektiem, spēja vienlaicīgi pildīt vairākas darbības, šī īpašība attīstās visā cilvēka dzīves laikā, un tā ir atkarīga no cilvēka fiziskā un psihiskā stāvokļa,
- uzmanības pārslēgšanu nosaka laiks, kas cilvēkam nepieciešams apzinātai uzmanības virzīšanai no viena objekta uz citu, no vienas darbības uz otru. Uzmanības pārslēgšana atkarīga no cilvēka individuālajām īpatnībām, kā arī no cilvēka vecuma.

Uzmanība ir individuāli nosacīta un tā ir atkarīga no CNS īpatnībām, fiziskā un emocionālā stāvokļa. Uzmanības nozīme saistīta ar uztveres attīstību, kā arī ar citu psihisko procesu attīstību. Svarīgs nosacījums, lai kaut kam pievērstu uzmanību ir objekta vizuālajam tēlam un cilvēka interesēm par konkrēto objektu. Būtiska loma cilvēka uzmanības īpašībām, ir cilvēka personībai, viņa temperamentam un rakstura iezīmēm, kas cieši saistīts ar visu personību kopumā.

1.1. Uzmanības attīstība un raksturojums pirmsskolā

Pastāv uzskats, ka bērnu uzmanību saista tikai pievilcīgie, interesi izraisošie objekti, kurus pavada emocionāls pārdzīvojums. Bērns uz uztveres objektu koncentrēties tik ilgi, kamēr būs interese. Uzmanība pirmsskolas vecumā pārsvarā ir netīša un attīstās un norisinās pāreja no

netīšās uz tīšo. Šo viedokli akcentē arī G.Svence un L.Prindule, uzsverot, ka pirmsskolas periodā veidojas sākotnējās tīšās uzmanības formas, netīšā uzmanība ieņem noteicošo vietu. G.Svence uzskata, ka uzmanība ir saistīta ar gribas kvalitāti, ar paškontroles prasmēm un iemaņām socializācijas procesā. (Svence, 1999,88)

Līdzīgi domā arī V.Hibnere, akcentējot, ka pirmsskolas vecumā dominē emocionālā vai netīšā uzmanība un ka bērna uzmanību piesaista jauns, neredzēts objekts, ja tas ir košās krāsās, dinamisks vai iepriekš redzēta objekta spilgtas pārmaiņas, kontrasts starp redzamajiem objektiem. Viņa uzsver, ka bērna uzmanības īpašības ir neliels apjoms un neliels koncentrēšanās ilgums. Bērna uzmanība intensīvi pievērsta interesantai, aizrautīgai darbībai. Uzmanības sadalīšana starp abu roku saskaņotām vienlaicīgām kustībām attīstās pamazām 6 – 7 gadu vecumā. Uzmanība ir stabila neilgā laikā, kad tā pievērsta vienam un tam pašam objektam, uzmanības pārslēgšana notiek, kad tiek mainīts darbības veids. (Hibnere, 1998, 110)

Psiholoģe V.Muhina uzsver, ka visā pirmsskolas periodā uzmanība mainās saistībā ar sarežģītākas bērnu darbības pakāpenisku parādīšanos un prāta attīstību, uzmanībai kļūstot noturīgākai un konkrētākai. Izmaiņas 3- 6 gadus vecu bērnu uzmanībā saistās ar bērna uzmanības apzinātu vadību uz konkrētiem priekšmetiem, parādībām un uzmanības noturēšanas paildzināšanos.

Atšķirībā no V.Muhinas, E.Rogovs uzsver pirmsskolas vecumā paaugstināto uzmanības saistību ar orientēšanos apkārtējā vidē, ar emocionālu attieksmi pret apkārtējiem. Nozīmīga ir E.Rogova atziņa par lūzuma brīdi bērna uzmanības attīstībā, kas saistīts ar apzinātu uzmanības kontrolēšanu, novirzot to un noturot uz noteiktiem priekšmetiem (Рогов, 1999)

Uzsverot tīšās uzmanības veidošanos šajā vecumā, V.Muhina akcentē pieaugušā lomu šī uzmanība veida attīstībā, kas palīdz bērniem virzīt uzmanību uz noteiktiem objektiem.

Līdzīgu viedokli pauž arī L.Prindule, uzsverot tīšās uzmanības attīstības intensitātes atkarību no pieaugušā cilvēka līdzdalības, no veida kā pieaugušais iesaista bērnu jaunos darbības veidos un kādus līdzekļus izmanto uzmanības organizēšanai. (Prindule, 1995, 112)

Kā nozīmīgas darba autore uzsver Dz.Meikšānes atziņas par uzmanību un tās izkopšanu, kur liela loma bērnu uzmanības izkopšanā ir vecākiem. Uzmanības izkopšana ir svarīgs uzdevums pirmsskolas vecuma bērnu izziņas procesu attīstīšanā.

Dz.Meikšāne akcentē viedokli par vajadzību vecākiem sekot bērnu darbībai, kontrolēt pienākumu izpildi, lai izkoptu bērniem māku koncentrēt uzmanību uz vajadzīgo, nepakļauties vilinošiem blakus faktoriem. Dz. Meikšāne uzsver - tādējādi bērniem veidojas uzmanība kā paradums, bet uz tā pamata – uzmanība – kā viena no svarīgākajām personības īpašībām.

Darba autorei vērtīga šķiet atziņa, ka uz pareizi izveidota uzmanības paraduma pamata, tālāk veidojas uzmanība jau kā personības īpašība, kas pauž cilvēka attieksmi pret apkārtējo pasauli, sabiedrību, darbu un sevi pašu. (Meikšāne, 1998, 114)

Darba autore piekrīt autoru viedokļiem, ka pirmsskolas vecuma bērnu uzmanības attīstībā liela loma ir pieaugušajam. Tieši pieaugušais ir tas, kurš palīdz bērnam virzīt viņa uzmanību uz kādu konkrētu objektu, mudina saskatīt ko būtisku, īpašu.

V.Muhina akcentē, ka pirmsskolas vecumā bērniem grūti koncentrēties uz viņiem vienvēidīgām un mazpievilcīgām darbībām, lai gan rotaļu laikā un emocionāli produktīvu uzdevumu veikšanas laikā, bērni ilgstoši spēj noturēt uzmanību. (Мухина, 1999, 146)

L.Prindule saista tīšās uzmanības veidošanos vienlaicīgi ar runas procesu attīstību.

Pirmsskolas periodā paralēli tīšās uzmanības attīstībai, pilnveidojas arī uzmanības īpašības. Pakāpeniski palielinās uzmanības apjoms. Uzmanības noturība izpaužas spējā pēc iespējas ilgāk veikt vienu un to pašu darbību. Kā min L.Prindule, vislielākās atšķirības uzmanības noturībā vērojamas bērniem līdz 7 gadu vecumam. Tās ir atkarīgas no viņu darbības īpatnībām.

Uzmanība nepieciešama, lai sekmīgi veiktos jebkura darbība. V.Hibnere uzsver, ka nepietiekami attīstīta bērna uzmanība kavē viņa psihes, radošās darbības un personības attīstību kopumā. (Hibnere, 1998, 110)

Pirmsskolas vecumā izmaiņas skar visus uzmanības veidus un īpašības. Palielinās tās apjoms: 5 – 6 gadīgs bērns jau spēj darboties ar 2 – 3 priekšmetiem. Palielinās iespēja sadalīt uzmanību, pateicoties vairāku darbību automatizācijai. 5 -6 gadu vecumā uzmanība paliek noturīgāka. Tas dod bērnam iespēju veikt noteiktu darbu audzinātājas vadībā. Uzmanības noturība ir atkarīga no darbojošos kairinātāju rakstura. Uzmanības attīstība pirmsskolas vecumā ir saistīta ar bērna dzīves organizācijas izmaiņām, tiek apgūti jauni darbības veidi. Pildot pieaugušā prasības, bērnam jāvar vadīt sava uzmanība. Tīšās uzmanības attīstība ir saistīta ar priekšā stāvošās darbības nozīmības izpratni, tās mērķa apzināšanos. Tāpat saistība ir arī ar uzvedības normu un likumu apgūšanu.

Pirmsskolas vecuma uzmanības attīstības īpatnības:

- Ievērojami palielinās koncentrācija, apjoms un noturība;
- Rodas brīvprātības elementi uzmanības vadībā, balstoties uz runas attīstību un izziņas interesi;
- Uzmanība kļūst nepastarpināta;
- Parādās pēctīšās uzmanības elementi.

Uzmanības attīstība vistiešākajā veidā ir saistīta ar to kā pieaugušais kontaktējas ar bērnu, kā arī tā ir atkarīga no tā, kā tiek organizēta bērna darbošanās. Uzmanības attīstību veicina dažādu priekšmetu un darbības veidu rādīšana ar šiem priekšmetiem. Visa pirmsskolas vecuma laikā bērnu piesaista emocionāli piesātināts materiāls, to zinot, pieaugušais var radīt pozitīvu pārdzīvojumu zonu, izraisot un pastiprinot netīšo uzmanību. Tīšās uzmanības attīstība ir svarīgākais uzdevums pirmsskolas bērnu audzināšanā, jo vēlāk tā nodrošina sekmīgas apmācības skolā, palīdz izpildīt skolotāja norādījumus un kontrolēt sevi. (www.reikinet.lv)

Lai palielinātu bērnu uzmanības noturību, Dž. Pakstone un T. Šoemake (J. Paxton, T. Shoemake) starptautiskā konferencē sniedz atraktīvus ieteikumus, kas ļauj bērnam koncentrēties ilgākam laika posmam un palielina bērna uzmanības noturību.

Pirmā pieeja, ko var izmantot, lai palielinātu bērna uzmanības noturību ir iesaistīt projektos, piemēram, radošās mākslas vai izteiksmes mākslā. Tas prasa, lai bērni sēdētu un koncentrētos uz darbību ilgstošu laika posmu. Svarīgs aspekts – šo aktivitāšu mērķis ir vispirms bērnu ieinteresēt.

Nākamā pieeja, ko var izmantot, lai palielinātu bērna uzmanības noturību ir likt bērnam klausīties ierakstā stāstu vai pasaku un lūgt viņam to atstāstīt, kad beidz klausīties. To var izdarīt dažādos veidos atkarībā no vecuma un attīstības līmeņa. Jācenšas atrast piemērotu ierakstu, kas bērnu interesē, apsēsties vai apgulties ar viņu kopā aizvērtām acīm un mierīgi klausīties stāstu. Pēc katras nodaļas lūgt bērnam to atstāstīt. Pakāpeniski izvēlēties ilgākus stāstus, lai paplašinātu bērna koncentrēšanās un uzmanības noturības spējas. Veicot šīs darbības jāievēro nosacījums, ka nedrīkst traucēt blakustrokšņi, jābūt klusumam. Papildus labums šai pieejai - tā sniedz vecākiem un bērniem iespēju pārrunāt stāstu, tas ne tikai palielina socializāciju, bet tā dod iespēju uzzināt par bērna intereses.

Trešā pieeja, kā veicināt bērna uzmanības noturību, ir mājas mīluļa iegāde bērnam. Atkarībā no tādiem faktoriem kā telpa, pieejamība un bērna atbildība attiecībā uz kāda veida mājas mīluli, šī pieeja arī ir atbalsts bērna uzmanības koncentrēšanai. Kad bērns mijiedarbojas ar mājas mīluli katru dienu, tas kļūst par daļu no viņa ikdienas, un tas konsekventi un vienlaicīgi palīdzēs bērnam koncentrēties uz ilgāku laiku. Tas palīdzēs koncentrēt bērna uzmanību, kā arī nodrošinās iespēju sadarboties vecākiem un bērnam, stimulē sociālo saskarsmi starp vecākiem un bērnu, kopīgi apspriežot mājdzīvnieku un tās vajadzības. Paņemot dzīvnieku, tas ir veids, lai palīdzētu paplašināt bērna uzmanības noturību, un ikdienas process palīdzēs veicināt bērnu uzņemties atbildību rūpēties par dzīvnieku. (Paxton, 2007)

Atšķirīgu viedokli par uzmanības attīstību bērnībā pauž M.A.Ruffs un M.K.Rothbarts (*M.A.Ruff, M.K.Rothbart*) uzmanības attīstību pirmajos piecos gados ietverot divās vispārējās uzmanības sistēmās. Orientējoši pētnieciskā sistēma sāk darboties pirmajā gadā, kad uzmanība ir stingri noteikta un to reglamentē jaunumu apguve. Šīs sistēmas nozīme samazinās, kad parādās otra sistēma, bet nekad nepazūd. Augstāka līmeņa kontroles sistēma parādās pirmā dzīves gada beigās un pamazām kļūst dominējoša par uzmanība kontroli. Attīstība ietver nepārtrauktus šīs sistēmas uzlabojumus, un notikušo procesu konsolidāciju. Abas sistēmas funkcionē sociālā kontekstā, bet vēlāk, sistēma ir atkarīga no sociālā ieguldījuma tās attīstībā. (Ruff, Rothbart, 1996, 11)

Tādejādi uzmanības attīstību pirmsskolas vecumā, darba autore saista ar bērna vispārīgu attīstību kopveselumā, kur liela nozīme ir bērnu radošajām darbībām, vecāku lomai un nozīmei sekot bērnu darbībām, sekmēt bērnu uzmanības attīstību.

1.2. Vidēja pirmsskolas vecuma bērnu personības attīstības likumsakarību raksturojums temata ietvaros

Personība: kad un kā tā veidojas? Vai bērnam piedzimstot? Un kas to ietekmē un kā tā attīstās? Pedagogu un psihologu atziņās nav vienotas personības definīcijas, katrs šo jēdzienu definē akcentējot kādu noteiktu parādības pusi. Darba autore piekrīt definējumam, ka personība ir neatkārtojama īpašību kopums, kas nosaka personības izturēšanos, attieksmi un izpaužas aktīvās dzīves darbībā, kas no citiem atšķiras un apkārtējā vidē izceļas ar spēcīgām, parasti pozitīvām, rakstura īpašībām, aktivitāti un apzinīgu attieksmi pret pienākumiem, darbu un citām personām, citiem cilvēkiem. (Pedagoģisko terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 127)

Darba autorei būtisks Ā.Karpovas viedoklis, ka personība ir individualitātes ārējā izpausme, kā cilvēku uztver apkārtējie un kā viņš uz tiem iedarbojas. Personība ir visu indivīda īpašību sintēze unikālā struktūrā, kuru nosaka un maina adaptācijas mainīgajai videi. (Karpova, 1998, 12)

Apkopojot psihologu un pedagogu viedokļus par personības attīstību, darba autore secina, ka cilvēks piedzimst kā indivīds, tikai pamazām attīstības un socializācijas procesā veidojas par personību. Tātad pirmsskolas posmam bērna personības attīstībā ir liela nozīme. Socializācijas procesā veidojas personības īpašības, kas raksturo attieksmi pašam pret sevi,

cityem, sabiedrību. Vispusīgas, harmoniskas, radošas un brīvas personības veidošanās un attīstība ir sarežģīts dialektisks process. Šajā procesā mijiedarbojas objektīvi un subjektīvi faktori. Tie visi, dažbrīd būdami gan pretrunīgi, gan konfliktējoši, stihiski un apzināti, iedarbojas uz cilvēku tā attīstības procesā un veido viņa personīgās īpašības un to izpausmes. (Pirmsskolas pedagoga rokasgrāmata, 2007,78)

Personības veidošanās procesā savstarpēji mijiedarbojas iedzimtie, dabas, sociālās vides faktori, kā arī tādi svarīgi nosacījumi kā audzināšana un mācīšana gan ģimenē, gan pirmsskolā, kā arī tālākajās skolas gaitās. Vecāki un pedagogi, iedarbojas uz bērna jūtām, paplašina viņa interešu loku, mobilizē bērna gribu, virzot to uz apziņas attīstību un personības pamatu izveidošanos. Personības veidošanās un attīstība ir iespējama tikai darbībā. Bērns attīstās un kļūst par personību, tikai darbojoties un kontaktējoties ar pieaugušajiem. Personības sekmes lielā mērā ir atkarīgas no tāda personību veidojoša struktūras elementa kā spējas. Tās pašas par sevi neiedzimst, bet spēju veidošanās pamatā ir iedzimtie dotumi – nervu sistēmas un smadzeņu anatomiski fizioloģiskās īpatnības. Dotumi attīstās tikai darbības rezultātā. Pedagogam jāzina, ka personības iezīmes dzīves laikā mainās un transformējas, taču noteiktā dzīves posmā tās veido personības vienotu struktūru, kas ļauj skatīt personību kā vienotu veselumu.

Aktīva, radoša personība sāk veidoties jau agrā bērnībā, uzskata R.Kriķe, aktualizējot, ka īpaši pateicīgi darbības veidi ir attīstošās rotaļas un lomu spēles, kā arī daudzveidīgās tēlojošās nodarbības. Radošas personības attīstības procesa centrā ir bērns, bet vadošais ir pedagogs. Lai veicinātu radošas personības attīstību, liela nozīme mācību procesā ir pedagogam un bērna aktīvai darbībai, lai viņi saņemtu ne tikai zināšanas, bet arī paši būtu meklējumu ceļā, pārvarētu grūtības un nonāktu pie jaunām zināšanām un prasmēm. (Kriķe, 2000)

Arī V.Hibnere akcentē, ka aktīva, radoša personība attīstāma visos vecumposmos un radošā darbība bērnībā ir maksimāli jāsekmē, jo tad veidojas bērna iekšējā pasaule un personības iekšējās vērtības. (Hibnere, 1998, 13)

Bērna personības attīstība un viņa radošās darbības attīstība nenotiek vienmērīgi. Tajā ir gan lēni attīstības posmi, kad notiek maz pamanāmas izmaiņas, gan posmi, kad bērna attīstība norit strauji, pamanāmi. Tas saistāms ar lūzuma punktiem bērna attīstībā – krīzēm, lūzuma posmiem, kas saskatāmi personības attīstības etapu pārejas posmos.

Par bērnu attīstības likumsakarībām un krīzes posmiem bērna attīstībā runā arī krievu psihologs Ļ.Vigotskis, iedalot bērnu attīstību sekojošos posmos:

- jaundzimušā krīze, zīdaiņa vecums,

- 1 gada krīze,
- agrās bērnības periods,
- 3 gadu krīze,
- pirmsskolas periods,
- 7 gadu krīze.

Ļ.Vigotskis akcentē, ka attīstības procesā, mainoties šiem periodiem, bērna attīstībā var izdalīt galvenās jeb centrālās attīstības iezīmes un blakus iezīmes. Ļ.Vigotskis uzsver, ka viena perioda galvenā iezīme, otrā periodā kļūst mazāksvarīgā, un otrādi, kad mazāksvarīgās otrā plāna izpausmes izvirzās priekšplānā. Tas saistīts ar šo attīstības izpausmju nozīmi kopējā attīstība struktūrā. Kā akcentē Ļ.Vigotskis, katram vecuma periodam ir sava specifika, neatkārtojama struktūra. (Выготский, 1997, 22)

Bērna attīstības process iziet noteiktas stadijas. Ļ.Vigotskis iedala divus kognitīvās attīstības līmeņus:

- 1) bērna aktuālās attīstības līmenis – bērna spēja patstāvīgi veikt darbības,
- 2) potenciālais attīstības līmenis – bērns veic darbības kopā ar pieaugušo vai vienaudžiem.

Ļ.Vigotskis uzsver kognitīvās attīstības ciešo saistību ar sociālo un kultūrvidi.

Latvijā pētījumus par pirmsskolas vecuma bērnu personības attīstību apkopojusi G.Svence, L.Prindule, D.Lieģeniece, A.Špona u.c. autori.

L.Prindule uzsver, bērna attīstība – no nākšanas pasaulē līdz briedumam, ir viņa, kā sabiedrības locekļa veidošanās, personības tapšanas process un akcentē, ka bērna psihiskajā attīstībā ir savdabīgas attīstības stadijas, no kurām katrai ir savas īpatnības, kuras savukārt nosaka vieta, kādu bērns ieņem sabiedrībā un viņa psihi, apziņas attīstības līmenis.

Bērna psihiskās attīstības avots ir vide. Mikrovide – bērna apkārtnē, ģimene, radnieki, pagalms, kurā bērns rotaļājas un makrovide – valsts, kurā bērns dzīvo, nācija, kuru viņš pārstāv, daba un klimatiskie apstākļi. (Prindule, 1995, 44)

Personības attīstība – tā ir piemērošanās apkārtējai videi. Ar apkārtējo vidi vispirms jāsaprot bērna vistuvākos cilvēkus – viņa ģimeni. Nozīmīgs faktors bērna personības attīstībā ir bērna ģimenei un vecākiem, viņu attieksmei pret bērnu, tam pamatam, ko bērns gūst no savas ģimenes. Par ģimenes lielo nozīmi bērna personības attīstībā runā vairāki autori.

A.Dauge balstoties uz Pestalocija atziņām uzsver, ka ģimenes apstākļi ir pirmie un vissvarīgākie cilvēku kopdzīvē, ģimenē rodas vissvarīgākie sabiedriskie instinkti. Ģimene ir pastāvīga skola un pārbaudījums elementāros sociālos tikumos gan lieliem, gan maziem.

Ģimenē bērnu jārādina ne tik vien visu redzēt, dzirdēt, taustīt, bet arī garīgi, dvēseliski, ar iekšēju aizrautību uzņemt. (Dauge, 1928, 76)

Par ģimenes nozīmi bērna personības attīstībā runā arī V.Hibnere, uzsverot, ka audzināšana un bērna attīstība normālā ģimenē ir pirmais personības attīstības nosacījums un radošas personības attīstība tajā sekmējama vienkāršiem līdzekļiem. Ģimene nodrošina bērna materiālās un garīgās vajadzības, veidojas labas uzvedības normu pamati, rīcības paradumi. (Hibnere, 1998, 19)

Līdzīgi par ģimenes nozīmi saka A.Vecgrāve. Viņa akcentē, ka līdztekus bioloģiskajiem nosacījumiem, būtiski ir attīstību ietekmējošie sociālie faktori, kā vienu no galvenajiem minot vecāku komunikācijas stilu ar bērnu, tātad audzināšanas stilu ģimenē. (Vecgrāve, 2005, 117)

Darba autore piekrīt paustajiem viedokļiem par ģimenes nozīmību bērna personības attīstībā, jo ģimene ir pirmā vide, kurā bērns ienāk, gūst savu pirmo dzīves pieredzi, ģimene liek pamatus bērna turpmākai attīstībai. Vecāki sniedz bērnam pirmo priekšstatu par savstarpējām attiecībām, par attieksmi pret pasauli un savu vietu tajā. Pēc darba autores domām tikai ar ģimenes atbalstu, kur tiek apmierinātas bērna vajadzības, un izturoties pret bērnu kā personību, bērns spēj augt un pilnvērtīgi attīstīties. Būtiska nozīme ir vecāku attieksmei pret bērnu un ģimenes tradīcijām.

Savukārt A.Špona uzskata, ka cilvēka vispusīgu attīstību nevar nodrošināt tikai izglītība, sociālā vide un dzīves apstākļi, bet tam nepieciešama speciāla, mērķtiecīgi organizēta audzināšanas sistēma. Audzināšana ir cieši saistīta ar mācīšanu un to vienotību nosaka mērķu kopība un bērnu attīstības veselums. Visa audzināšana, izglītība un mācīšana virzīta uz to, lai sekmētu harmoniskas un vispusīgi attīstītas personības veidošanos. Šis viedoklis sasaucas ar D.Lieģenieces izvērīto kopveseluma pieeju bērnu attīstībā.

A.Špona atzīst, ka audzināšana galvenokārt saistās ar attieksmju kā personības īpašību, rakstura iezīmju un uzvedības pašregulācijas veidošanos. Audzināšanas process aptver gan intelektuālo attīstību, gan gribas un jūtu kultūras veidošanos – visu topošās personības attīstību kopumā.

A.Špona uzsver, ka audzināšana rada nepieciešamos apstākļus iedzimto dotumu un spēju attīstīšanai, piedod tai sociāli vajadzīgu virzību, palīdz apgūt cilvēces pieredzi, iesaista darbībā; tā organizējama atbilstoši bērnu attīstības īpatnībām, viņu fiziskajai un garīgajai attīstībai, viņu interesēm un vajadzībām. (Špona 2006,18)

Par audzināšanas nozīmi bērna attīstībai kopveselumā plaši runā D.Lieģeniece. Autore akcentē B. Bitina atziņas, ka viss audzināšanas process ir pašattīstības sistēma, kuras vienība ir attīstoša audzināšanas situācija un attīstās ne tikai audzēkņi, audzinošā iedarbība un

audzinātājs, bet notiek visa audzināšanas procesa attīstība. D.Lieģeniece uzsver, ka tā ir kopveseluma pieeja audzināšanai.

D. Lieģeniece akcentē pedagoga un bērna mijdarbību un izdala audzināšanas mērķus, kuru ievērošana nodrošinās bērna attīstību kopveselumā:

1. Palīdzēt bērnam socializēties mikrovidē un makrovidē. Apmierināt bērna vajadzību pēc mīlestības un drošības, un autonomijas jeb neatkarības.
2. Palīdzēt bērnam attīstīt darbošanās prasmes un iespēju sevi kontrolēt. Audzināšanas procesā jābūt pašorganizācijas attīstības iespējām.
3. Palīdzēt bērnam attīstīt kognitīvo sfēru, attīstīt tīšos procesus un visas domāšanas formas. Ja bērnam rada iespēju būt par pētnieku pasaules izziņā, tad tas rada priekšnosacījumu viņa paša motivētas pieredzes veidošanai. Bērns pasauli uztver, nodarbinot sensoros orgānus, viņam ir nepieciešama arī fiziskā darbošanās.
4. Palīdzēt bērnam veidot intelektuālā darba iemaņas.
5. Palīdzēt bērnam attīstīt tā estētisko pasaules uztveri un radošās aktivitātes izpausmes.
6. Palīdzēt bērnam attīstīties fiziski.
7. Palīdzēt bērnam attīstīt sevis saglabāšanas prasmes. Paša iepazīšana palīdz bērnam sevi kontrolēt un saglabāt.
8. Palīdzēt bērnam attīstīt pozitīvu pašapziņu un labu emocionālo pašizjūtu. Pedagogam nepieciešama prasme jūtīgi reflektēt katra bērna vajadzības un radīt iespēju tās apmierināt, vienlaikus bagātinot bērna „ES” sistēmu.
9. Palīdzēt sagatavot bērnu dzīvei demokrātiskā sabiedrībā. (Lieģeniece 1999, 84)

Tātad, būtiski pedagogam audzināšanas procesā censties realizēt nosauktos mērķus, kuri vērsti uz bērna personības attīstību kopveselumā. Redzams, ka nosauktie mērķi ietver sevī vārdus „palīdzēt bērnam”, kas liek secināt, ka šie mērķi virzāmi un izpildāmi bērnam nemanot, neuzspiežot tos, bet ir kā vadlīnijas kā jāorganizē bērnu darbība, ievērojot bērna individualitāti un personības īpašības.

Arī latviešu pedagogs A. Dauge runājot par audzināšanu uzsver humānas audzināšanas principus, kuru ievērošana būs pamats pilnvērtīgas personības izveidei:

1. Humanitāte. Katras audzināšanas un mācības gala mērķis - izaudzēt pilnīgu cilvēku.
2. Aktivitāte jeb pašdarbība. Audzinot un mācot ieradināt un iemācīt patstāvīgi meklēt un atrast vajadzīgās atziņas.
3. Individualizēšana. Audzināšanā un mācīšanā rēķināties ar katra audzēkņa iedzimtām tieksmēm, īpatnībām, dāvanām. Audzināšanā un apmācībā sasniegs vairāk, ja vairāk rēķināsies ar bērna individuālo būtību. (Dauge, 1928, 5)

A.Dauge uzsver, ka pareiza audzināšana ietver sevī individuālo un sociālo audzināšanu, ka audzināšanas process ir indivīda asimilēšanas process caur kolektīvu.

L.Prindule akcentē psihiskās attīstības pārmantotību, ka jebkurš bērna psihiskās attīstības periods saistīts ar iepriekšējo un uzsver, ka bērna dzīve sastāv no laika posmiem, ko raksturo lēna revolucionāra attīstība no atstatus izkārtotām krīzēm – brāzmainas, revolucionāras attīstības periodiem. (Prindule, 1995,59)

Pirmsskolas vecumā turpinās pakāpeniska bērna personības veidojumu attīstība. Viens no šiem veidojumiem ir vajadzības. Par pirmsskolas vecuma bērnu vajadzību apmierināšanu runā vairāki autori.

Lai bērna attīstība noritētu kopveselumā, kā svarīgs faktors jāņem vērā bērna dažādo vajadzību apmierināšana atbilstoši katram vecumposmam. Primārās vajadzības bērnam nodrošina viņa ģimene – mājas, ēdiens, apģērbs. Ģimene sniedz arī pirmo vajadzību socializēties, gūt jaunus iespaidus un iepazīt pasauli. Tieši ģimene ir tā, kas veido bērna priekšstatu par pasauli, vidi, sabiedrību, veicina bērna interesi un vajadzību iepazīt visu jauno.

Vajadzība pēc iespaidiem pakāpeniski pāraug izziņas vajadzībās. L.Prindule uzskata, ka pirmsskolas vecuma bērnu personības attīstībā liela nozīme ir izziņas un savstarpējās saskarsmes vajadzību veicināšanai. (Prindule, 1995, 143)

Arī A. Špona akcentē, ka izziņas vajadzība saistās ar vajadzību pēc sasniegumiem, pašcieņas, pašrealizācijas, pašizteikšanās, pašapliecināšanās, pašvērtības izjūtas vajadzību apmierināšanu. Bērna sociālās vajadzības saistās ar atzīšanu, piederības izjūtu, pozitīvu saziņu un produktīvu sadarbību. Attīstot izziņas vajadzības, notiek bērna iekšēja psihiskā pārveidošanās, attīstība, mācīšanās, pašpiederības uzkrāšana. Autore uzsver, ka ar cilvēka vajadzību pēc sasniegumiem ir saistīta vajadzība pēc pašpilnveidošanās. (Špona, 2006,79)

Līdzīgi domā arī D. Lieģeniece un akcentē bērna vajadzību pašrealizēties, un lai to attīstītu ir jānodrošina apstākļi bērna pašmotivētas darbības veidošanā. Bērna pašrealizēšanās atbalstīšana saistās ar viņa motīvu sfēras attīstīšanu. Motivācija ir saistīta ar bērna vēlmi aktīvi darboties un svarīga ir vide, kurā atrodas bērns.

D. Lieģeniece akcentē, ka mācību vide ir socializācijas vieta, kur bērns stājas mijattiecībās ar pieaugušajiem un bērniem, tā ir vieta, kur bērns veido savas pieredzes, vērtības, prasmes, mācās veidot attieksmi pret sevi un pasauli, kur mācās iegūt iemaņas un zināšanas. Autore uzsver, ka lietu vide ir mācību vides sastāvdaļa un tā palīdz pedagogam veidot attīstošu vidi. Attīstošā vide ir orientēta uz bērna personības izaugsmi kopveselumā. (Lieģeniece, 1999, 126)

Pirmsskolas vecumā bērni turpina apgūt saskarsmes prasmes un iemaņas ar pieaugušajiem un vienaudžiem, apgūst saskarsmes normas un etalonus. Saskarsmē pieaug bērnu vēlēšanās būt patstāvīgiem un neatkarīgiem.

Arī A. Špona runā par pieaugušā un bērna sadarbības nozīmību un audzinātāja pozīciju audzināšanās darbības organizācijas procesā. Pēc darba autores domām tas ir būtiski kā pieaugušais sadarbojas ar bērnu, kāda ir viņa pozīcija audzināšanas procesā atkarībā no bērna vecuma un individuālajā spējām. A. Špona uzsver, ka pieaugušo un bērnu sadarbība ir sākums audzināšanas darbībai un panākumi tajā ir sasniedzami tikai tad, ja ārējie apstākļi, prasības un audzināmā vajadzības ir vienotībā, ņemot vērā audzēkņa vecumu un audzināšanas organizācijas posmu. (Špona, 2006, 108)

A. Dauge arī akcentē audzinātāja būtību un uzsver, ka pedagogam būtu jāstrādā tā, lai palīdzētu izcelt un atvērt to, kas no dabas bērnam ieguldīts un kam jāklūst realizētam. Svarīgi pedagogam izprast bērna psihi. Audzinātājam bērns jāieved, jāieaudzina dzīves reālos sakaros, jāiemāca dzīvē orientēties. Pedagogam jāizprot bērna daba, jāreķinās ar tās īpatnībām. Audzinātājam jāprot izvēlēties un dot bērnam to, kas viņam vajadzīgs, lai viņš izaugtu un ieaugtu dzīves jēgas sakaros.

A. Dauge uzsver, ka īstai un lietišķai audzināšanai vērtīgs un svarīgs ir tas, kas var garantēt dzīves jēgas un vērtību realizēšanu. Lai bērns izaugtu par individuāli un objektīvi vērtīgu cilvēku, tas jāaudzina autoritatīvi un normatīvi. Personības attīstībā svarīgi ne tikai gribas un rakstura audzināšana, bet arī pieradināšana pie darba, darba tikuma. (Dauge, 1928)

Līdzīgi domā V. Hibnere akcentējot, ka svarīga ir pedagoga un bērna mijiedarbība, kur abas puses būtu līdzvērtīgas un līdztiesīgas sadarbības partneres, lai abas būtu atvērtas viena otrai un to mijiedarbība būtu saskaņota. Pedagogam ir jāvada bērna personības attīstība, ievadot viņu patstāvīgā radošajā darbībā un mākslas darbu izpratnē. (Hibnere, 1998, 16)

Līdztekus ģimenes būtiskajai ietekmei bērna personības attīstība, kas vairāk attiecas uz bērna pirmajiem dzīves gadiem, jāsecina, ka tikpat nozīmīga loma ir pedagogam un pareizi organizētai audzināšanai, kas vairāk aktuāla tieši pirmsskolas vecumā 3 – 7 gadu vecumā. Pirmsskolas vecumā bērna personības attīstība norit strauji, pilnveidojas bērna valoda, tiek apgūti jauni darbības veidi, galvenokārt dažādu rotaļu veidā, apgūtas socializācijas prasmes.

Pirmsskolas vecumā attīstās uzvedības motīvi, kad atsevišķi motīvi pārvēršas par motīvu sistēmu – notiek motīvu pārkārtošanās, akcentē L. Prindule. Tiek apgūti jauni darbības veidi, kā arī pilnveidojas bērnu rotaļu darbība, tā kļūst sarežģītāka, paplašinās un kļūst par bērna psihiskās attīstības vadošo darbību. (Prindule, 1995, 103)

Bērna personības izaugsmē liela nozīme ir valodas attīstībai. Bērna valodas attīstība ir cieši saistīta ar viņa vispārējo attīstību, arī ar emociju un gribas sfēras attīstību.

L.Prindule pauž viedokli, ka pirmsskolas periodā runas attīstība pāriet jaunā attīstības pakāpē, notiek intensīva runas gramatiskā formu apgūšana, runa kļūst sakarīga, attīstās citu cilvēku runas uztvere un izpratne. (Prindule, 1995, 109)

G.Svence uzsver runas attīstības izmaiņas pirmsskolas vecumā. Runa pāriet jaunā kvalitātē, strauji pieaug vārdu krājums, tiek apgūtas runas gramatiskās formas, jauni, abstrakti jēdzieni. Runa attīstās no egocentriskās uz dialoga, konteksta runu: bērns mācās izprast cita cilvēka domas un runas iekšējo loģiku, attīstās iekšējā runa. Runas attīstība cieši saistīta ar rakstības apguvi. (Svence, 1999, 86)

L.Prindule akcentē visu psihisko procesu attīstības īpatnības pirmsskolas vecumā. Intelektuālā attīstība saistīta ar bērna uztveres un sajūtu attīstību. Šajā vecuma posmā intensīvi norit atmiņas attīstība, attiecinot to uz visiem atmiņas procesiem un veidiem. Bērna atmiņas attīstība norit vienlaicīgi ar viņa runas attīstību, savukārt bērna domāšanas attīstība saistīta ar cēloņu seku sakarību atklāšanu un intensīvu domāšanas procesu attīstību. Bērnu gribas attīstība cieši saistīta ar motīvu izmaiņām pirmsskolas vecuma bērnu attīstībā. (Prindule, 1995, 131)

G.Svence akcentē viedokli, ka personības galvenās pamatkvalitātes, fundamentālās iezīmes, dominējošie motīvi un vajadzības attīstās un nostiprinās pirmsskolas vecumā. (Svence, 1999, 93)

Darba autorei būtisks ir G.Svences viedoklis, ka intelektuālo, psihisko procesu attīstība ir cieši saistīta ar pirmsskolas vecuma bērnu galveno darbības veidu – ar rotaļu darbību. Lielāko dienas daļu pirmsskolas vecuma bērni pavada rotaļās. Tās attīstās no vienkāršām manipulācijām ar priekšmetiem – rotaļlietām, līdz rotaļām, kur bērni iejūtas lomās, paši organizē rotaļas situācijas. Rotaļās un spēlēs bērni apgūst paškontroles iemaņas. Rotaļas palīdz bērnam socializēties, rēķināties ar citiem, pieņemt un ievērot zināmus noteikumus, spēt sadarboties ar citiem bērniem. Ar rotaļām saistās panākumu sasniegšanas motivācijas veidošanās. Tā ir ļoti nozīmīga pašvērtējuma izveidē un mācīšanās motivācijai skolā. (Svence, 1999, 88)

Līdzīgi domā arī V.Hibnere minot, ka personības attīstību sekmē ikviena darbība. Kreatīvas personības attīstībā prioritāte ir bērna radoša patstāvīga darbība ļoti daudzveidīgās izpausmēs. Bērnu radošās darbības veidi pirmsskolā ir attīstošās rotaļas, literatūras lasīšana, dziedāšana, fiziskās kustības un estētiskās jomas darbības veidi – zīmēšana, aplicēšana, veidošana, un svarīgi ir atbalstīt jebkuru bērnu darbības veidu. (Hibnere, 1998, 13)

T.Komarova akcentē bērnu tēlotājdarbības ciešo saistību ar bērnu attīstību kopveselumā, uzsverot, ka tēlotājdarbība ir specifiska īstenības atainošana, un tai ir liela nozīme bērnu kognitīvajā attīstībā. Ar tēlotājdarbības palīdzību bērnos tiek attīstītas tādās īpašības kā griba, spēja padarīt iesākto darbu līdz galam, koncentrēšanās un mērķtiecīgums, grūtību pārvarēšana. Tēlotājdarbībai ir būtiska nozīme bērnu estētisko jūtu un estētiskās pieredzes bagātināšanā. Tēlotājdarbības procesā tiek pilnveidota un attīstīta bērnu uztvere, domāšana, iztēle. (Komarova, 1990, 15)

Secinājumi.

1. Apkopojot autoru viedokļus, kā būtiskus nosacījumus pilnvērtīgai bērna attīstībai kopveselumā darba autore saskata: nodrošināt bērnam drošu atbalstošu vidi, ievērojot bērna vecumposma īpatnības, individuālās spējas un iedzimtos dotumus. Vairums autoru uzsver, ka svarīga loma ir pieaugušajiem - bērna ģimenei, viņa tuvākajiem cilvēkiem un videi, kurā bērns aug un attīstās. Liela nozīme ir vecāku attieksmei pret bērnu un bērna vajadzību apmierināšanai, lai bērns spētu realizēt savas ieceres un izteikt savas domas.
2. Pirmsskolas vecumā nozīmīga vieta ir pedagogam, kurš darbojoties ar bērnu spēj saskatīt bērna individuālās spējas un veicina bērna personības izaugsmi un attīstību. Pēc darba autores domām, ļaujot bērnam iepazīt pasauli, rūpējoties par viņu un kopā darbojoties, pieaugušais sekmē bērna personības attīstību kopveselumā, kas ietver sevī arī visu psihisko procesu attīstību.
3. Darba autore secina, ka bērna uzmanības attīstība un pilnveide ir bērna attīstības svarīgs komponents. Bērns visu iepazīst vispirms tam pievēršot uzmanību. Tātad, jo bērna uzmanība būs noturīgāka, jo bērns spēs labāk iepazīt visu jauno, uztvers to labāk, un spēs labāk to izmantot savā tālākajā dzīves pieredzē. Uzmanība ir cieši saistīta ar cietiem psihiskajiem procesiem – atmiņu, domāšanu, uztveri.
4. Bērns iepazīst pasauli darbojoties, caur sajūtām. Tādejādi pirmsskolas vecumā ir būtiski bērnam nodrošināt daudzveidīgu iespēju darboties un iepazīt dažādus rotaļu materiālus. Kā min vairāki autori, rotaļa pirmsskolas vecumā ir galvenais bērnu darbības veids. Darba autore piekrītu, ka nodrošinot bērnam daudzveidīgu rotaļu darbību un pieaugušajam darbojoties kopā ar bērnu, tiek sekmēta bērna personības un psihisko procesu attīstība un pilnveide, tiek veicināta bērna radošā darbība.

2. Tēlotājdarbība – uzmanības noturības attīstības sekmētāja pirmsskolā

2.1. Tēlotājdarbības raksturojums

Apkopojot vairāku autoru viedokļus, darba autore secina, ka tēlotājdarbība ir bērna radošs darbs, process – zīmēšana, aplicēšana, veidošana, kas atkarīgs no bērna emocionālā stāvokļa un izjūtām konkrētā darba veikšanas laikā. Radošajos darbos bērns atspoguļo savu apkārtējo pasauli, kuru ir vērojis, sajutis, izzinājis.

Tēlotājdarbību bērns realizē kā vienota vesela būtne, topoša personība. Bērnu tēlotājdarbībā izšķir divas puses – izziņas pusi un izpildījuma pusi un abas šīs puses ir cieši saistītas. Bērnu tēlotājdarbība sākas ar reālās īstenības objektu izzināšanu. Izpildījums ir sarežģītās tēlotājdarbības ārējā izpausme – zīmēšana, aplicēšana, veidošana. Ar tā palīdzību bērns fiksē redzamā veidā iepriekš objektīvajā realitātē uztvertu un savā apziņā pārveidotu tēlu.

Tēlotājdarbībai ir liela nozīme radošas un emocionālas personības attīstībā. Aktīva, radoša personība veidojas agrā bērnībā, kad noteicošie darbības veidi ir attīstošās rotaļas un lomu spēles, dziedāšana, muzicēšana, zīmēšana, veidošana, aplicēšana, konstruēšana. Pedagogam svarīgi attīstīt bērnā radošās spējas, ievērojot kopveseluma pieeju un pievēršot vērību bērna psihes procesiem.

V. Hibnere radošai vizuālai darbībai izdala trīs galvenos posmus: ieceres rašanās, ieceres attīstības nobriešana un ieceres realizācija vizuālā veidā. Pirmsskolas vecumā šie posmi nav skaidri izteikti, tie ir savijušies kopā un grūti atšķirt citu no cita. Bērns savā radošajā darbībā tos pat neapzinās. Bērnu tēlotājdarbības nepieciešamie priekšnosacījumi ir īstenības izzināšana, atsevišķu attēlojamo priekšmetu, figūru vai parādību novērošana apkārtējā vidē. (Hibnere, 1977,15)

Tēlotājdarbību bērns veic ar dažādiem paņēmieniem, kas ir prasmju un iemaņu kompleksu vajadzīgā rezultāta iegūšanai.

Pirmsskolas vecuma bērnu tēlotājdarbības veidi ir zīmēšana, aplicēšana, veidošana. Katrs no minētajiem tēlotājdarbības veidiem tiek uzskatīts par patstāvīgu darbības sistēmu, jo mācību darbā ikviens tēlotājdarbības veids var būt cita veida palīgpaņēmieni.

Zīmēšana ir tēlotājdarbība, kurā objekta īpašības tiek attēlotas plaknē - ar līniju, krāsu un silueta palīdzību. Izšķir trīs galvenos tradicionālos zīmējumu veidus: zīmējumu no dabas, tematisko vai sižetisko zīmējumu un dekoratīvo zīmējumu. Zīmēšana sākas tad, kad bērns pamana, ka ar zīmuli uz papīra rodas pirmās svītras. Zīmēšana ir pirmā bērna jaunrades izpausme, jo pirmos zīmējumus – švīkājumus uz papīra, bērns rada patstāvīgi, bez pieaugušā palīdzības. Lai bērna radoša darbība neapsīktu, bērns jā māca mērķtiecīgi un prasmi attīstīt zīmēšanas prasmes. (Hibnere, 1977, 6)

T. Komarova uzsver, ka zīmēšanas process pilnveido bērna novērošanas spējas, estētisko uztveri, attīsta gaumi un mākslinieciskās spējas. Nodarbības zīmēšanā attīsta prasmi ieraudzīt skaisto gan dzīvē, gan mākslas darbos. (Komarova, 1982, 5)

Apliecēšana ir ornamenta, kāda priekšmeta vai figūras attēla radīšana plaknē, izmantojot siluetu par mākslinieciskās izteiksmes līdzekli. Visbiežāk veido papīra aplikāciju, bet tā var būt arī no auduma, dzijas, diegiem un dabas materiāliem. Pie aplikācijas pieskaitāmas arī papīra mozaīkas. Aplikācijā galvenais mākslinieciskās izteiksmes līdzeklis ir krāsa un siluets. Aplikācijai nepieciešamā papīra silueta sagatavošana attīsta bērna roku sīko muskulatūru, kā arī redzes kontroles funkciju un acumēru. Aplikācijā izmanto gan plēstu, gan grieztu papīru, kā arī var izmantot dažādus citus materiālus, kā, piemēram, dabas materiālus, dziju, audumu, kas aplikāciju padara interesantāku. (Hibnere, 1977,65)

S. Tiltiņa apraksta aplicēšanas iedalījumu:

- priekšmetu aplikācija – reāls modelis vai pēc priekšstata,
- sižeta aplikācija – tautisko rakstu elementi, vai pēc ieceres,
- dekoratīvā aplikācija – noteikta tēma vai pēc ieceres.

Arī S.Tiltiņa runājot par aplicēšanu saka - aplikācija kā tēlotājas mākslas veids attēlo reālās pasaules priekšmetus vienas vai vairāku krāsu siluetu veidā. Aplikācijas motīvi tiek gūti galvenokārt dabā un sabiedriskajā dzīvē, novērojot augus, dzīvniekus, kokus, celtnes, mašīnas. (Tiltiņa, 1988, 7)

Veidošana ir tēlotājdarbības veids, kurā bērni attiecīgā objekta īpašības- formu, proporcijas, uzbūvi, attēlo telpā, izmantojot mīkstus materiālus- mālu vai plastilīnu. Bērnu veidojumi var būt sīkplastika, trauki, dekoratīvas flīzes u. c. Veidojot bērna uzmanība jāpievērš priekšmeta vai figūras apveidam, uzbūvei, proporcijām. Veidojamā objektā bērnam jā māca saskatīt tipisko un raksturīgo, kā arī jā mudina viņu to atbilstoši attēlot. (Hibnere, 1977,64)

M. Līduma par veidošanu saka – tas ir plastisks priekšmetu attēlošanas paņēmiens, kura galvenie mākslinieciskās izteiksmes līdzekļi ir forma, lielums, proporcijas un virsmas faktūra. (Līduma, 1984, 3)

Tēlotājdarbība ir produktīva bērnu darbība, tā ir kreatīva, radoša, nestandarta un individuāli izteikta. Katra bērna darbs būs radošs, oriģināls jaunrades darbs un tieši jaunrade sekmē bērnu radošo spēju attīstību, kas ir tēlotājdarbības svarīgākais uzdevums.

Mākslinieciskās izteiksmes līdzekļi ir vizuālā valoda, ar kuru visā pasaulē mākslinieki un visi cilvēki saprotas bez vārdiem. Ieceres tēla atklāšanai mākslinieciskās izteiksmes līdzekļi ir cieši saistīti, taču kāds no tiem vienmēr ir galvenais, ar kura palīdzību mākslas darba autors akcentē domu. Savu iecerēto tēlu, izteikšanai bērni lieto savam attīstības līmenim atbilstošus mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus, kas katram tēlotājdarbības veidam ir specifiski.

Bērnu zīmējumu galvenie mākslinieciskās izteiksmes līdzekļi ir līnija, krāsa un siluets, ar kuru palīdzību bērni atveido redzēto vai iztēloto objektu formu, uzbūvi, proporcijas, telpiskās īpatnības. (Hibnere, 1977, 28)

Līnija ir mākslinieciskā zīmējuma galvenais komponents, savukārt zīmējums ir visa veida tēlotājdarbības pamats. Zīmuļa pieskāriens papīram rada punktu, tas ir līnijas sākums. Ciešs punktu sablīvējums vienā virzienā veido līniju. Līnija ir izteiksmes līdzeklis radošajā darbā. Tā izsaka autora noskaņojumu, emocijas, izjūtas un asociācijas. (Blīgzna, 1999, 6)

T. Komarova uzsver, ka līniju vilkšanas prasme nepieciešama attēlojot priekšmetus, kuru kontūras veido taisnas līnijas. Pirmsskolas vecumā 5 – 6 gadus vecs bērns spēj atšķirt un praktiskā darbībā apzināti lieto daudzveidīgas līnijas. Jo straujāk noris bērna zīmējuma līnijas attīstība, jo mākslinieciskāk viņš atveido iecerētos tēlus. (Komarova, 1982, 52)

Bērni apgūst atsevišķus līnijas pamatveidus:

- Taisna _____,
- pārtraukta - - - - - ,
- lauzta ,
- liekta ∞ 2 ,
- vertikāla, horizontāla, slīpa. _____ / |.

Dažādu līniju kombinācijas tiek variētas – mainīts līniju veids, virziens, platums, garums.

Pirmsskolas vecumā kā mākslinieciskās izteiksmes līdzekli lieto arī **punktu**, kas pirmsattēlošanas posmā saistīts ar rokas motorikas attīstību, kad roka vairāk vai mazāk ritmiski pieskaras pie papīra, rodas punkts kā zīmējuma elements.

Krāsa ar tās dažādajām nokrāsām palīdz bērnam atbilstošāk atveidot iecerētos tēlus, piešķir darbam noskaņu. Atkarībā no ieceres, darbam tiek izmantotas krāsas, kas paspilgtina un izceļ mākslas darba domu. Tēlotājdarbībā nevar bērniem ļaut krāsa lietot haotiski. Pirmsskolas vecumā bērniem patīk savos darbos izmantot košas krāsa, tāpēc jā māca kontrastkrāsu saskaņošana. Vidējā pirmsskolas vecuma bērni labi apgūst arī tumšu un gaišu nokrāsu, kā arī krāsas intensitāti – spilgtāk, blāvāka. (Hibnere, 1977, 37)

Krāsu mācība dalās divās lielās grupās: hromatiskās krāsas un ahromātiskās krāsa. (Pielikums Nr.1). **Ahromātiskās** - bezkrāsainās krāsa, ir baltā un melnā, kā arī visu toņu pelēkais, ko iegūst sajaucot melno un balto krāsu. **Hromatiskās** krāsas – visas pārējās - krāsainās krāsas, kuras iedala pamatkrāsās: sarkanā, dzeltenā, zilā, pirmās pakāpes atvasinātajās krāsās – oranžā, zaļā, violetā, kuras iegūst jaucot divas pamatkrāsas. Otrās pakāpes atvasinātās krāsas iegūst jaucot atvasinātās krāsas un pamatkrāsas. Jaucot krāsas, ņemot tās dažādās proporcijās, iegūst toņu nianses – vienas krāsas dažādas nokrāsas. Krāsu var gaišināt ar balto, kā arī tumšināt ar melno vai pretkrāsu. Hromatiskās krāsa parasti sakārto krāsu aplī. Tās izkārtotas pa pāriem viena otrai pretī, siltā pret vēso. Šos pārus sauc par pretkrāsām vai kontrastkrāsām. (Blīgzna,1999,16) (Pielikums Nr.2)

Pirmsskolas vecumā bērniem izveidojas tieksme zīmējumos lietot tikai dažas no viņiem pieejamām krāsām, bērns vairāk lieto vai nu siltās vai vēsās krāsas. Krāsu izvēlē liela nozīme ir lietu videi, kas ir ap bērnu – bērnu dārzs, mājas, apkārtnē, rotaļlietas, sadzīves priekšmeti, tas viss ietekmē un iespaido bērna krāsu saskaņošanas prasmju attīstību. Apkārtējās vides izzināšanas rezultātā bērni arvien vairāk iepazīstas ar atsevišķu objektu tipisko krāsu. (Hibnere, 1977,38)

Siluets ir mākslinieciskās izteiksmes līdzeklis, ar kura palīdzību attēlo kādu priekšmetu vai figūras apveida raksturīgākās formas, lielumu, proporcijas. Siluetu vieglāk uztvert, ja tā krāsa kontrastē ar fona krāsu. Var būt tumšs siluets uz gaiša fona vai gaišs siluets uz tumša fona un tas var būt vienkrāsains un daudzkrāsains. Siluetu bērns vislabāk apgūst aplikācijā. Sākumā bērni apgūst priekšmetu attēlot vienkrāsainu, kad tas apgūts, var ļaut to zīmēt vai aplicēt daudzkrāsainu. Daudzkrāsains attēlojums ir sarežģītāks, tas prasa bērna uzmanību sadalīt starp vairākām priekšmeta pazīmēm – lielumu, uzbūvi, proporcijām, dažādām krāsām. (Hibnere, 1977,43)

Fons ir līdzeklis, kas palīdz piešķirt zīmējumam izteiksmīgumu. Dažkārt zīmējums neaizņem visu lapu pilnībā, līdz ar to zīmējot uz balta papīra, paliek tukšs laukums. Tad būtiski izvērtēt kādu papīru izvēlēties zīmējumam. Ja zīmē ar akvareļu krāsām, labāk izvēlēties baltu papīru, jo fona krāsa jau saistīta ar izvēlēto zīmējuma sižetu, savukārt zīmējot ar guaša krāsām var izvēlēties jau notonētu papīru. Par fonu var izvēlēties dažādu krāsu un biezuma papīru, kas veidos savdabīgu un interesantu zīmējumu.

Fons dod papildus iespēju izcelt zīmējumu, panākot īpašu kolorītu darbu: uz tumša fona košas puķes, spilgtas priekšmeta detaļas. (Косминская, Халезова, 1981, 9)

Kompozīcija ir noteikts priekšmetu izkārtojums un tā saistība ar citiem priekšmetiem. Zīmējot kompozīcija nozīmē izkārtot objektus uz lapas, ievērojot zināmu sižetu, saistībā ar citiem objektiem. Kompozīcija piešķir darbam dinamiku, kustību. (Косминская, Халезова, 1981, 13)

Tēlotājdarbības iemaņu sekmīgai attīstībai, bērnam jānodrošina iespēja iepazīties ar daudzveidīgiem izmantojamiem materiāliem un instrumentiem, jā māca bērnam to pielietojums un izmantošana. Jāiepazīstina ar dažādiem māksliniecišķās izteiksmes līdzekļiem, to savstarpējo saistību radoša darba iegūšanai tēlotājdarbības procesā.

2.2. Paņēmienu un tehnikas tēlotājdarbībā

Lai attīstītu bērna radošās spējas pirmsskolas tēlotājdarbībā, nepieciešams izmantot pēc iespējas daudzveidīgākas tehnikas un paņēmienus. Tēlotājdarbības tehnika ir prasmju un speciālo darbības paņēmienu komplekss, kas nodrošina bērna radošās ieceres sekmīgu praktisku realizāciju. Katrai tēlotājdarbības nodarbībai ir sava specifiska viena vai vairākas tehnikas un ir svarīgi, lai bērnam būtu prasmes lietot atbilstošo māksliniecišķo materiālu un instrumentu, prasme izmantot atbilstošos māksliniecišķās izteiksmes līdzekļus un attēlošanas paņēmienus. Katram tēlotājdarbības veidam – zīmēšanai, aplicēšanai, veidošanai, ir specifiska viena vai vairākas tehnikas. (Hibnere, 1977, 55)

Bērnu tēlotājdarbībā nepieciešama ļoti daudzveidīga tehnika, jo tieši tas sekmē māksliniecišķās jaunrades spēju izkopšanu, labvēlīgi ietekmē estētisko audzināšanu, aktivizē mācību procesu, paplašina bērna redzesloku un attīsta izpratni un interesi par mākslu. Tehnikas dažādība paplašina bērna praktisko pieredzi. Tēlotājdarbības iemaņu sekmīgai attīstībai nepieciešami dažādi māksliniecišķi tehniskie līdzekļi.

Bērnu tēlotājdarbības tehnikas izvēli nosaka vairāki faktori:

- Bērnu vispārējās attīstības līmenis, vecuma īpatnības,
- iepriekšējā sagatavotība,
- nodarbības mērķis un pedagoģiskie uzdevumi,
- veicamā darba mākslinieciskais saturs un māksliniecisko materiālu tehniskās īpatnības. (Hibnere, 1977, 55)

Zīmēšanas tehnikā tiek ietverta gan zīmēšanas maniere, gan attiecīgo materiālu izmantošana atbilstoši to īpatnībām un tēlošanas iespējām. T. Komarova uzsver, ka par zīmēšanas tehniku dēvē prasmi lietot materiālus un zīmēšanas piederumus, kā arī paņēmienus, kas ļauj ar tiem radīt mākslinieciski izteiksmīgu attēlojumu. Zīmēšanas tehnikā ietilpst acs un rokas attīstība, to saskaņota rīcība. Pirmsskolā zīmēšanas nodarbībās jāattīsta pirmsskolas vecuma bērniem atbilstošas mākslinieciski radošās darbības iemaņas. (Komarova, 1982,7)

Zīmēšanā galvenais materiāls uz kā zīmēt ir **papīrs**. Atkarībā no papīra veida, arī izmantojami dažādi zīmēšanas līdzekļi. Zīmējuma gala rezultāts un vizuālais izskats būs atkarīgs no papīra kvalitātes un pielietotajiem zīmēšanas paņēmieniem. Papīrs var būt gan plānāks, gan biezāks, gan gluds, gan grumbuļains. Zīmēšana un gleznošana uz dažādiem papīriem atšķirsies. Plāns papīrs vairāk piemērots zīmēšanai ar zīmuļiem un krītiņiem, turpretī zīmējumu ar akvareļkrāsām labāk zīmēt uz biezāk un grumbuļaināka papīra. Pirmsskolā papīru izvēle ir ļoti daudzveidīga – zīmēšanas papīrs, akvareļu papīrs, kartons, salvetes, tapetes un jebkurš cits papīrs, uz kura var zīmēt. Bērns noteikti jāiepazīstina ar papīra īpašībām – plāns, biezs, porains, grumbuļains, norādīt kur papīram ir augšpuse, apakšpuse.

Mākslinieciskie materiāli, kurus bērni izmanto savos zīmējumos, var būt gan sausi, gan mitri. Sausie ir krāsu zīmuļi, krītiņi, ogle, sangvins, mitrie – guaša un akvareļkrāsa. (Hibnere, 1977,55)

Visbiežāk pirmsskolas ikdienā bērni savos zīmējumos izmanto krāsainos **zīmuļus**. Tie ir viegli lietojami, vienmēr jābūt bērniem pieejamā vietā, labi noasinātiem, lai bērns varētu zīmēt jebkurā brīdī, radoši izpaust savu ieceri. T. Komarova min, ka zīmulis ir ciets materiāls, un strādājot ar zīmuli var labāk izjust materiāla pretestību, kustības raksturu un virzību. Ar zīmuļiem labi padodas dažādi krāsošanas darbi, kā arī zīmēt konkrētus priekšmetus, siluetus.

Zīmuļi var būt dažādi, gan mīkstāki, kas veidos spilgtāku un izteiktāku zīmējumu, gan cietāki, kas līnijas vilks gaišākas un blāvākas. Zīmuļa cietības pakāpi norāda burts H. Mainot zīmuļa piespiedienu var panākt treknāku vai smalkāku līniju no pelēka līdz melnam tonim. Strādājot ar krāsu zīmuļiem un jaucot to krāsa, var iegūt dažādus toņus. (Blīgzna, 1999,19)

Bērni savos radošajos darbos veiksmīgi izmanto dažāda veida **krītiņus** - ar saistvielām sapresētus krāsu stienīšus. Izšķir vairāku veidu krītiņus – tāfeles, vaska, pasteļu, sangīna, ogles, sēpija. Krītiņi pielietojami šauru un platu līniju zīmēšanai, kā arī laukumu aizpildīšanai, atkarībā no kā tiek turēts krītiņš, vai stāvus vai guļus attiecībā pret papīru. Pastelis, ogle, sangīna ir nenoturīgi materiāli, uzklāti uz papīra tie birst, tāpēc tie jānostiprina, apstrādājot ar laku. Vaska un pastelkrītiņi satur taukainu saistvielu, kas noturīgi sedz papīru. (Blīgzna, 1999,21)

Zīmējuma izskats būs atkarīgs no tā, kāda veida zīmulis vai krītiņš tiks izmantots. Dažus zīmuļus un krītiņus var lietot gan sausā, tā slapjā veidā. Atšķirīgu zīmējumu iegūst no krīta pasteliem un eļļas pasteliem. Pasteļu krītiņi var būt krītaini vai taukaini. Tos var uzsmērēt ar pirkstiem vai arī lietot kā zīmuļus.

Ar zīmuli var radīt tumšāku vai gaišāku ēnojumu, to stingrāk vai vieglāk piespiežot. Tāpat kā slapjās krāsas, jaukt var arī sausās krāsas, lai panāktu vajadzīgos toņus un nokrāsas. Ja tās nevar sajaukt ar ūdens palīdzību, tad tās var jaukt citu citai virsū uzklājot krāsu slāņus, vai sajaukt dažādus krāsu traipus. Strādājot ar pasteli, krāsas var sajaukt, viegli izsmērējot ar pirkstu. Sausās krāsa var jaukt, cieši līdzās uzkrāsojot dažādu krāsu punktus vai traipus.

Flomāsters – caurulīte ar filcu vai porolonu, kas piesūcināts ar košām krāsvielām. Ar flomāsteriem parasti neklāj lielus laukumus, bet galvenokārt izmanto nelielas virsmas aizpildīšanai ar krāsu, kontūrziņiem, grafiskiem elementiem un dekoratīviem rakstiem. (Blīgzna, 1999,23) Flomāsterus ar tievu serdīti izmanto līniju vilkšanai, bet ar platu serdi – laukumu krāsošanai. (Rokasgrāmata zīmēšanā un gleznošanā, 1995, 14)

Guaša – ar ūdeni šķaidāma sedzoša krāsa, ar kuru ērti noklāt lielu laukumu. Krāsai nožūstot, tā kļūst gaišāka un iegūst samtainu virsmu. Guašas tehnikā iespējams krāsu laukumus tumšināt ar melnu un gaisināt ar baltu krāsu. (Blīgzna, 1999, 25) Uz sausa, nožāvēta tumša klājuma var lietot gaišu un baltu guašu.

Guaša krāsa pirms zīmēšanas jāatšķaida ar ūdeni. Guaša ir sedzoša, necaurspīdīga krāsa, tādēļ uz izzuvušas kārtas var klāt nākamo krāsa slāni. Jaunākajā pirmsskolas vecumā iesākumā dod tikai vienu krāsu, 3 – 4 gadu vecumā jau 2 – 3 krāsas, mācot izskalot otu pirms ņem citu krāsu. Sākot ar 5 – 6 gadu vecumu bērni savos zīmējumos izmanto jau 5 – 6 krāsas. (Komarova 198., 24)

Arī V.Hibnere iesaka pirms darba ar guašu to atšķaidīt ar ūdeni, krāsu jaucot to uz paletes.

Akvarelis ir gleznojums ar ūdenskrāsām. Krāsas pirms lietošanas jāsamitrina, arī otiņa pirms zīmēšanas jāiemērc ūdenī. Ar akvarelkrāsām var zīmēt uz speciālā akvarelpapīra, kurš ir pabiezis, vienā pusē gluds, bet zīmējamā pusē ar faktūru. Ar šīm krāsām var strādāt arī uz

auduma. Akvarelējot var izmantot kā sausu, tā samitrinātu pamatu. Liekot krāsu laukumus uz mitra pamata, krāsas sajaucas kopā, saplūst, to sauc par pludināšanu. Akvareļtehnikā nelieto balto krāsu, bet atstāj nenoklātu papīra laukumu. (Blīgzna, 1999, 28)

T.Komarova min, ka ar akvareļkrāsām sāk strādāt 5 – 6 gadu vecumā, bet darba autore savā praksē pārliecinājusies, ka arī jau mazāki bērni veiksmīgi var pielietot savos zīmējumos akvareļkrāsas. Uzsākot darbu ar akvareļkrāsām, bērniem jāierāda pareiza to lietošana – pirms zīmēšanas krāsas samitrina, ar otu uzpilot krāsai ūdeni. Tāpat jā māca arī pēc katras krāsas lietošanas rūpīgi izskalot otu, pirms ņemt nākošo krāsu. Zīmējot ar akvareļkrāsām svarīga ir pareiza otu izvēle, un to uzglabāšana pēc zīmēšanas. (Komarova, 1982, 26)

5 6 gadu vecumā, bērniem turpina pilnveidot prasmi pareizi turēt otiņu, velkot dažāda veida līnijas, un zīmējot ar atšķirīgiem otiņas pieskārieniem – velkot šaurākas līnijas, otiņa slīd viegli, zīmējot punktiņus vai sīkas detaļas, papīram pieskaras tikai otiņas gals. (Сакулина, Комарова, 1982, 71)

V.Hibnere iesaka akvareļkrāsa lietot dažādi – pigmentu blīvai, vienmērīgai segšanai: vieglai, vienmērīgai klāšanai un pigmentu nevienmērīgai pludināšanai uz mitra fona, vispirms uzklājot gaišās krāsa, tad iepludinot tumšās krāsas. Akvareļkrāsas lieto stipri atšķaidītas ar ūdeni, tādejādi otai ir viegli slīdēt pa papīru un bērns var veikli otu virzīt vajadzīgajā virzienā. (Hibnere, 1983, 14)

Jauktajā tehnikā izmanto dažādus materiālus, tādejādi panākot interesantu rezultātu. Var uzzīmēt ar vaska krītiņiem un pārklāt ar akvareļiem, var noklāt lapu ar akvareļiem un efekta iegūšanai izmantot sāli, cukuru vai aerosollaku, uzklājot tos uz mitra akvareļa. Interesanti darbi tiek iegūti akvareli kombinējot ar tušu. Strādājot jauktajā tehnikā pēc izvēles izmanto visdažādākos palīgmateriālus. V.Hibnere iesaka strādājot šajā tehnikā vaska krītiņus lietot iezīmējot laukumu, siluetu, sedzot krītiņu biezā slāni, īpaši stingri iezīmējot sīkās detaļas. Pārklāt zīmējumu var ar stipri atšķaidītu guaša krāsu vai pigmentiem bagātu akvareļkrāsu. (Hibnere, 1983, 14) Būtiska nozīme strādājot šajā tehnikā ir pareizai krītiņu izvēlei, lai pārklājot fonu, saglabātos krītiņa zīmējums un nepazustu zem fona krāsas.

Kolāža ir tēlotājmākslas paņēmiens, kura pamatā ir papīra, auduma vai cita materiāla piestiprināšana uz krāsa un faktūras ziņā atšķirīgas pamatnes. (Blīgzna, 1999,33)

Veidojot kolāžas un aplikācijas pirmsskolas vecumā vienkāršākais tehniskais paņēmiens ir taisnvirziena plēšana un taisnvirziena griešana. Kad bērni to ir apguvuši, jāpāriet uz sarežģītākiem vingrinājumiem, kad bērns plēš vai griež apaļas, ovālas un saliktas formas priekšmetus. (Hibnere, 1977, 63)

Plastilīns vai māls ir visbiežāk izmantotie materiāli bērnu veidošanas tēlotājnodarbībās. M.Līduma uzsver, ka pareizi sagatavots māls ir mīkstāks un elastīgāks par plastilīnu, tāpēc jaunākajā pirmsskolas vecumā labāk strādāt ar mālu, jo bērniem roku muskulatūra vāji attīstīta un strādājot ar cietu materiālu, bērns nogurst un zūd interese darboties. Izstrādājumus no māla var pielietot bērnu ikdienas dzīvē, kā rotaļlietas, savukārt veidojumus no plastilīna nav izmantojami rotaļām. Savukārt plastilīns ir krāsains un līdz ar to iespējams atveidot priekšmetu reālo krāsu. Pirms lietošanas plastilīns jāsasilda, lai bērniem būtu vieglāk uzsākt darbu ar plastilīnu. No plastilīna vieglāk veidot sīkas, miniatūras figūras ar daudzām detaļām, no māla ieteicams veidot lielākas, smagnējākas, viengabalainākas figūras. Svarīgi ir sagatavot mālu pirms nodarbības, lai tas būtu mīksts un bērns varētu viegli veidot. Ja māls ir sacietējis, tas jāsamitrina ar ūdeni. Veidošanas procesā māls izžūst, tad tas jāmitrina ar ūdeni, un detaļas jāsavieno ar šķidro mālu. Lai māla veidojumi būtu izturīgi un praktiski pielietojami, tos nepieciešams apdedzināt speciālās keramikas krāsnīs. Pirms apdedzināšanas māla veidojumus var noklāt ar glazūru, tādējādi tam piešķirot noteiktu krāsu. (Līduma, 1984, 16)

Lai labāk attīstītu bērna radošās spējas, pirmsskolas tēlotājnodarbības izmanto pēc iespējas **daudzveidīgākas tehnikas**. Jo bērns ir mazāks, jo izmanto vienkāršākos līdzekļus - krāsainie zīmuļi ar mīkstiem serdeniem, vaska krītiņi, kā arī darbojas ar pirkstiņkrāsām, vidējā pirmsskolas vecumā jau darbojas arī ar guašu un akvareļkrāsām, kā arī sāk izmantot jauktās tehnikas, kas bērna darbiņu padarīs interesantāku un individuālāku. Vecākajā pirmsskolas vecumā izmanto daudzveidīgus līdzekļus un jau sarežģītākas tehnikas, tās kombinējot un papildinot. Piemērotāko tehniku izvēlas pedagogs, kurš vēro un novērtē bērnu spējas un iemaņas. Darba tehnikas izvēli nosaka darba mākslinieciskais saturs – zīmēšana no dabas, sižetiskais zīmējums vai dekoratīvais zīmējums.

Daudzveidīgu tēlotājdarbības un vienlaicīgu mākslinieciskās izteiksmes līdzekļu apguve nodrošina mākslas darbu objektīvu uztveri un maksimāli sekmē radošās darbības attīstību.

Tēlotājnodarbībās izmantojot mākslinieciskos piederumus, bērnam tiek veidotas darba kultūras un higiēnas iemaņas. Visi nepieciešamie darba materiāli un piederumi uzglabājas konkrētā vietā, tie jānoliek un jāsakārto gan nodarbībai, gan beidzot ar tiem darboties. Darba vieta jābūt tīrai, kārtīgai, visi izmantotie piederumi pēc nodarbības jānomazgā un jānoliek uzglabāšanai paredzētajā vietā. Bērniem jārada izpratne, ka ar šiem piederumiem – otām, zīmuļiem, šķērēm - nespēlējas, ka krītiņus nedrīkst lauzt un drupināt. Tas ir tēlotājnodarbību mācības pamats – māksliniecisko līdzekļu izmantošanas un uzglabāšanas noteikumu ievērošana ar kuriem bērnus sāk iepazīstināt jau ar pašiem tēlotājdarbības apguves

pirmssākumiem, jau ar pirmo dienu, kad bērns sāk zīmēt ar krītiņiem vai krāsām. Kad tas apgūts, var attīstīt jaunas prasmes un tehnikas.

Zīmēšanas pamata prasmju apguvei izmanto sausos un mīkstos materiālus – papīru, zīmuļus, vaska krītiņus. Apgūstot sarežģītākas tehnikas un prasmes, bērnus sāk iepazīstināt ar šķīdru krāsvielu lietošanu – guaša krāsas, akvareļkrāsas, akrils, tempera, tuša un krāsu pastas, kuras šķīdina ar ūdeni. Bērnam apgūstot sarežģītākas tehnikas, vecākajā pirmsskolas vecumā var mācīt pašiem izgatavot zīmēšanas darbarīkus – tamponus, spiedogus, kociņus, kā arī izmantot radošo darbu veikšanai netradicionālus darbarīkus – vates kociņus, ķemmes, skaliņus.

Tēlotājnodarbībās izmantojamo piederumu lietošanā bērna jāmāca divas būtiskas lietas – pareizs piederuma satvēriens un piederuma stāvoklis attiekmē pret papīra plakni un pašu darītāju. Šīs divas lietas būtiski ietekmē darba rezultātu un iecerētās idejas atspoguļojumu.

2.3. Tēlotājdarbība pirmsskolas pedagoģiskajā procesā

Tēlotājdarbība ir viena no svarīgākajām nodarbēm pirmsskolas vecumā, jo tā veicina bērna radošās spējas, rosina bērna iztēli un bagātina sensoro pieredzi. Bērna tēlotājdarbība ir pilna dzīvības, piesātināta ar bērna emocijām un izjūtām. Saskarsme un darbošanās ar visdažādākajiem materiāliem ir īpaši nozīmīga bērna attīstībā un pieredzes bagātināšanā. Pirmsskolas vecuma bērnu mākslinieciskā darbība aplūkojama kā attieksmju veidošanās process pret apkārtējo pasauli. (Frīdenberga, 2003,4)

Pirmsskolā organizējot tēlotājnodarbības un ievērojot noteiktu sistemātiskumu un plānojot bērnu aktivitātes, īstenojas saikne starp dažādām tēlotājas mākslas nozarēm. Bērna tiek radīts priekšstats, ka vienu un to pašu priekšmetu var attēlot ar dažādiem mākslas veidiem. Bērni labāk uztver priekšmetus, kurus viņi ir aptaustījuši, tādejādi ieteicams vispirms priekšmetu veidot, lai bērns praktiski izjustu priekšmeta apjomu. Pēc veidošanas ieteicams priekšmetu aplicēt – konstruktīvi salikt to no detaļām plaknē, un kā pēdējo – attēlot grafiski - to uzzīmēt. (Tiltiņa, 1988, 11)

Visi tēlotājdarbības veidi pirmsskolā ir cieši saistīti viens ar otru, saikne realizējas pēctecības ceļā iepazīstot dažādas formas. Iepazīstot apaļu formu, bērns vispirms to veido, pēc

tam aplicē, un kā pēdējo zīmē līniju. (Теория и методика изобразительной деятельности в детском саду, 1985, 78)

Tēlotājdarbība attīsta un veido bērna novērtēšanas spējas, estētisko uztveri un gaumi, mākslinieciskās spējas, prasmi veidot kompozīciju, izmantot dažādus materiālus, attēlošanas paņēmienus un vizuālās mākslas tehnikas. (Frīdenberga, 2003, 5)

Līdzīgi domā arī N.Sakuļina (Сакулина) akcentējot tēlotājdarbības nozīmi bērnu estētisko jūtu audzināšanā, kad bērns iepazīst priekšmetu formu, krāsu, kompozīciju. Kā svarīgs priekšnosacījums tam ir bērnu atbilstoša sagatavotība, bērniem ir pietiekamas zināšanas par krāsām, formām, pedagogs izvēlas piemērotus un atbilstošus krāsās saskaņotus materiālus nodarbībām. Tikpat būtiski ir kā pedagogs spēj izskaidrot uzdevumu, izpēta priekšmetu pirms tā attēlošanas, spēj bērnu ieinteresēt. (Сакулина, Комарова, 1982, 91)

Organizējot tēlotājnodarbības 5 – 6 gadus veciem bērniem, būtiski iesaistīt aktīvāk bērnus pārrunās par priekšmetu formu, krāsu, veidiem un metodēm kā tos atdarināt, aicināt parādīt nepieciešamās roku kustības pirms veidošanas, zīmēšanas. Tas dod bērniem iespēju atkārtot jau zināmo un veiksmīgi izmantot savās radošajās darbībās. (Сакулина, Комарова 1982, 73)

Zīmēšana, aplicēšana, un veidošana rosina bērnus izteikt savus emocionālos pārdzīvojumus un lietot tēlotājmākslas nodarbībās gūto pieredzi. Darbošanās attīsta katra bērna iztēli un radošās darbības spējas. Arī B.Frīdenberga uzsver, ka ar tēlotājmākslas palīdzību bērna pasaule padarāma skaistāka, priecīgāka, daudzveidīgāka un emocionāli bagātāka, tā rosina bērnus attīstīt fantāziju un iztēli, radīt darbus, kuros bērns atspoguļo vēroto vai fantāzijā radīto. Ar tēlotājdarbību tiek veicināta bērnu psihisko procesu attīstīšana.

Pirmsskolas vecuma bērnu radošajai mākslinieciskajai darbībai raksturīgas trīs attīstības stadijas:

1. Bērns nodarbojas sev pazīstamos apstākļos, bez ārēja pamudinājuma. Bērns vēro uzskates materiālus par kādu tēmu un viņam jau pirms nodarbības rodas vēlme sākt zīmēt. Tas realizējams tad, ja bērnam brīvi pieejami nepieciešamie materiāli – papīrs, zīmuļi, krāsas.
2. Patstāvīgi izvēlas zināmus darbības veidus, jaunās, neparastās, bet pēc rakstura tuvās situācijās. Bērni nostiprina iegūtās iemaņas, parādās radoša pieeja. Bērns pats izrāda iniciatīvu veikt šo uzdevumu.
3. Darbības pamatnoteikumi iegūst vispārinātu raksturu un kļūst par kritērijiem jebkuras patstāvīgas darbības apstākļos. Bērnam rodas izpratne par dažādu tehniku izmantošanu konkrētas tēmas attēlošanai. (Frīdenberga, 2003, 6)

Kā vairums autoru, arī B. Frīdenberga akcentē, ka bērnu radošā patstāvīgā darbība nav iedomājama bez zināmām prasmēm un iemaņām, tādēļ būtiski zināt kādā līmenī ir bērnu prasmes:

- mākslinieciski tehnisko materiālu un rīku lietošanas prasmes,
- prasme izvēlēties savai radošajai iecerei atbilstošus attēlošanas tehniskos paņēmienus un mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus,
- izpildīt nepieciešamās roku kustības. (Frīdenberga, 2003, 7)

V. Hibnere bērnu tēlotājdarbības dekoratīvos darbus iedala divos veidos – tēlojošie un ornamentālie darbi. Tēlojošajos darbos bērni vienkāršiem līdzekļiem atveido reālistiskus objektus, motīvus gūstot dabā un sabiedriskajā dzīvē, novērojot kokus, dzīvniekus, puķes, augus, cilvēka radītos objektu – ēkas, mašīnas.

Ornamentālajos darbos bērni atveido dekoratīvas joslas, laukuma klājuma rakstu un centrālo kompozīciju. Bērnu radošā darbība virzāma tā, lai viņu veidotie darbi būtu praktiski pielietojami, tādejādi rosināt bērnus veidot dažāda veida ielūgumus, apsveikumus, vai plakātus grupas telpas dekorēšanai.

Sekmīgam bērnu dekoratīvo darbu radošam risinājumam nepieciešama iepriekšēja sagatavošanās: novērojumi dabā, grāmatu attēlu aplūkošana, pārrunas par redzēto. V. Hibnere akcentē, ka sagatavošanās pasākumos rosināma bērnu aktivitāte, jāizraisa emocionāls kāpinājums, jāveicina pozitīva attieksme pret radošo darbību un vēlēšanās ieceri realizēt, un uzsver, ka pareizi organizēta radoša darbība sekmē bērnu abstraktās un tēlainās domāšanas, iztēles un citu psihisko procesu un īpašību attīstību. Vienlaikus sekmējot bērna prasmi klausīties un izprast uzdevumu, prasmi plānot un patstāvīgi atrast atbilstošus izteiksmes līdzekļus un tehniskos paņēmienus, prasmi radoši risināt ieceri un ievērot darba kultūru un higiēnu. (Hibnere, 1983,4)

Tēlojošās mākslas nodarbības ir svarīgs līdzeklis bērnu vispusīgā attīstībā, uzsver S.Tiltiņa. **Nodarbības aplicēšanā** attīsta bērna uztveri, novērošanas spējas un veicina radošo spēju attīstību. Attīstās bērna domāšana, atmiņa, uzmanība un koncentrēšanās spējas. Tēlotājnodarbības ir svarīgs līdzeklis bērna estētisko jūtu attīstīšanā, mākslinieciskās gaumes veicināšanā, krāsu apgūvē un prasmē saskatīt skaisto dabā un apkārtnē. (Tiltiņa 1988,9)

Pirmsskolā ar aplicēšanu saprot ģeometrisku formu, priekšmeta daļu vai vesela priekšmeta silueta izgriešanu vai izplēšanu un uzlīmēšanu. Aplicēšanas nodarbībās bērni iepazīstas ar vienkāršiem un sarežģītiem dažādu formu priekšmetiem, darbojas ar dažādu krāsu un faktūru papīru, bērnus saista pats izgriešanas, izplēšanas un pielīmēšanas process. Tēlojošos darbos bērni atveido reālistiskus objektus, ornamentālajos darbos bērni izrotā dekoratīvas joslas,

kvadrātu, trijstūri, riņķi, dažādus siluetus. Bērnu radošā darbība virzāma tā, lai darbiņi pēc iespējas būtu praktiski pielietojami – grāmatzīmes, apsveikuma kartiņas, darbiņi grupas dekorēšanai.

Svarīga nozīme ir fona papīra krāsai, lai aplicējamais darbs pietiekami izceltos labāk izvēlēties neitrālu toņu fonu. Detaļu izgriešanai labāk izvēlēties plānāku papīru, pēc nepieciešamības to pirms tam pašiem nokrāsojot. (Kosminskaja, 1981, 86)

S. Tiltiņa izdala aplicēšanas galvenos uzdevumus:

1. Atšķirt un pazīt ģeometriskās formas.
2. Iepazīt pamatkrāsas, to toņus, apgūt prasmi krāsas saskaņot.
3. Radīt izpratni par skaitu un lielumu.
4. Attīstīt kompozīcijas prasmi un priekšmetu salikšanu no detaļām.
5. Apgūt dažādus griešanas un plēšanas paņēmienus, apgūt līmēšanas tehniku. (Tiltiņa, 1988,9)

Lai bērnu radoša darbība aplicēšanas nodarbībās būtu veiksmīga, nodarbībai jābūt pārdomātai, saistītai ar citiem nodarbību veidiem un atbilstoši nedēļas tematikai. Nepieciešams iepriekš sagatavot visus nodarbībai nepieciešamos materiālus – fona papīru, detaļas, līmi, otas. Svarīga ir darba vietas iekārtošana pirms nodarbības un uzturēšana kārtībā nodarbības laikā. Bērniem jāapgūst prasmes pašiem sagatavoties nodarbībai un pēc darba sakārtot savu darba vietu, tādejādi radinot bērnus pie patstāvības un kārtības. Kā uzsver S. Tiltiņa, nodarbības rezultāti būs atkarīgi no tā, cik labi un pārdomāti ir sagatavota nodarbība un organizēti bērni. (Tiltiņa, 1988, 21)

Lai bērna darbs aplicēšanā gūtu vēlamus rezultātus, nepieciešama daudzveidīga nodarbību metodika. Metožu un paņēmieni izvēle atkarīga gan no mācību uzdevuma, gan bērnu vecuma īpatnībām, kā arī bērna prasmju līmeņa. S. Tiltiņa izdala šādas metodes aplicēšanas nodarbībām:

- vērojums pirms nodarbības,
- uzskates līdzekļi vai vārdisks apraksts, atsaucot atmiņā jau redzēto,
- darba paņēmieni demonstrēšana,
- rotaļu momentu izmantošana,
- mūzikas izmantošana,
- vingrinājumi ārpus nodarbībām,
- individuāla pieeja. (Tiltiņa, 1988, 32)

Svarīgs nosacījums, lai aplicēšana izdotos veiksmīgi ir nepieciešamo detaļu izgriešana. Bērni vidējā pirmsskolas vecumā jau veiksmīgi apguvuši prasmi darboties ar šķērēm, tomēr jāseko, lai grieznes tiktu turētas pareizā satvērienā un attiecībā pret papīru. V.Kosminskaja izdala vairākus griešanas veidus un paņēmienus kā tiek iegūtas nepieciešamās detaļas:

- precīzu ģeometrisku figūru izgriešana, kad bērns griež konkrētu figūru pa uzzīmētu līniju, noapaļo stūrus, no vienas figūras pārgriežot iegūst divas,
- detaļu izgriešana no dubultā salocīta papīra, kad tiek iegūtas divas vienādas detaļas, vai figūras simetriskas puses,
- detaļu izgriešana no vairākkārt salocīta papīra, kad kvadrātveida papīrs tiek locīts pa diagonāli,
- detaļu izgriešana no papīra, kas salocīts *vēdekļveidā*, ļauj iegūt vairākas vienādas detaļas,
- atsevišķu detaļu izgriešana nepieciešamajam sižetam,
- siluetu izgriešana, kad tiek izgriezts kāds konkrēti uzzīmēts figūras siluets,
- papīra malu applēšana, kas nepieciešama kādas detaļas izcelšanai. (Kosminskaja, 1981, 87)

Savukārt M.Sakuļina (Сакулина) iesaka gatavojot nepieciešamos materiālus aplicēšanai, pārdomāt, lai detaļas pielīmējot, tās veidotu vienotu krāsās saskaņotu attēlu, radītu bērniem prieku un estētisku baudījumu par savu darbu. (Сакулина, Комарова 1982, 73)

Veidošanas nodarbības pirmsskolā, tāpat kā zīmēšanas un aplicēšanas nodarbības, ir svarīgas bērnu vispusīgai attīstībai. Veidošana veicina un attīsta bērnu domāšanu, atmiņu, veido iztēli un attīsta estētiskās jūtas, kā arī attīsta bērnu roku un sīko pirkstu muskulatūru, kustību koordināciju. Bērns apgūst darba iemaņas, strādājot ar dažādiem materiāliem un sagatavojoties pirms nodarbības un sakojot savu darba vietu pēc nodarbības. (Līduma, 1984,5)

Lai veidošanas nodarbība sniegtu vēlamu rezultātu, svarīgi izvēlēties atbilstošas metodes un paņēmienus, ievērot pareizu sagatavošanos nodarbībai, materiālu un darba vietas sagatavošanu. M. Līduma min šādas metodes un paņēmienus:

- ilustratīvi – skaidrojošā metode: darba paņēmienu demonstrēšana, vērojums, priekšmetu apsekošana,
- reproduktīvā metode: uzdevumu nostiprināšana, atkārtošana,
- daļēja meklējumu metode: patstāvīga kompozīcijas atrisināšana,
- pētnieciskā metode: veic radošus uzdevumus, darbu pēc ieceres,

- rotaļu paņēmiens bērnu ieinteresēšanai, noskaņas radīšanai.

M.Līduma akcentē veidošanas priekšrocības, salīdzinot ar citiem pirmsskolā izmantotajiem tēlotājdarbības veidiem:

1. Veidošana dod iespēju attēlot priekšmetu telpiski, tuvāk reālajai īstenībai.
2. Vieglāk izlabojamas kļūdas, jo veidojamais materiāls ir plastisks, mīksts.
3. Veiksmīgāka ir priekšmetu novietošana telpā, bērni var ar veidojumiem rotaļāties.
4. Veidojumiem ir praktisks pielietojums. (Līduma, 1984, 3)

B. Frīdenberga uzsver, ka organizējot tēlotājnodarbības pirmsskolā ir jāievēro pieejamības un bērnu tuvākās attīstības princips. Tas ļaus bērnam uzturēt pozitīvas emocijas un rosinās pārvarēt grūtības. Bērnu ieinteresēšanai un vizuālā tēla radīšanai var izmantot tautasdziesmas, dzejoļus, attēlu aplūkošanu, pārrunas par tiem. Organizējot vizuālās mākslas darbības ikdienā, jāievēro šādi kritēriji:

- bērnu pašizjūtas un motivācijas gribēt darboties radīšana,
- aktivitātes nodrošināšana,
- tēlotājdarbības prasmju nostiprināšana un attīstīšana. (Frīdenberga, 2003, 4)

Veidošana, tā ir priekšmeta telpiska atainošana. V.Kosminskaja iedala šādus veidošanas veidus:

1. Veidošana pēc tiešā vērojuma, kad jācenšas saskatīt priekšmeta būtiskās detaļas, tās jāatveido, jāizpēta veidojamais priekšmets, jānosaka tā forma, detaļas.

2. Veidošana pēc atmiņas, kad priekšmets tiek aplūkots iepriekš, izpētītas būtiskākās pazīmes, pēc tam veidots.

3. Veidošana pēc ieceres, kad jāveido vadoties pēc savas pieredzes, balstoties uz iespaidiem par redzēto vai lasīto. (Kosminskaja, 1981, 59)

B.Frīdenberga runājot par **zīmēšanas nodarbībām** saka, ka lai bērni apgūtu labu, māksliniecisko zīmējumu, nepieciešams ar roku veikt dažādas kustības – vēziena plašums, amplitūda, virzienu daudzpusība, pagriezieni, dažāds rokas piespiediena spēks, kustības plūdums, noteikts ritms, precizitāte un iesaka veikt dažādus roku vingrinājumus. Tāpat viņa uzsver, ka daudzveidīgu zīmēšanas darbība tehniku un vienlaicīgi mākslinieciskās izteiksmes līdzekļu apguve nodrošina bērnu darbu izpildījuma kvalitātes pieaugumu un sekmē radošās darbības attīstību. (Frīdenberga, 2003,7)

Arī V.Hibnere uzskata, ka zīmēšanā liela nozīme ir rokas kustībām. Sausos zīmēšanas materiālus bērns var ērti lietot neierobežoti visos virzienos, bet otu jāamācās vilkt vispirms no kreisās puses uz labo pusi, pēc tam citos virzienos. Tāpat viņa uzsver, ka zīmēšanās laikā

jāpievērš uzmanība abu roku saskaņotām kustībām: ar labo roku zīmē vai klāj fonu, bet ar kreisās rokas pirkstiem pietur papīru. (Hibnere, 1983, 14)

Pēc satura pirmsskolas vecuma bērnu zīmējumus B.Frīdenberga iedala:

1. Zīmējums pēc objekta iepriekšēja novērojuma un atmiņas.
2. Zīmējums vērojot objektus tuvplānā.
3. Radošās iztēles zīmējums.
4. Rotājošie darbi.

Kā atsevišķu veidu sava iecerētā darba veiksmīgākai realizācijai, B.Frīdenberga min vizuālo modelēšanu, kad veidojot modeļus bērniem rodas priekšstats par veicamo darbu. Lai bērni varētu redzēt, kā izskatīsies zīmējums, pirms darba uzsākšanas izliek modeli izmantojot dabas materiālus. (Frīdenberga, 2003, 10)

T.Komarova uzsver, ka 5 – 6 gadu vecumā māca pareizi strādāt ar zīmuli un otu, šīm iemaņām kļūstot sarežģītākām. Jāizveido iemaņas glīti izkrāsot zīmējumu ar zīmuli vai otu - saglabājot kustību vienā virzienā, savlaicīgi pārtraukt kustību vai regulēt tās amplitūdu atkarībā no izkrāsojamās virsmas lieluma. (Komarova, 1982, 53)

Pirmsskolas vecumā pareizs zīmuļa satvēriens ir ļoti būtisks, uzsākot rakstītprasmes apguvi. Svarīgi ir sekot zīmuļa satvērienam zīmēšanas laikā. Jāseko kā bērns ir satvēris zīmuli, kā roka kustas pa papīru, lai netiktu aizsegts zīmējamās līnijas redzeslauks. Būtiski, lai bērns izkrāsojot norobežotu laukumu, ievērotu robežas, kā arī mainītu rokas stāvokļus atkarībā no izkrāsojamā priekšmeta. (Сакулина, Комарова, 1982, 72)

Bērnu dekoratīvā zīmējuma galvenie izteiksme līdzekļi ir līnija, tās dažādi veidi, līniju grupējumi, krāsa, siluets un laukums. V.Hibnere (Hibnere, 1983, 8) uzsver, ka krāsa ir sešgadīgu bērnu visvairāk iemīļotais izteiksmes līdzeklis. Sešus gadus veci bērni iemācās nosaukt un praktiski pielietot pamatkrāsas, savstarpēji tās sajaucot veidot atvasinātās krāsa. Šajā vecumā bērniem ļoti patīk spilgti dekoratīvie darbi. Krāsas palīdz darbam piešķirt noskaņu.

B.Frīdenberga apkopojusi ieteikumus bērnu iztēles un radošās darbības rosināšanai:

- attīstīt bērna dažādās spējas, lai darba process radītu ne tikai interesi, bet arī tālākus darbības motīvus,
- bērna radošā potenciāla attīstību panākt ar darbību daudzveidību,
- reproduktīvo un radošo darbību mērķtiecīgi virzīt uz tuvāko bērna attīstības zonu,
- iesaistīt radošajā procesā arī citos mācību priekšmetos apgūto,
- izvirzīt uzdevumus atbilstoši bērnu spējām, kas rosina iztēli un prasa radošu pieeju,

- pirms praktiskās darbības izskaidrot darba procesu, veikt iztēli rosinošas pārrunas,
  - mācību procesu organizēt tā, lai tiktu apgūti gan vizuālās mākslas pamati – zināšanas un prasmes, gan spēja patstāvīgi radoši strādāt,
  - sniegt padomu vai praktisku palīdzību darba uzsākšanai vai turpināšanai.
- (Frīdenberga, 2003, 22)

Bērnu mākslinieciskā darbība norit ne tikai organizētu nodarbību laikā, bet arī ārpus nodarbības, pēc pašu bērnu iniciatīvas. Tad parādās bērnu intereses, jo bērni darbojas ar sev tuvāko māksliniecisko veidu un ataino sev tuvu tematiku. Bērni izmanto nodarbības iegūtās zināšanas un prasmes, mācās darboties patstāvīgi, nostiprina nodarbībās iegūtās zināšanas. Kā min S. Tiltiņa, bērni ārpus nodarbībām vēlas vēlreiz izpildīt to pašu darbu, kaut gan tad mazāk pievērš uzmanību darba kvalitātei. (Tiltiņa, 1988, 83)

Arī M.Sakuļina (Сакулина) akcentē, ka vidējā pirmsskolas vecuma bērni jau labi apguvuši tēlotājdarbības prasmes, tās labprāt izmanto arī ārpusnodarbību laikā. Tādēļ jārada apstākļi, lai bērniem būtu pieejams papīrs, krāsas, krītiņi, zīmuļi. Tāpat jāseko tam ko bērns dara, pēc vajadzības pedagogam jāpalīdz, jāiesaka zīmējumu papildināt ar raksturīgām detaļām. (Сакулина, Комарова, 1982, 99)

T.Komarova (Комарова) plaši izklāsta par tēlotājdarbības ciešo saistību ar citiem bērnu darbības veidiem pirmsskolā. Lai bērns veiktu radošo darbiņu – zīmētu, veidotu, aplicētu, vispirms ir jāveic objekta izpēte, kas cieši saistās gan ar iepazīstināšanu ar apkārtni, gan iepazīstināšanu ar dabu, gan literārajiem darbiem, tiek paplašināta un bagātināta bērna pieredze vērot, salīdzināt. (Комарова, 1990, 80)

Organizētajās tēlotājdarbībās pirmsskolā tiek veicināta bērnu patstāvība sagatavojot materiālus pirms nodarbības un pēc nodarbības katram sakopjot savu darba vietu. Veiksmīgi, ja iesākumā bērns darbojas kopā ar pedagogu, pēc tam jau pats spēj izvēlēties nepieciešamos materiālus konkrētai nodarbībai, tādejādi darbojas pārdomāti un patstāvīgi. Tikpat būtiski, lai bērns pēc nodarbības spētu pats nokārtot savu darba vietu, novietotu izmantotos materiālus un līdzekļus tiem paredzētajās vietās. (Сакулина, Комарова, 1982, 81)

Tēlotājdarbības pirmsskolā ir cieši saistītas ar citiem bērnu darbības veidiem un tām ir liela nozīme bērnu vispusīgā attīstībā. Visciešāk tā saistās ar apkārtējās dzīves norišu iepazīšanu, sekmējot bērnu zināšanas un pieredzes bagātināšanos par dažādiem materiāliem, atveidojamajiem priekšmetiem un objektiem. Lai priekšmetu atveidotu, jābūt priekšstatam par to, jāzina tā īpašības, forma, krāsa. Šajā aspektā tēlotājdarbība veicina bērnu kognitīvo attīstību.

Tikpat būtiska ir tēlotājdarbības saikne ar bērnu tikumisko audzināšanu, kas saistās ar bērna attieksmi pret atveidojamo priekšmetu, objektu, realizējas un izpaužas bērna radošā darba saturā. Svarīga ir bērna attieksme pret darbu, spēja uz klausīt norādījumus, pabeigt iesākto darbu līdz galam.

Tēlotājdarbība saistās arī ar bērnu fizisko attīstību, kad liela nozīme ir roku un pirkstu muskulatūras attīstīšanai, kas ir svarīgs priekšnosacījums rakstītmācības apguves uzsākšanai. (Теория и методика изобразительной деятельности в детском саду, 1985, 78)

Lai veicinātu un sekmētu bērnu radošo darbību, M.A. Kola (Kohl) piedāvā izveidot bērnu mākslas centrus. Telpā iekārtot vietu, kur bērniem ir brīvi pieejami daudzveidīgi materiāli radošām darbībām. Šeit jāatrodas tādiem darba piederumiem kā šķēres, krītiņi, zīmuļi, līme, dažāda veida papīrs un papīra izstrādājumi, dažādas tukšas kārbīņas un trauciņi. Materiālu uzglabāšanai plauktos var izmantot tukšas apavu kastes, plastmasas kastes un citus atbilstošus, viegli tīrāmus traukus, un jāatceras, ka jāseko novietoto piederumu tīrībai.

Daudzām bērnu radošajām aktivitātēm nepieciešams neliels pieaugušā paskaidrojums un atgādinājums par materiālu lietošanu, citām aktivitātēm savukārt nepieciešams pieaugušā skaidrojums par tehnikas izmantošanu vai drošības pasākumiem. Pieaugušajiem jāseko bērnu aktivitātēm visu bērna darbības laiku.

Darbošanās šajā centrā ir virzīta uz bērnu radošās darbības pieredzes bagātināšanos, uz materiālu izpēti un iepazīšanu, nevis uz gatavo galaproduktu. Dažkārt nav nepieciešams tiešs skaidrojums par mākslas materiālu izmantošanu, bet jāļauj bērniem būt radošiem, tādejādi iegūstot pārsteidzošus bērnu radošos darbus.

Pieaugušajiem jāseko bērnu aktivitātēm, pēc nepieciešamības papildinot materiālus vai tos sakārtojot un satīrot. Svarīgs nosacījums, lai bērni paši sekotu kārtībai mākslas centrā, tīrītu un sakārtotu piederumus. (Kohl, 1994, 6)

Mākslas centrs ir droša vieta, kur iepazīt, izpētīt un izpausties radoši. Pieaugušajiem jāseko materiālu piedāvājumam centrā, tas jāpapildina ar jauniem, neredzētiem materiāliem, lai rosinātu jaunas idejas un izpētes iespējas. Bērnu darbībai mākslas centrā svarīgākais ir radošais process, nevis galarezultāts. (Kohl, 1994, 8)

Secinājumi.

1. Izvērtējot iepazīto literatūru par tēlotājdarbību, tās veidiem, metodēm, tehnikām un pielietojumu pirmsskolas izglītības procesā, darba autore atzīst, ka bērnu radošo spēju attīstībā nozīmīga vieta ir pedagogam, kurš organizē un virza bērna

tēlotājdarbību. Pedagogam jāpārzina plašais pielietojamo tehniku un metožu klāsts, jāorientējas izteiksmes līdzekļu daudzveidībā.

2. Darba autorei kā būtisks aspekts ir paša pedagoga radošums, mākslinieciskā gaume un viņa prasme radoši realizēt savas idejas, jo nekas tā neieinteresē bērnus radošam darbam kā aizrautīgs, ideju pārpilns pedagogs, kurš spēj motivēt bērnu radošai darbībai, panākot, ka pats bērns grib radoši strādāt. Darba autorei nākas atzīt, ka pirmsskolas vecumā bērni galvenokārt darbojas atdarinot pieaugušo, tādejādi tieši pedagoga pozitīvais paraugs un attieksme pret tēlotājdarbību ir ļoti būtisks bērna radošo spēju attīstībā.
3. Pedagogam, kurš organizē bērnu tēlotājdarbību, rūpīgi jāveic sagatavošanās darbs, jāizvēlas bērnu vecumam un spējām atbilstošas metodes un līdzekļi. Jāpārzina bērnu fizioloģiskās un psiholoģiskās īpatnības, katra bērna spējas un intereses. Lai bērnu tēlotājdarbība veiksmīgi realizētos, svarīgs aspekts ir bērnu motivēšana konkrētā darba veikšanai, tātad iepriekšējam darbam un ieinteresēšanai pirms nodarbības.
4. Būtisks nosacījums ir bērnu iepazīstināšana ar dažādiem materiāliem un tehnikām, kas raisa viņos interesi un vēlmi darboties un izpausties radoši. Svarīgi pedagogam radīt bērnos šo interesi un rosināt bērniem pašiem radoši darboties, nodrošināt ar nepieciešamajiem materiāliem.
5. Jāakcentē arī vecāku loma bērnu radošo spēju veicināšanā un attīstībā, kur vecāki var būt bērna radošo spēju atklājēji un virzītāji. Savukārt vecākiem jāņem vērā, ka vērtējot bērna radošo darbu, jābūt iecietīgiem, nevar salīdzināt bērna darbu ar citu bērnu darbiem. Bērna veikumu nekritizēt, nenoniecina bērna darbu, bet izteikt atzinību, paslavēt un saskatīt bērna darbos attīstības dinamiku. Dažkārt tieši pozitīva vērtējuma izteikšana ceļ bērna pašapziņu un ir labs līdzeklis kā rosināt bērnus vēlmi turpināt radoši darboties.
6. Bērnu tēlotājdarbības veidi pirmsskolā ir cieši saistīti ar pārējiem bērnu darbības veidiem, kas nodrošina bērnu attīstības iespējas kopveselumā.
7. Svarīgi nodrošināt ar iespēju bērniem nodarboties patstāvīgi ar radošo tēlotājdarbību brīvā laikā, bērniem jābūt brīvi pieejamiem tēlotājdarbības materiāliem, līdzekļiem. Pēc nepieciešamības pedagogam jāsniedz atbalsts un palīdzība.

3. Uzmanības noturības sekmēšanas iespējas tēlotājdarbības procesā

Iepazīstoties ar vairāku autoru paustajiem viedokļiem par tēlotājdarbības nodarbībām pirmsskolas vecumā un to nozīmību bērnu vispusīgā attīstībā, darba autore to saista ar izvēlēto bakalaura darba tēmu. Bērnu radošā darbība ir cieši saistīta ar bērna psihisko procesu attīstību un pilnveidi, skatot to caur bērna attīstību kopveselumā. Katrs no tēlotājdarbības veidiem veicina bērna domāšanas, atmiņas attīstību, sekmē uzmanības un uztveres spējas, attīsta bērnos estētiskās jūtas un mākslinieciskās gaumes izjūtu. Lai sekmētu bērnu uzmanības noturību, organizējot dažādas tēlotājnodarbības, katrā no tām svarīgi ievērot zināmu secību, sistemātiskumu, pareizu darbības organizāciju atbilstoši bērnu vecumam, spējām, prasmēm un iemaņām. **Uzmanības noturībai ir liela nozīme tēlotājdarbības procesā un iecerētā mērķa galarezultāta sasniegšanai.**

Tēlotājdarbības nodarbības ir svarīgs līdzeklis bērnu vispusīgā attīstībā, uzsver S.Tiltiņa. Nodarbības aplicēšanā attīsta bērna uztveri, novērošanas spējas un veicina radošo spēju attīstību. Attīstās bērna domāšana, atmiņa, uzmanība un koncentrēšanās spējas. (Tiltiņa 1988,9)

V.Hibnere runājot par veidošanas nodarbībām, saka, ja veidošanā izmanto vienkāršainu materiālu, bērniem ir vieglāk uztvert veidošanas specifiku. Daudzkrāsains, raibs materiāls darba procesā izkļiedē bērna uzmanību, viņš slikti attēlo priekšmeta proporcijas. Ja bērns strādā ar vienkāršainu materiālu, viņš uzmanību pievērš figūras īpatnībām – struktūrai, formai, proporcijām. (Hibnere, 1977,51) Tādejādi bērnu uzmanības noturības sekmēšanai ieteicams būtu strādāt ar mālu vai vienkāršainu plastilīnu, detaļas veidojot tādā pašā krāsā, kā pamata veidojumu.

S. Tiltiņa akcentē, ka aplicēšanas nodarbībās organizējot vērojumu pirms nodarbības, jāpārdomā kādus jautājumus uzdot bērniem, lai virzītu viņu uzmanību uz tām objekta daļām, kuras būs jāattēlo. Ņemot vērā bērnu uzmanības nenoturīgumu un neprasmī ilgi koncentrēties, mērķtiecīgi vadīt īsas pārrunas. (Tiltiņa 1988, 27)

Uzmanības noturības saistībā ar zīmēšanu T. Komarova uzsver, ja bērnam nav skaidra priekšstata par priekšmetu, nebūs iespējas to attēlot un attēla radīšanas procesā nevarēs veidoties grafiskās iemaņas un prasmes. Tikai uzmanīgi vērojot un iegūstot pilnīgu un skaidru priekšstatu par priekšmetu, to varēs pilnīgi atspoguļot zīmējumā. (Komarova, 1982, 62)

Ja bērnu uzmanības noturība nav pietiekami attīstīta, tiek kavēta psihe un radošās darbības attīstība. Tādejādi būtiski tēlotārdarbību organizēt tā, lai veicinātu un sekmētu uzmanības noturību.

Kā svarīgs priekšnoteikums bērnu uzmanības noturības sekmēšanai, jāmin pareiza tēlotājnodarbības organizācija atbilstoši bērnu vecumam un pieredzes līmenim. Ja nodarbībai būs garš, neinteresants ievads, bērni ātri nogurs, viņiem kļūs garlaicīgi un sākot veikt darbiņu, uzmanības noturība samazināsies un bērni nespēs realizēt savu iecerī. Jābūt pārdomātai materiālu izvēlei un uzdotajam darbam, jo ja bērnam jāveic uzdevums ar jauniem, neredzētiem materiāliem, jaunā tehnikā, daļa uzmanības aizies materiālu izpētei un tehnikas apgūšanai, līdz ar to, uzsākot darbu, bērns vairs nespēs ilgstoši radoši darboties.

Uzmanības noturību sekmē bērniem jau labi zināmi materiāli, apgūta tehnika, kā arī saistošs, interesants un pārdomāts nodarbības saturs. Svarīga ir bērna motivācija veikt konkrēto darbiņu, kāpēc tas viņam ir jādara, un svarīgs ir galarezultāts, lai bērns gūtu gandarījumu par savu darbu, priecātos par paveikto. Bērnam būs interesanti veikt darbiņu un bērns spēs noturēt uzmanību ilgstošāk, ja bērns savu darbu veic izpratis veicamo darbu, un iepriekš iepazinis izmantojamos materiālus.

T.Komarova (Комарова) kā būtisku motivāciju bērnu tēlotārdarbībai un veiksmīgu realizāciju min gatavot nepieciešamos materiālus, zīmējumus un veidojumus pašu bērnu radošajām rotaļām. Tas ir veids, kad bērni paši gatavo nepieciešamos atribūtus dramatizāciju rotaļām, lomu – sižeta rotaļām. (Комарова, 1990, 96)

Svarīgu domu pauž M.Majeski (Mayesky) - uzmanība attīstās un pilnveidojās radošajā procesā visas izglītības programmas ietvaros. Jaunākiem bērniem svarīgāks ir pats radošais process, attīstīt un piedāvāt oriģinālas idejas, bet vecākiem bērniem, radošums vairāk akcentējas uz kritērijiem, augstu kvalitāti, oriģinālu produktu izmantošanu vai risinājumu. Radošā darbība vecākiem bērniem izpaužas ne tikai kā ideju realizācija, bet jau kā oriģinālu produktu radīšana. (Mayesky, 2009, 5)

Lai palielinātu bērnu uzmanības noturību, Dž. Pakstone un T. Šimake (J. Paxton, T. Shoemake) starptautiskā konferencē sniedz atraktīvus ieteikumus, kas ļauj bērnam koncentrēties ilgākam laika posmam un palielina bērna uzmanības noturību.

Tiek piedāvāta pieeja, ko var izmantot, lai palielinātu bērna uzmanības noturību ir iesaistīt projektos, piemēram, radošās mākslas vai izteiksmes mākslā. Tas prasa, lai bērni sēdētu un koncentrētos uz darbību ilgstošu laika posmu. Svarīgs aspekts – šo aktivitāšu mērķis ir vispirms bērnu ieinteresēt. (Paxton, 2007)

3.1. Metodoloģijas apraksts

Bakalaura darba ietvaros, lai pārbaudītu izvirzīto hipotēzi, darba autore izmantoja empīrisko metodi – novērošanu, testu metodi, un teorētiskās pētīšanas metodi - veica literatūras analīzi.

A.Špona par teorētiskām pētījuma metodēm saka, tā ir **teorētiskā analīze**, šajā posmā atklāj zinātniskos faktus un atziņas literatūrā, tos salīdzina, vispārina, vērtē. (Špona, 2004, 81)

Kā min Dz. Albrehta, **novērošana** ir viena no visizplatītākajām pedagoģisko pētījumu metodēm. Ar novērošanas palīdzību pedagogs iepazīst savus audzēkņus dabiskos apstākļos. (Albrehta, 1998, 32) Veicot pētījumu un bērnu novērošanu, darba autore bērnus novēroja ikdienas situācijās, rotaļās, mācību procesā dabiskos apstākļos ilgstošā laika periodā, mācību gada garumā. Bērnu darbības netika vadītas vai speciāli organizētas.

Savukārt A.Špona uzsver, ka novērojums pedagoģija ir nozīmīgs, jo ļauj precīzāk izprast bērna uzvedību, uzsverot, ka novērošanas centrā ir cilvēks ar savu gribu, sajūtām, izjūtām, darbīgs un zinātgribošs – tāvad cilvēku iespējams uztvert kā veselumu ikdienas procesos. (Špona, 2004, 92)

Tests ir jautājumu sērija uz kuriem jādod īsas, viennozīmīgas atbildes, vai arī jāizvēlas viens no vairākiem doto atbilžu variantiem. Parasti atbildes tiek novērtētas ar zināmu punktu skaitu un novērtējums tiek standartizēts. Testu metodi ar zināmiem nosacījumiem var izmantot kā zināšanu kontroli, uzskata Dz.Albrehta, bet lai varētu raksturot virzības tempu, tests periodiski jāatkārto. Viņa min, ka testu metodes trūkums ir daudzie apstākļi, kas noteiktā veidā ietekmē testēšanas rezultātu – testējamā garastāvoklis, pašizjūta testa izpildes laikā. (Albrehta, 1998, 75)

Lai pārbaudītu bakalaura darbā izvirzīto hipotēzi „Bērnu tēlotājdarbības procesā tiek sekmēta bērnu uzmanības noturība, ja bērni tēlotājdarbībai tiek ieinteresēti un motivēti, veic darbu zināmās tehnikās, ar labām prasmēm un iemaņām”, darba autore novēroja bērnus, veica pētījumu un noskaidroja vidējā pirmsskolas vecuma bērnu uzmanības noturības attīstības līmeni, saistīja to ar bērnu radošajiem darbiem.

Pētījumā tika izmantots R.Ņemova aprakstītais tests pirmsskolas vecuma bērnu uzmanības izpētei „Atrodi un izsvītrot” (Ņemovs, 2000, 73) Šajā testā bērniem tiek piedāvāta tabula ar iezīmētā 140 dažādām figūrām. (Pielikums Nr.3) Bērnām 2,5 minūšu laikā, aplūkojot figūras, jācenšas izsvītrot pēc iespējas vairāk un precīzāk divas norādītās figūras. Pēc nosvītrotu

figūru daudzuma un precizitātes, tiek aprēķināts bērna uzmanības noturības rādītājs. Šis rādītājs tiek aprēķināts pēc formulas: $S = \frac{0,5N - 2,8n}{t}$

t

S – uzmanības noturības rādītājs

N – bērna aplūkoto figūru skaits

n - pieļauto kļūdu skaits

t – laiks uzdevuma veikšanai

Attiecīgi iegūtos uzmanības noturības rādītājus novērtē ballēs:

rādītāja S intervāls 0,00 – 0,20 – 0 – 1 balle,

rādītāja S intervāls 0,24 – 0,50 – 2 – 3 balles,

rādītāja S intervāls 0,50 – 0,75 – 4 – 5 balles,

rādītāja S intervāls 0,75 – 1,00 – 6 – 7 balles,

rādītāja S intervāls 1,00 – 1,25 – 8 – 9 balles,

rādītāja S intervāls augstāks par 1,25 – 10 balles.

Pēc iegūtajām ballēm nosaka bērnu uzmanības noturības līmeni:

0 – 1 balle – ļoti zems,

2 – 3 balles – zems,

4 – 7 balles – vidējs,

8 – 9 balles – augsts,

10 balles – ļoti augsts.

Šis tests ir bērniem labi saprotams, viegli izpildāms, kā arī plaši tiek pielietots bērnu uzmanības izpētē. Uzzinot bērnu uzmanības noturības līmeni, darba autore to saistīja kopsakarībās ar bērnu tēlotājdarbībā veiktajiem darbiem.

Pētījuma veikšanai darba autore testēja un novēroja vidējā pirmsskolas vecuma bērnus, analizēja bērnu radošos tēlotājdarbus kādā Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē, ar iestādes vadības un bērnu vecāku atļauju. Darba autore vērtēja un analizēja bērnu radošos darbus, kuri veikti organizētajās tēlotājdarbībās pirmsskolas izglītības iestādē, izmantoja tēlotājdarbības veidus, kuri plaši tiek pielietoti pirmsskolas apmācības procesā – zīmēšana, aplicēšana, veidošana, un to dažādās metodes. Bērnu tēlotājdarbībai tika izvēlētas dažādas metodes, gan bērniem labi zināmas un apgūtas, gan arī jaunas, kā arī tika piedāvāta iespēja strādāt radoši, pēc savām iecerēm. Bērnu radošo darbu izpēte tika organizēta ilgstošā laika periodā, mācību gada garumā.

Darba autore vērtēja un salīdzināja bērnu radošos darbus, pēc izvirzītajiem kritērijiem. Pētījuma laikā darba autore noteica kuras no tēlotājdarbības metodēm bērniem šķiet

interesantākas un saistošākas, kurās bērns spēja noturēt uzmanību un veica darbu atbilstoši izvirzītajām prasībām, sasniedzot paredzēto galarezultātu.

Kritēriji bērnu darbu vērtēšanai un salīdzināšanai:

- vai bērns ir uzmanīgi klausījies norādījumos un izpratis veicamo uzdevumu,
- bērna darbība radošajā procesā, vai spēja strādāt patstāvīgi, vai uzmanību veltīja savam darbam,
- darba izpildes laiks salīdzinoši ar citiem grupas bērniem,
- gatavā darba atbilstība izvirzītajām prasībām.

3.2. Bērnu raksturojums temata ietvaros

Pētāmās grupas izvēle bija nejauša, un sastāv no piecām meitenēm un pieciem zēniem, visi bērni ir vienas pirmsskolas izglītības iestādes un vienas grupiņas audzēkņi. Bērnu vārdi mainīti. Darba autore bērnus novēroja ikdienas procesā, gan organizētajās nodarbībās – mācību darbā, gan brīvajos rotaļu brīžos. Bērnu raksturojumi veidoti vadoties pēc kritērijiem:

- bērnu sociālā un saskarsmes joma,
- kognitīvās bērnu spējas,
- bērnu darbība radošajās tēlotājnodarbībās – prasmes, iemaņas, uzmanība nodarbības un darba izpildes laikā.

Elza.

Meitene ir ļoti droša un sabiedriska, ikdienā ir aktīva, runīga, bieži uzdod dažādus jautājumus par ikdienas norisi, komentē notiekošo un pārjautā veicamās darbības. Vienmēr nāk ar smaidu un priecīga. Bieži stāsta ko darījusi mājās brīvdienās par sev svarīgiem notikumiem. Meitene grib uzturēt sarunu, justies līdzvērtīga sarunu biedrene. Prot atbildēt uz jautājumiem par plašu tēmu loku, labi orientējas apkārtējās dzīves norisēs, ar interesi iesaistās grupā organizētajās aktivitātēs un nodarbībās. Izrāda interesi par visu jauno, cenšas atbildēt uz jautājumiem, kaut arī ne vienmēr atbilde ir pareiza.

Mācību darbā centīga, lai gan darbiņš ne vienmēr veicas raiti. Vairāk nākas rosināt un atgādināt, lai darbu turpina. Brīžiem vairāk vēro un klausās, kas notiek apkārt, nevis dara savu darbiņu. Ar bērniem draudzīga, prot spēlēt kopā un organizēt bērnus rotaļām, bieži grib uzņemt vadošo lomu. Dažreiz jāapsauc un jālūdz spēlēt klusāk, jo ir ļoti aktīva un

enerģiska. Konfliktos ar grupas bērniem Elza neiesaistās, vienmēr prot atrast sev nodarbošanos, patīk zīmēt, spēlēties ar lellēm, retāk darbojas ar mozaikām, saliekamām didaktiskajām spēlēm. Meitene ļoti kārtīga un apzinīga, audzinātājas lūgumus un norādījumus uzklausa un izpilda.

Radošajās nodarbībās uzmanīgi klausās uzdoto, bet darbiņu veic nesteidzīgi, klausās un skatās ko dara citi bērni, nevis strādā pati, vairāk jāatgādina, jāmudina darbu turpināt. Ne vienmēr darbu uzsāk uzreiz, nepieciešams atkārtots skaidrojums. Bieži pabeidz viena no pēdējām, zūd interese pabeigt darbu līdz galam. Ir apguvusi tēlotājdarbības tehnikas un paņēmienus, labāk patīk aplicēt, ko bieži dara brīvajā laikā, retāk zīmē vai izkrāso.

Laura.

Laura ir ļoti klusa un mierīga meitene. Ļoti reti uzsāk pati sarunu, kad kaut ko jautā, atbild klusi, parasti īsos teikumos. Mācību darbā ļoti centīga, ievēro visus norādījumus, uzmanīgi klausās, citus netraucē, izrāda interesi par nodarbībā notiekošo. Meitenei plašs zināšanu loks un viņa labi orientējas sabiedriskās dzīves norisēs, bieži vienīgā zina pareizo atbildi uz uzdoto jautājumu.

Grupās kolektīvā iesaistās lēnām, lielu aktivitāti neizrāda, vairāk spēlējas viena pati, nevis kopā ar bērniem. Dažreiz pievienojas kādai bērnu grupai, un pieņem citu bērnu izvirzītos noteikumus. Novēroju, ka iesaistoties rotaļās kopā ar bērniem, meitene kļūst aktīvāka, atvērtāka, vairāk un drošāk komunicē ar bērniem. Lielāka aktivitāte vērojama pastaigas laikā, kad Laura cenšas organizēt bērnus dažādām aktivitātēm, un pati uzsāk rotaļu. Meiteni patīk zīmēt, skatīties grāmatas, lomu rotaļās iesaistās nelabprāt, negrib uzņemties vadošo lomu.

Radošos darbiņus veic ļoti akurāti un precīzi ievērojot dotos norādījumus, darbu veic patstāvīgi pēc pirmā skaidrojuma. Ļoti labas prasmes un iemaņas darbā ar jebkuru tēlotājdarbības tehniku, paņēmieniem. Labāk padodas zīmēšana, veidošana.

Dina.

Dina ir aktīva, sabiedriska meitene. Grupā jūtas droši un pārliecinoši, ir laipna un pieklājīga, ievēro pieklājības normas. Kontakts ar grupas bērniem labs, meitene draudzīga, parasti ap viņu pulcējas daudz bērnu, kas grib ar viņu spēlēties. Meitene prot spēlēties kolektīvā, konfliktos neiesaistās, labprāt rotaļājas ar tiem bērniem, ar kuriem citi nespēlējas, viņai patīk organizēt bērnus dažādām rotaļām. Novēroju, ka meitene mēdz būt ļoti aktīva un skaļa organizējot bērnus kādai rotaļai. Dinai interesē viss jaunais, kas tiek apgūts nodarbību laikā, vienmēr aktīvi iesaistās, atbild uz jautājumiem. Meitene labi orientējas apkārtējās dzīves norisēs, nodarbību laikā strādā kārtīgi, izpilda dotos norādījumus.

Patīk veikt radošos darbus, strādāt ar krāsām, darbiņus veic uzmanīgi, ievērojot dotās prasības. Meitene labprāt zīmē, ir laba krāsu izjūta un iztēle. Uzdevumu veic patstāvīgi, pēc pirmā skaidrojuma, labi uztver un izpilda dotos norādījumus. Darbus pabeidz viena no pirmajām.

Liene.

Liene ir izteikti aktīva un kustīga meitene. Viņa ir ļoti sabiedriska un runīga, meitenei par visu ir savs viedoklis un sakāmais, par katru veicamo ikdienas darbību Lienei būs savs komentārs vai secinājums. Novēroju, ka meitene brīžiem ir iegrimusi savās domās un ir sapņaina, neredz un nedzird kas notiek apkārt. Lai pievērstu meitenes uzmanību, nākas vairākas reizes viņu saukt un atgādināt par veicamajām nepieciešamajām darbībām. Liene visur grib piedalīties un būt galvenā, gan rotaļās, gan citās aktivitātēs, grib, lai viņu ievēro, un uztic viņai galveno lomu, dažreiz tas notiek pat ļoti aktīvi, meitene izrāda lielu aktivitāti un enerģiski grib panākt savu.

Arī mācību darbā Liene izrāda lielu aktivitāti, lai gan ne vienmēr atbildes uz jautājumiem ir pareizas. Bieži runā un traucē citiem bērniem klausīties nodarbībā veicamo darbu. Meitene mēdz atbildēt uz jebkuru jautājumu, runā nesaistīti ar tēmu par dažādām lietām. Meitenei plašs zināšanu loks, viņa labi orientējas sabiedriskajās dzīves norisēs un aktualitātēs, prot pastāstīt, bet daudzas lietas interpretē pēc saviem ieskatiem.

Radošos darbus Liene veic ar interesi, lai gan vairāk jāatgādina, lai negrozās un pievērsas darbam, prasa individuālu pieeju, lai pabeigtu iesākto darbu. Neseko uzdevuma skaidrojumam, nenoklausās, bet jau sāk strādāt. Darba laikā sarunājas, uzdod jautājumus par darba gaitu, rezultātu. Prot strādāt dažādās tehnikās, labas prasmes zīmēšanā, veidošanā. Grūtāk veicas darbiņi aplicēšanā, detaļu izgriešana, pielīmēšana. Darbus pabeidz salīdzinoši vēlāk kā pārējie bērni, redzot, ka citi jau pabeiguši ātrāk, sāk steigties, neseko darba izpildes kvalitātei.

Petra.

Meitene ir sabiedriska, droša, grupas kolektīvā iekļaujas un ar bērniem attiecības veido draudzīgi. Organizētajās rotaļās piedalās labprāt, arī kopā ar bērniem prot spēlēt, konfliktus neveido. Novēroju, ka meitene bieži labāk spēlējas viena, zīmē, spēlē attīstošās spēles, spēlējas ar lellēm. Meitene patstāvīga, prot izteikt savu viedokli, stāsta par savām izjūtām, izteiktu nepatiku neizrāda, bet nav arī ļoti aktīva. Petra labi orientējas sabiedriskās dzīves norisēs, prot atbildēt uz uzdotajiem jautājumiem, stāsta ko darījusi mājās.

Mācību procesā iesaistās ar interesi, seko līdzī norādījumiem, aktīvi piedalās nodarbībās, atbild uz jautājumiem. Izrāda interesi par dienas aktivitātēm, darbojas uzmanīgi, precīzi ievērojot veicamā darba prasības.

Radošos darbus izpilda ļoti akurāti un kārtīgi, nesteidzīgi, vispirms noklausās skaidrojumu. Strādā klusām, citus netraucē, darba izpildes laikā pievēršas tikai darbam, strādā lēni, bet akurāti. Spēj uzmanību noturēt visu nodarbības laiku, izprot uzdoto un izpilda uzdoto, nav nepieciešams individuāls skaidrojums. Ļoti labas prasmes visos tēlotājdarbības veidos, labi veicas zīmēšanā, aplicēšanā, apguvusi dažādas tehnikas un paņēmienus, izmanto tos arī strādājot patstāvīgi.

Raivo.

Zēns ir zinātkārs, labi orientējas apkārtējās dzīves norisēs, prot atbildēt uz uzdotajiem jautājumiem. Raivo labprāt skatās informatīva satura grāmatas – enciklopēdijas, un daudz jautā par sev interesējošām lietām. Plašs zināšanu loks, daudz stāsta un komentē to, kas redzams grāmatās.

Organizētajās nodarbībās iesaistās negribīgi, nevēlas darīt to ko liek, neseko līdzī audzinātājas uzdevumiem un norādījumiem. Uzdoto darbu veic negribīgi, bez interese, vairākkārt nākas atgādināt un mudināt uzsākt darbu. Raivo bieži atsakās piedalīties kopīgajās rotaļās un nodarbībās, izvairās no lūgumu izpildes, ignorē, mēdz būt spītīgs un nepieķāpīgs, grūti ieinteresēt veicamajam darbam. Ar grupas bērniem draudzīgs, prot spēlēties nelielā bērnu grupā, lielos konfliktos neiesaistās, kaut gan novēroju, ka dažreiz ir diezgan agresīvs un izrāda savu nepatiku. Aktīvāks un drošāks zēns ir rotaļu laikā kopā ar konkrētu bērnu grupiņu, bet par organizētajām nodarbībām izrāda nepatiku un strādā negribīgi.

Radošajās nodarbībās strādā nesteidzīgi, bieži neseko līdzī uzdevuma skaidrojumam un prasa individuālu pieeju, lai darbiņu pabeigtu. Neizrāda interesi par veicamo darbu, vājas prasmes tēlotājdarbības tehnikās, nedroši zīmē, dažkārt atsakās strādāt ar plastilīnu, vājas iemaņas darbā ar šķērēm un līmi. Uzmanību nespēj noturēt līdz nodarbības beigām, jāmudina darbu pabeigt, pabeidz vēlāk kā pārējie bērni, dažkārt sēž un neturpina. Tēlotājdarbības prasmes un iemaņas vājas.

Patriks.

Patriks ir aktīvs un drošs zēns. Labi orientējas apkārtnes norisēs, plašs zināšanu loks un prot atbildēt uz jautājumiem par daudzām tēmām droši un pārliecinoši. Zēns pieklājīgs, zina uzvedības normas, lai gan brīžiem uzvedas tām neatbilstoši. Ja Patrikam ko lūdz vai aizrāda, zēns ļoti asi un izteikti reagē un izrāda savu nepatiku, brīžiem pat ļoti teatrāli un izaicinoši, jūtas aizvainots un apvainojas. Arī uz audzinātājas lūgumiem un norādījumiem mēdz reaģēt ar

nepatiku un aktīvi to izrāda, radot negatīvu piemēru citiem bērniem. Rotaļu laikā Patriks ir aktīvs un enerģisks, mēdz iesaistīt citus bērnus un izvirza savus noteikumus. Patriks ir neatlaidīgs un nepieķāpīgs, centīsies panākt savu pat ar agresiju pret citu bērnu.

Mācību procesā zēns iesaistās lēnām, bez lielas intereses un diezgan negribīgi, izrādot savu nepatiku ļoti uzspēlēti un izteikti. Ir izklaidīgs un neuzmanīgs, neklausās ko stāsta audzinātāja, bet sarunājas ar citiem bērniem, nodarbojas ar blakuslietām.

Radošajās tēlotājdarbībās uzdoto darbiņu veic ātri, ievērojot norādījumus, bet ir trokšņains, traucē darbu citiem. Uzdoto uzver ar pirmo skaidrojumu, bet nespēj noturēt uzmanību līdz nodarbības beigām, sāk trokšņot, jāmudina pievērsties darbam. Labi apgūtas tehnikas un prasmes tēlotājdarbības veidos. Labāk veicas aplicēšanā, veidošanā. Brīvajā laikā zīmē reti.

Kārlis.

Kārlis ir aktīvākais un enerģiskākais zēns grupā. Labi orientējas apkārtējās dzīves notikumos, plašs zināšanu loks par daudzām tēmām. Prot atbildēt uz jautājumiem, vienmēr ir savs viedoklis vai komentārs par konkrēto jautājumu. Bieži neievēro audzinātājas norādījumus, izsaka savus komentārus, izrāda savu neapmierinātību diezgan agresīvi un uzspēlēti, cenšoties argumentēt savu viedokli un panākt savu. Mēdz aktīvi un enerģiski iesaistīt grupas bērnus kopīgās rotaļās, pakļauj saviem spēles noteikumiem, grib būt vadošais. Rotaļu laikā bieži ir ļoti agresīvs pret bērniem, ja kaut kas nenotiek kā viņš iecerējis.

Mācību darbā iesaistās ar interesi, lai gan dažkārt ir neuzmanīgs un neklausās audzinātājas paskaidrojumos par veicamo darbu. Ja zēnam aizrāda, lai pievērsas nodarbībai, mēdz izrādīt izteiktu nepatiku un uzspēlēti to izrāda.

Radošos darbus Kārlis veic ievērojot visus dotos norādījumus, lai gan dažkārt pārjautā katru nākamo darbības soli. Darbu cenšas izpildīt ātri, lai būtu pirmais. Dažreiz steidzoties darbs netiek veikts atbilstoši prasībām, zūd uzmanība līdz darba beigām. Zēnam labas prasmes un iemaņas darbā ar dažādām tēlotājdarbības tehnikām, strādā droši, patstāvīgi. Brīvajā laikā zīmē reti, tikai pēc audzinātājas ierosinājuma.

Māris.

Māris ir sabiedrīks un aktīvs zēns, viegli iekļaujas grupas kolektīvā. Zēns labi pārzina uzvedības normas, ir laipns, lieto pieklājības frāzes. Zēns daudz stāsta un jautā par dažādām tēmām, brīžiem mēdz būt ļoti enerģisks un skaļš. Uz jautājumiem atbild, orientējas sabiedriskās dzīves norisēs. Ar grupas bērniem draudzīgs, vairāk rotaļājas kopā ar konkrētu bērnu grupu, cenšas ieņemt vadošo lomu. Audzinātājas norādījumus un lūgumus uzklausa un ievēro, ir atsaucīgs un izpalīdzīgs.

Mācību darbā Māris iesaistās ar interesi, visu uzdoto veic atbilstoši izvirzītajām prasībām. Uz jautājumiem atbild droši, pārliecinoši, prot izteikt un pamatot savu viedokli.

Radošos darbus zēns veic akurāti un precīzi, neskatoties uz to, ka mēdz runāt un traucēt citus, savu daru izdara līdz beigām. Uzdoto izprot ar pirmo skaidrojumu, bet darba laikā zūd uzmanība, sāk sarunāties, jānudina darbu pabeigt. Labi apguvis tēlotājdarbības prasmes un iemaņas, pārzina tehnikas un paņēmienus, labi padodas darbiņi aplicēšanā, veidošanā. Brīvajā laikā zīmē reti.

Klāvs.

Klāvs ir aktīvs un kustīgs zēns. Iesaistās grupas bērnu organizētajās rotaļās, pašam grūtāk atrast nodarbošanos, vairāk interesē aktīvas rotaļas, retāk attīstošās spēles. Ir interese par apkārtējās dzīves norisēm, plašs zināšanu loks, uz jautājumiem atbild droši. Ar grupas bērniem draudzīgs, labprāt spēlējas kopā, ir zināms draugu loks.

Mācību darbam seko, bet lielu interesi un aktivitāti neizrāda. Dažreiz jāapsauc, lai netraucē un pievēršas nodarbībai, uzklausā audzinātājas stāstījumu. Audzinātājas lūgumus un norādījumus izpilda un ievēro.

Radošajās nodarbībās klausās uzmanīgi, bet uzsāk darbu lēnām, bez interese. Dažkārt nākas atkārtoti skaidrot uzdevumu individuāli. Strādā klusi, citus netraucē, darbu veic akurāti un kārtīgi. Lai arī uzdoto izpratis un darbu uzsāk, darba laikā uzmanība samazinās, jānudina darbu turpināt un pabeigt līdz galam. Bieži darbu pabeidz viens no pēdējiem. Tēlotājdarbības tehnikas apguvis, bet prasmes un iemaņas vājas. Brīvajā laikā zīmē reti.

Apkopojot bērnu raksturojumus un vadoties pēc noteiktajiem kritērijiem, redzams, ka pētāmās grupas bērniem labas saskarsmes un komunikāciju prasmes. Bērni draudzīgi, labprāt rotaļājas nelielās grupiņās, patstāvīgi organizē rotaļas.

Kopumā bērniem ir interese par nodarbībās notiekošo, uzklausā un ievēro audzinātājas paskaidrojumus, aktīvi un ar interesi iesaistās nodarbībās, it īpaši radošajās nodarbībās. Novērots, ka nodarbību laikā apgūto bērni atkārtoti savās rotaļu darbībās. Bērni labi apguvuši visus tēlotājdarbības veidus, iepazīnuši dažādus darba paņēmienus un metodes. Bērni labprāt zīmē un aplicē brīvajos rotaļu brīžos, grupā ir pieejami visi nepieciešamie materiāli bērnu radošajām aktivitātēm.

Darba autore tabulā apkopāja pētāmās bērnu grupas uzmanības rādītājus, saistot tos ar organizētajām tēlotājnodarībām un izvirzīto bērnu raksturojuma kritēriju - bērnu darbība radošajās tēlotājnodarībās – prasmes, iemaņas, uzmanība nodarbības un darba izpildes laikā.

1.tabula. Bērnu uzmanības rādītāji tēlotājdarbības procesā.

Bērna vārds	Uzmanība nodarbības un darba izpildes laikā	Prasmes un iemaņas tēlotājdarbībā
Elza	Uzmanība samazinās darba izpildes laikā	Labas
Laura	Spēj noturēt uzmanību	Ļoti labas
Dina	Spēj noturēt uzmanību	Labas
Liene	Uzmanība samazinās darba izpildes laikā.	Vidējas
Petra	Spēj noturēt uzmanību	Labas
Raivo	Uzmanība samazinās darba izpildes laikā	Vājas
Patriks	Uzmanība samazinās darba izpildes laikā	Vidējas
Kārlis	Uzmanība samazinās darba izpildes laikā	Labas
Māris	Uzmanība samazinās darba izpildes laikā	Labas
Klāvs	Uzmanība samazinās darba izpildes laikā	Vidējas

Apkopojot 1. tabulā iegūtos rezultātus, pēc bērnu raksturojumu izpētes, redzams, ka pētāmās grupas bērniem kopumā ir labas prasmes un iemaņas tēlotājdarbībā, bet vairākiem bērniem uzrādās uzmanības nenoturība visā nodarbības garumā, kad uzmanība samazinās darba izpildes laikā.

Tādejādi darba autore saskata pētījuma aktualitāti, izzināt uzmanības noturības attīstības sekmēšanas iespējas tēlotājdarbības procesā, piedāvājot bērniem daudzveidīgus tēlotājdarbības paņēmienus un tehnikas.

3.3. Pētījuma norises apraksts un analīze

Lai veiktu bakalaura darba pētniecisko daļu bērnu radošo darbu izpēte tika veikta ilgstošā laika periodā visa mācību gada garumā.

Uzsākot pētījumu, darba autore vispirms veica bērnu **uzmanības noturības noteikšanu** ar testu „Atrodi un izsvītro”, kur bērniem atbilstoši testa prasībām bija jānosvītro divas noteiktas figūras. Pirms testa izpildes bērniem tika paskaidrots veicamais uzdevums, bērni

strādāja individuāli, katrs atsevišķi, telpā, kur bērnu uzmanību nenovērsa apkārtējās norises. Bērnu darbība netika ietekmēta, bērni strādāja patstāvīgi. Testa izpilde bērniem grūtības nesagādāja, lai gan dažiem nācās pirms darba uzsākšanas vēlreiz skaidrot testa izpildes noteikumus. Pēc iegūto datu apstrādes, darba autore apkopoja iegūtos rezultātus tabulā un noteica bērnu uzmanības noturības līmeni.

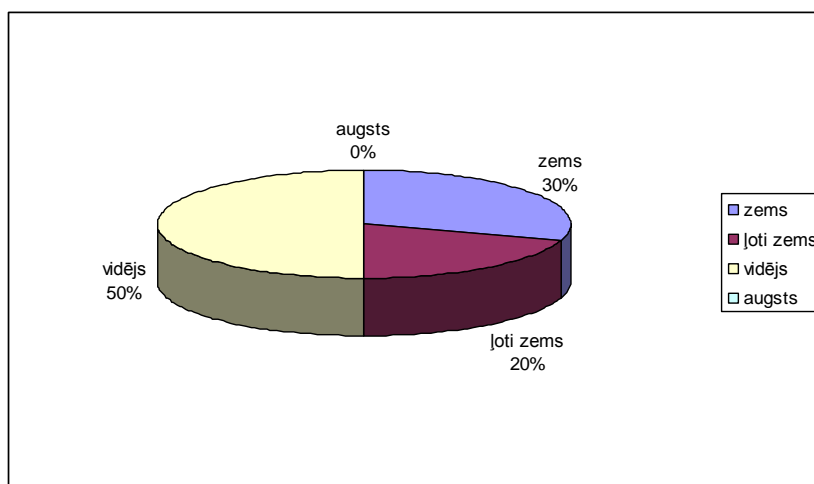
2.tabula. Vidējā pirmsskolas vecuma bērnu uzmanības noturības rādītāji.

Bērna vārds	Uzmanības noturības rādītājs	Uzmanības noturības līmenis
Elza	0,31	2-3 zems
Laura	0,65	4-7 vidējs
Dina	0,51	4-7 vidējs
Liene	0,20	0-1 ļoti zems
Petra	0,72	4-7 vidējs
Raivo	0,35	2-3 zems
Patriks	0,64	4-7 vidējs
Kārlis	0,18	0-1 ļoti zems
Māris	0,32	2-3 zems
Klāvs	0,53	4-7 vidējs

Pēc iegūto rezultātu apkopošanas, kā redzams 1.tabulā, pētāmās grupas kopējais uzmanības noturības rādītājs ir zems un vidējs, nav vērtējums augsts un ļoti augsts.

Iegūtie testa rezultāti tika izteikti riņķa diagrammā un noteikts procentuāls rezultātu sadalījums.

1. attēls Bērnu uzmanības noturības testa rezultātu vērtējums procentos.

Kā redzams 1. attēlā, pētāmās grupas bērniem uzmanības noturības līmenis kopumā uzrādās kā zems un vidējs, līmenis augsts un ļoti augsts neuzrādās. Procentuāli redzams, ka grupai ir zems un ļoti zems uzmanības noturības līmenis kopā tas sastāda 50%, un vidējs – 50% no testētajiem bērniem. Nepastāv vērtējums augsts līmenis.

Iespējams, ka testa zemie rādītāji jāsaista ar traucējošiem blakusfaktoriem, kas liedza bērniem veikt testu precīzāk. Lai gan bērni strādāja atsevišķā telpā un viņu darbība tieši traucēta netika, tomēr bija dzirdami trokšņi blakustelpā, kā arī bērni uz testēšanu tika aicināti, liekot pārtraukt iesākto rotaļdarbību, kā arī dažu pētāmās grupas bērnu nespēja uztvert un izprast testa uzdevumu. Dažiem nācās skaidrot testa uzdevumu atkārtoti.

Analizējot bērnu radošos darbus, darba autore izvēlējās tēlotājdarbības veidus, kuri tiek izmantoti pirmsskolas izglītības iestādēs: zīmēšana, aplicēšana, veidošana, un to dažādās metodes. Vērtēja un salīdzināja kuras no tēlotājdarbības metodēm bērniem šķiet interesantākas un saistošākas, kurās bērns spēja noturēt uzmanību un veica darbu atbilstoši izvirzītajām prasībām, sasniedzot paredzēto galarezultātu.

Darba autore ilgstošā pētījuma ietvaros izmantoja pirmsskolā organizētos tēlotājdarbību veidus un metodes, aprakstot un sīkāk analizēja divas metodes katrā tēlotājdarbības veidā. Organizējot dažādu veidu tēlotājdarbības, darba autore vērtēja bērnu darbu izpildījumu, saistot ar bērnu uzmanības noturības attīstības līmeni. Bērniem tika piedāvāts gan darboties jau ar zināmām tehnikām, gan iepazīstināti ar jaunām.

Kritēriji bērnu darbu vērtēšanai:

1. vai bērns ir uzmanīgi klausījies norādījumos un izpratis veicamo uzdevumu,
2. bērna darbība radošajā procesā, vai spēja strādāt patstāvīgi, vai uzmanību veltīja savam darbam,
3. darba izpildes laiks salīdzinoši ar citiem grupas bērniem,
4. gatavā darba atbilstība izvirzītajām prasībām.

Saistot bērnu radošo darbību aplicēšanā ar bērnu uzmanības noturības līmeni, darba autore organizēja vairākas aplicēšanas nodarbības, kurās tika pielietotas dažādas metodes, darba organizācijas formas, izmantojamie materiāli. (Pielikums Nr.4)

Sīkāk analizētas un salīdzinātas **aplicēšanas metodes** – darbs plēšanas tehnikā un darbs ar detaļu izgriešanu un sižetiska attēla izkārtošanu. (Pielikums Nr.5) Salīdzinot bērnu darbus pēc izvirzītajiem kritērijiem, darba autore noteica, kura metode sekmē bērnu uzmanības noturība attīstību.

Aplicēšanas darbs plēšanas tehnikā darbs Nr.1 „**Svecīte deg**”. Pirms darba uzsākšanas bērni tika ieinteresēti un paskaidrots veicamais darbs – jāplēš mazi papīra gabaliņi, jāizkārtoti un jāpielīmē atbilstoši ievērojot krāsu izvietojumu – liesmiņa dzeltena, svece – krāsaina.

3.tabula. *Radošā darba „Svecīte deg” analīze.*

Bērna vārds	Dotā uzdevuma izpratne	Bērna darbība radošajā procesā	Darba izpildes laiks, salīdzinoši ar citiem bērniem	Darba atbilstība izvirzītajiem uzdevumiem
Elza	Uzdoto izprot, plēšanas iemaņas vidējas.	Uzsāk darbu rūpīgi, bet ātri zūd interese, un darbu neturpina, jāmudina, lai pabeigtu, skatās ko dara citi.	Darbu pabeidz pēdējā.	Atbilst daļēji.
Laura	Uzdoto izprot, plēšanas iemaņas labas.	Strādā kārtīgi, precīzi, ļoti patstāvīgi.	Pabeidz viena no pirmajām.	Atbilst.
Dina	Uzdoto izprot, plēšanas iemaņas labas.	Strādā lēnām, rūpīgi, uz beigām samazinās plēšanas kvalitāte. Strādā patstāvīgi.	Vēlāk, kā vairums bērnu.	Atbilst daļēji.
Liene	Grūtības ar uzdotā izpratni, neveicas ar plēšanas tehniku un līmēšanu.	Neuzsāk darbu, jāveic atkārtota tehnikas demonstrēšana, darbs veicas labāk pēc individuāla paskaidrojuma.	Viena no pēdējām.	Atbilst daļēji.
Petra	Uzdoto izprot, labas plēšanas iemaņas.	Strādā lēnām, bet ļoti rūpīgi, ievēro dotos norādījumus, labas līmēšanas iemaņas.	Vienlaicīgi kā vairums bērnu.	Atbilst.
Raivo	Uzdoto izprot, plēšanas iemaņas vidējas, grūtības ar līmēšanu.	Kavējas ar darba uzsākšanu, sāk strādāt tikai pēc atkārtota pamudinājuma.	Vēlāk kā vairums bērnu.	Atbilst daļēji.
Patriks	Uzdoto izpratis, plēšanas iemaņas labas.	Strādā patstāvīgi, ātri un precīzi.	Pabeidz viens no pirmajiem.	Atbilst.
Māris	Dotu uzdevumu izpratis, plēšanas iemaņas labas.	Darbu uzsāk rūpīgi, bet darba laikā sarunājas, traucē cietiem, darba kvalitāte samazinās. Atsāk strādāt tikai pēc pamudinājuma, plēšanas tehnika pasliktinās.	Pabeidz vēlāk kā vairums bērnu.	Atbilst daļēji.
Kārlis	Uzdoto izpratis, plēšanas iemaņas labas.	Strādā ātri, steidzīgi, pārjautā vai darbu veic pareizi. Sarunājas, traucē citiem.	Pabeidz vienlaicīgi kā vairums bērnu.	Atbilst.

Klāvs	Uzdoto izpratis, plēšanas iemaņas zemas, grūti veicas ar līmēšanu.	Uzsāk darbu lēnam, nedroši. Darba neveic patstāvīgi, ietur pauzes, skatās apkārt, jāmudina turpināt.	Pabeidz viens no pēdējiem.	Atbilst daļēji.
-------	--	--	----------------------------	-----------------

Aplicēšanas darbā Nr.2 „**Mārīte atlido**”, bērniem pašiem vajadzēja visas detaļas izgriezt, izkārtot sižetā un pielīmēt. Pirms darba uzsākšanas paskaidrojums tika veikts, bērni tika motivēti radošajai darbībai, pārrunāta darba secība, kas jāgriež un jālīmē vispirms, pārrunātas detaļas, kuras jāizgriež.

4.tabula. Bērnu radošā darba „Mārīte lido” analīze.

Bērna vārds	Dotā uzdevuma izpratne	Bērna darbība radošajā procesā	Darba izpildes laiks, salīdzinoši ar citiem bērniem	Darba atbilstība izvirzītajām prasībām
Elza	Uzdoto izprot, griešanas iemaņas labas.	Uzsāk rūpīgi, darba laikā sāk skatīties apkārt, neseko savam darbam, jāmudina turpināt.	Pabeidz vēlāk kā citi bērni.	Atbilst.
Laura	Uzdoto izprot, sižetu izkārt atbilstoši prasībām.	Strādā patstāvīgi.	Viena no pirmajām.	Atbilst.
Dina	Uzdoto izpratusi, labas griešanas un līmēšanas iemaņas.	Lēnām, bet patstāvīgi.	Salīdzinoši vēlāk kā citi bērni.	Atbilst.
Liene	Uzdoto izprot, lielās detaļas griež precīzāk kā mazās, grūti izkārtot sižetā.	Uzsāk ar interesi, strādā aktīvi, darba beigās, uzmanība samazinās, sāk trokšņot, jāmudina, lai pabeigtu.	Pabeidz vēlāk kā vairums bērnu.	Atbilst daļēji.
Petra	Uzdoto izprot, ļoti labas griešanas un līmēšanas iemaņas.	Strādā patstāvīgi, rūpīgi.	Pabeidz kā vairums bērnu.	Atbilst.
Raivo	Uzdoto izpratis, labas griešanas iemaņas.	Strādā patstāvīgi, ar interesi.	Pabeidz salīdzinoši ātri.	Atbilst.
Patriks	Uzdoto izprot, labas griešanas un līmēšanas iemaņas.	Strādā patstāvīgi, ātri.	Pabeidz viens no pirmajiem.	Atbilst.
Māris	Uzdoto izpratis, detaļas izgriež precīzi.	Strādā ātri, patstāvīgi.	Viens no pirmajiem.	Atbilst.
Kārlis	Uzdoto izpratis, bet detaļas neizgriež precīzi.	Darbu uzsāk, bet uzdod jautājumus par katru nākošo veicamo darbību. Strādā ātri.	Steidzas, lai būtu viens no pirmajiem.	Atbilst.

Klāvs	Uzdoto izpratis, labas griešanas iemaņas, grūtāk veicas līmēt.	Strādā ar interesi, darbu veic raiti, patstāvīgi.	Vienlaicīgi kā vairums bērnu.	Atbilst.
-------	--	---	-------------------------------	----------

Pēc bērnu aplicēšanas darbu aplūkošanas un izvirzīto kritēriju izvērtēšanas, kā redzams 3.tabulā un 4.tabulā, darba autore secina, ka bērnu uzmanības noturību sekmēja darbs „Mārīte atlido”. Lielākā daļa bērnu šo darbu veica ļoti precīzi, ievērojot dotās prasības, strādāja ar lielu interesi un pašatdevi. Bērniem labas griešanas un līmēšanas iemaņas. Šis darbiņš bērniem likās bija interesantāks un saistošāks, bērni bija motivēti darboties un griezt mārītes, viņi labprāt darbojas ar šķērēm. Arī gatavie darbi pārsteidza ar akurātumu un precizitāti.

Aplicējot svečīti, dažiem bērniem grūtības sagādāja papīra plēšana mazos gabaliņos, kas arī samazināja bērnu uzmanības noturību līdz darba beigām. Bērniem nepietiekoši attīstīta arī sīkā roku muskulatūra. Iespējams nebija arī pietiekoša motivācija vai uzskate par veicamo darbu, salīdzinājumā ar Mārītes aplicēšanu.

Lai vērtētu un analizētu bērnu radošos darbus zīmēšanā, tika organizētas zīmēšanas nodarbības ar plašu izmantojamo metožu klāstu, daudzveidīgiem paņēmieniem un tehnikām. (Pielikums Nr.6)

Zīmēšanas metožu salīdzināšanai un darbu izvērtēšanai, bērni veica darbus dažādās tehnikās – jauktā tehnika ar krītiņiem un akvareļkrāsām, darbs ar pilienu pilināšanu un iekrāsošanu. (Pielikums Nr.7)

Zīmēšanas darbs Nr.3 jauktajā tehnikā „**Liiedienu ola**” - ar vaska krītiņiem zīmēt un izrotāt olu, pēc tam lapu noklāt ar akvareļkrāsām. Pirms darba uzsākšanas tika paskaidrots veicamais darbs, uzskatāmi parādīts kā jārotā ola, piedāvāti rotāšanas elementu paņēmieni.

5.tabula. *Radošā darba „Liiedienu ola” analīze.*

Bērna vārds	Dotā uzdevuma izpratne	Bērna darbība radošajā procesā	Darba izpildes laiks, salīdzinoši ar citiem bērniem	Darba atbilstība izvirzītajām prasībām
Elza	Izprot un uzsāk pareizi, bet nepabeidz olas rotāšanu	Strādā patstāvīgi, paskaidrojumi nav nepieciešami	Strādā lēni, skatās, ko dara citi, pabeidz viena no pēdējām	Atbilst, bet nav pabeigta izrotāta ola.
Laura	Izprot uzdoto	Strādā patstāvīgi, ļoti rūpīgi, akurāti, klusi.	Strādā ātri, precīzi, pabeidz viena no	Atbilst ļoti precīzi.

			pirmajām	
Dina	Izprot uzdoto, uzsāk pareizi.	Strādā patstāvīgi, radoši. Paskaidrojumi nav nepieciešami	Pabeidz kā vairums bērnu	Atbilst
Liene	Uzdoto izprot un uzsāk pareizi.	Strādā cītīgi, patstāvīgi, citus netraucē.	Pabeidz vienlaicīgi kā vairums bērnu	Atbilst
Petra	Izprot uzdoto, uzsāk pareizi.	Strādā patstāvīgi, ļoti rūpīgi un akurāti.	Strādā lēni, pabeidz viena no pēdējām.	Atbilst.
Raivo	Izprot uzdoto, uzsāk pareizi, bet uz beigām turpina neievērojot prasības	Strādā patstāvīgi, bet jāmudina darbu turpināt un pabeigt.	Uzsāk ātri, bet apstājās un neturpina. Pēc pamudinājuma pabeidz vēlāk kā vairums bērnu	Atbilst daļēji, neprecīzi veikta olas izrotāšana.
Patriks	Izprot uzdoto, uzsāk un strādā atbilstoši dotajiem norādījumiem.	Strādā patstāvīgi, paskaidrojumi nav nepieciešami.	Strādā ātri, pabeidz viens no pirmajiem	Atbilst.
Māris	Nav izpratis doto uzdevumu, strādā radoši, neievērojot norādījumus.	Darba laikā skaļš, traucē citiem, sarunājas, uz aizrādījumiem nereagē.	Strādā ātri, pabeidz viens no pirmajiem.	Neatbilst.
Kārlis	Izprot uzdoto daļēji, pārjautā par veicamo darbu.	Strādā haotiski, nepatstāvīgi, sarunājas, uzdod jautājumus, gaidot apstiprinošu atbildi par savu darbu.	Strādā ātri, steidzīgi, neprecīzi. Pabeidz viens no pirmajiem.	Atbilst.
Klāvs	Izprot uzdoto, uzsāk precīzi pēc norādījumiem.	Uzsāk ļoti precīzi un rūpīgi, uz beigām darba kvalitāte samazinās, jāmudina strādāt ievērojot norādījumus un darbu pabeigt.	Strādā lēni, pabeidz viens no pēdējiem.	Atbilst daļēji.

Otrs darbs zīmēšanā tika veikts pilinot ūdens pilienus un tos iekrāsojot, darbs Nr.4 „Lietus pilītes un dīgstoša zālīte”. Veicot šo darbu paskaidrojums tika veikts darba laikā, pa soļiem – vispirms jāsapilina ūdens pilītes, tas jādara lēnām, nedrīkst rokas uzreiz purināt. Pēc tam jāiekrašo zilas lietus pilītes lapas augšējā pusē ņemot krāsu ar vienu pirkstiņu un iekrāsojot katru ūdens pilīti. Tad jānoslauka pirkstiņš salvetē un ar zaļo krāsu jāiekrašo sadīgusī zālīte lapas apakšējā pusē.

6.tabula Radošā darba „Lietus pilīte un dīgstoša zālīte” analīze.

Bērņa vārds	Dotā uzdevuma izpratne	Bērņa darbība radošajā procesā	Darba izpildes laiks, salīdzinoši ar citiem bērniem	Darba atbilstība izvirzītajām prasībām
Elza	Uzdoto izprot, bet neievēro norādījumu par darba tempu un ūdens daudzuma ņemšanu.	Darbojas patstāvīgi, bet jākorīgē ūdens pilienu daudzums uz lapas.	Darbojas ātri, pabeidz reizē kā vairums bērnu.	Neatbilst, jo par daudz ūdens, viss saplūdis, nav redzami punkti.
Laura	Izprot daļēji, uzsāk pareizi, bet iekrāsošanu veic nepareizi.	Darbojas patstāvīgi, bet jāpaskaidro par pilīšu iekrāsošanu ar krāsām.	Strādā ātri, pabeidz viena no pirmajām.	Atbilst daļēji.
Dina	Izprot uzdoto un strādā atbilstoši norādījumiem.	Strādā patstāvīgi, paskaidrojumi nav nepieciešami.	Strādā ātri, droši, pabeidz viena no pirmajām.	Atbilst.
Liene	Neizprot uzdoto, strādā neatbilstoši norādījumiem.	Darbojas ar interesi, uzmanīgi, bet jāpaskaidro lai ievēro norādījumus.	Strādā ļoti lēnām, pabeidz viena no pēdējām.	Neatbilst, sajaukta darba izpildes kārtība.
Petra	Uzdoto izprot un uzsāk pareizi, bet ņemot otru krāsu, to liek virsū pirmajai.	Darbojas patstāvīgi, neko nejautā, strādā cītīgi, klusi.	Pabeidz vienlaicīgi, kā vairums bērnu.	Neatbilst.
Raivo	Izprot doto uzdevumu un uzsāk atbilstoši norādījumiem, bet darbu turpinot strādā radoši.	Strādā patstāvīgi, izpilda visus norādījumus un vēl saliek papildus krāsa punktus.	Strādā salīdzinoši lēnām, nesteidzoties, pabeidz kā vairums bērnu.	Atbilst daļēji.
Patriks	Izprot uzdoto un uzsāk pareizi, bet turpina neatbilstoši prasībām.	Strādā uzmanīgi, ar interesi, paskaidrojumi nav nepieciešami.	Darbu veic bez kavēšanās, pabeidz viens no pirmajiem.	Atbilst daļēji.
Māris	Izprot dotos norādījumus, uzsāk atbilstoši tiem.	Strādā patstāvīgi, citus netraucē, precīzi ievēro norādījumus.	Strādā ātri, pabeidz viens no pirmajiem.	Atbilst.
Kārlis	Darbu uzsāk, izrotot uzdoto.	Strādā patstāvīgi, bet pirms katras tālākās darbības pārjautā.	Strādā ātri, precīzi, pabeidz viens no pirmajiem.	Atbilst.
Klāvs	Izprot uzdoto, darbojas atbilstoši prasībā, bet neievēro, ka krāsa jāliek tikai pilītēs.	Darbojas patstāvīgi, citus netraucē.	Strādā lēnām, nedroši, baidās ņemt krāsu.	Atbilst daļēji, jo krāsa salikta ne tikai pilītēs.

Pēc abu izvēlēto zīmēšanas metožu darbu aplūkošanas un izvirzīto kritēriju izvērtēšanas, kā redzams 5. tabulā un 6.tabulā, darba autore secina, ka bērniem labāk veicies ar darbiņu

jauktajā tehnikā. Šo darbu vairums bērnu veikuši atbilstoši visām norādītajām prasībām, arī gatavais rezultāts šajā metodē vairāk atbilst izvirzītajām prasībām. Tas liecina, ka šī metode sekmē bērnu uzmanības noturību, un veicina bērnu veikt darbu atbilstoši prasībām. Bērni ar interesi veica šo darbu, bija izpratne un zināšanas par dažādiem olu krāsošanas veidiem, un iepazinušies ar rakstu ornamentiem.

Darbs ar pilienu pilināšanu, iespējams, bērniem bija grūtāk saprotams, nebija arī iepriekšējās pieredzes veikt darbu šādā tehnikā, uzmanība tika virzīta uz veicamā darba izpratni. Varbūt bērni netika arī pietiekoši motivēti šim darbiņam.

Lai veiktu **veidošanas metožu** salīdzināšanu un saistību ar bērnu uzmanības noturību, tika organizētas veidošanas nodarbības, kur bērniem tika piedāvāti vairāki veidošanas paņēmieni. (Pielikums Nr.8)

Sīkāk darba autore vērtēja un analizēja bērnu veidojumu plaknē un telpiska priekšmeta veidojumu. (Pielikums Nr. 9)

Darbs Nr.5 „**Krāsainās krellītes**”, kur bērniem plaknē vajadzēja izkārtot no plastilīna izveltnētas krāsainas bumbiņas un *desiņas*, ievērojot nosacījumu – viena bumbiņa, viena *desiņa*. Pirms nodarbības bērni iepazinās ar dažādām krellītēm no dažādiem materiāliem, pārrunāja no kādām detaļām tās sastāv, tika paskaidrots, kā krellītes tiks veidotas no plastilīna.

7.tabula. Radošā darba „Krāsainās krellītes” analīze.

Bērna vārds	Dotā uzdevuma izpratne	Bērna darbība radošajā procesā	Darba izpildes laiks, salīdzinoši ar citiem bērniem	Darba atbilstība izvirzītajām prasībām
Elza	Uzdoto nav izpratusi un strādā neievērojot nosacījumu.	Strādā patstāvīgi, bet brīžiem sēž un skatās ko dara citi, jānudina turpināt darbu.	Pabeidz vēlāk, ka citi bērni.	Neatbilst.
Laura	Uzdoto izpratusi, nosacījumu ievēro.	Strādā ļoti rūpīgi un precīzi, patstāvīgi, citus netraucē.	Strādā ātri, pabeidz viena no pirmajām.	Atbilst.
Dina	Uzdoto izpratusi, bet darba izpildē dažas neprecizitātes.	Strādā patstāvīgi, citus netraucē, visa uzmanība veltīta darbam.	Strādā mierīgi, darbu veic vienlaicīgi kā vairums bērnu.	Atbilst daļēji.
Liene	Uzdoto izpratusi, nosacījumu ievēro, pati izlabo, ja kļūdījusies.	Strādā ļoti lēnām un precīzi ievēro nosacījumu par detaļu izkārtojumu.	Pabeidz vēlāk kā citi bērni.	Atbilst.

Petra	Uzdoto nav izpratusi un uz atgādinājumu kā jāizkārto detaļas nereaģē, bet turpina iesākto.	Strādā lēnām un ļoti rūpīgi, bet neievēro detaļu izvietojuma nosacījumu.	Pabeidz vēlāk kā citi bērni.	Neatbilst.
Raivo	Uzdoto nav izpratis, neievēro nosacījumu par detaļu izvietojumu. Pēc aizrādījuma turpina iesākto.	Uzsāk darbu ļoti negribīgi, bez intereses tikai pēc pamudinājuma. Strādā lēnām.	Pabeidz vēlāk kā vairums bērnu.	Neatbilst.
Patriks	Uzdoto nav izpratis, veic neievērojot nosacījumu par detaļu izvietojumu.	Strādā ātri, steidzīgi, sarunājas, traucē citiem bērniem.	Pabeidz ātri, viens no pirmajiem.	Neatbilst.
Māris	Uzdoto nav izpratis, strādā neievērojot nosacījumu par detaļu izvietojuma secību.	Nestrādā, sarunājas, traucē citiem, jāmudina pievērsties darbam un ievērot pareizu detaļu izvietojuma secību.	Pabeidz vēlāk, viens no pēdējiem.	Neatbilst.
Kārlis	Uzdoto izpratis, bet precīzi strādā tikai sākumā, uz beigām precizitāte samazinās.	Strādājot uzdod daudz jautājumus par veicamo darbu, sarunājas, strādā ātri, steidzīgi.	Pabeidz vienlaicīgi kā vairums bērnu.	Atbilst daļēji.
Klāvs	Uzdoto izpratis, strādā ievērojot detaļu izvietojuma nosacījumu.	Strādā patstāvīgi, precīzi ievērojot un pēc aizrādījuma izlabo kļūdas.	Pabeidz vēlāk kā vairums bērnu.	Atbilst.

Otrs veidošanas darbs Nr.6 „**Kaķīt's mans**” bija telpiskas figūras veidojums no plastilīna. Pirms darba uzsākšanas, bērni aplūkoja attēlus ar kaķiem dažādās ķermeņa pozās. Tika pārrunāts un paskaidrots veicamais darbs, izskaidrots un demonstrēts nepieciešamo detaļu sadalījums.

8.tabula *Radošā darba „Kaķīt's mans” analīze.*

Bērna vārds	Dotā uzdevuma izpratne	Bērna darbība radošajā procesā	Darba izpildes laiks, salīdzinoši ar citiem bērniem	Darba atbilstība izvirzītajām prasībām
Elza	Doto uzdevumu izpratusi, plastilīnu prot sadalīt atbilstoši vajadzīgajām detaļām.	Strādā lēnām, skatā ko dara citi, jāmudina, lai darbu turpinātu.	Vienlaicīgi kā vairums bērnu.	Atbilst.
Laura	Strādā izprotot doto uzdevumu, plastilīnu sadala atbilstoši	Strādā patstāvīgi, mierīgi, uzmanība tikai savam darbam.	Pabeidz ātrāk, viena no pirmajām.	Atbilst.

	nosacījumiem.			
Dina	Izprot doto uzdevumu, plastilīnu sadala pareizi.	Strādā patstāvīgi, vidējā tempā, nav jākorģē.	Pabeidz vienlaicīgi, kā vairums bērnu.	Atbilst.
Liene	Nav izpratnes par materiālu sadali, nav uztvērusi veicamo darbu.	Neuzsāk darbu, grozās, sarunājas, jāmudina un atkārtoti jāstāsta un jāskaidro par nepieciešamo detaļu sadalījumu.	Strādā lēnām, neuzsāk vienlaicīgi ar citiem bērniem, pabeidz viena no pēdējām.	Atbilst daļēji.
Petra	Izprot uzdoto un materiāla sadali veic atbilstoši prasītajam.	Strādā patstāvīgi, precīzi un akurāti.	Strādā salīdzinoši ātri, darbu veic viena no pirmajām.	Atbilst.
Raivo	Nav izpratis uzdoto, nevar sadalīt materiālu vajadzīgajās detaļās.	Uzsāk darbu neatbilstoši uzdotajam, sāk plucināt plastilīnu. Pēc atkārtota paskaidrojuma uzdoto veic veiksmīgi.	Sākumā lēnām un neatbilstoši prasībām, vēlāk samērā veikli paveic uzdoto. Pabeidz vēlāk, kā vairums bērnu.	Atbilst daļēji.
Patriks	Uzdoto izprot un materiālu sadala pareizās proporcijās.	Darba laikā sarunājas, traucē citiem, jāmudina turpināt darbu.	Darbu pabeidz vienlaicīgi kā vairums bērnu.	Atbilst.
Māris	Neizprot materiāla sadales proporcijas. Jāveic atkārtots skaidrojums.	Darba laikā sarunājas, traucē citiem, jāmudina turpināt darbu. Pēc atkārtota skaidrojuma par nepieciešamajām detaļām, strādā labāk.	Darbu veic vidējā tempā kā vairums bērnu.	Atbilst.
Kārlis	Uzdoto izpratis daļēji. Uzsāk darbu, bet lai turpinātu jautā kas jādara.	Darba laikā daudz runā un pārjautā par veicamo darbu, staigā pa grupu, traucē citiem.	Strādā ātrā tempā, steidzoties.	Atbilst.
Klāvs	Grūtības ar materiāla sadali atbilstoši proporcijām. Jāveic individuāls skaidrojums.	Nevar uzsākt, jo nav sadalīts materiāls. Pēc atkārtota skaidrojuma darbu uzsāk pareizi.	Strādā lēnām, darbu veic viens no pēdējiem.	Atbilst.

Pēc bērna veidojumu analīzes un izvirzīto kritēriju izvērtēšanas, kā redzams 7.tabulā un 8.tabulā, un saistot tos ar bērnu uzmanības noturības līmeni, darba autore secina, ka veidojot telpisko figūru bērnu uzmanība tika sekmēta vairāk, nekā veidojot krāsainās krellītes. Lai gan dažiem bērniem neveicās ar materiāla sadali atbilstošās proporcijās, pēc individuāla skaidrojuma darbi tika pabeigti un iecerētais mērķis sasniegts. Turpretī veidojot krellītes, arī pēc atkārtota paskaidrojuma bērni turpināja nepareizi iesākto darbu un iecerētais mērķis netika sasniegts. Tādejādi pēc abu metožu salīdzināšanas un bērnu darbu analīzes darba autore

secina un saista ar teorijas atziņu, ka uzmanības noturības sekmēšanai ieteicams būtu strādāt ar vienkāršainu plastilīnu, detaļas veidojot tādā pašā krāsā, kā pamata veidojumu. Būtisks faktors veidojot kaķīti – bērnu motivācija un iespēja ar savu veidojumu parotaļāties.

Darba autore atzīst, ka abi veidošanas darbi tika veikti ļoti rūpīgi, ar lielu interesi par veicamo darbu, bērni izrādīja aktīvu interesi un gribēja darboties, bija motivēti veidot konkrēto darbiņu – savu kaķīti, pēc darba pabeigšanas bija iespēja parotaļāties ar savu kaķīti.

Pētījuma rezultātus, saistot ar atbilstoši izvirzītajiem kritērijiem, darba autore apkopoja tabulā. Izvirzītie kritēriji:

1. veicamā uzdevuma izpratne,
2. bērna darbība radošajā procesā, spēja strādāt patstāvīgi,
3. darba izpildes laiks salīdzinoši ar citiem grupas bērniem,
4. gatavā darba atbilstība izvirzītajām prasībām.

9. tabula *Pētījuma rezultātu apkopojums pēc izvirzītajiem kritērijiem.*

Bērna vārds	Darbs Nr.1				Darbs Nr.2				Darbs Nr.3				Darbs Nr.4				Darbs Nr.5				Darbs Nr.6			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
Elza	*				*			*	*	*			*		*						*		*	*
Laura	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*		*	*		*	*	*	*	*	*	*	*
Dina	*	*	*		*	*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Liene					*			*	*	*	*	*					*	*						
Petra	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*		*		*	*						*	*	*	*
Raivo	*				*	*	*	*	*				*	*										
Patriks	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*		*	*						*		*	*
Māris	*				*	*	*	*					*	*	*	*							*	*
Kārlis	*		*	*	*	*	*	*	*		*	*	*	*	*	*	*		*		*		*	*
Klāvs	*				*	*	*	*	*	*			*	*			*	*		*				*

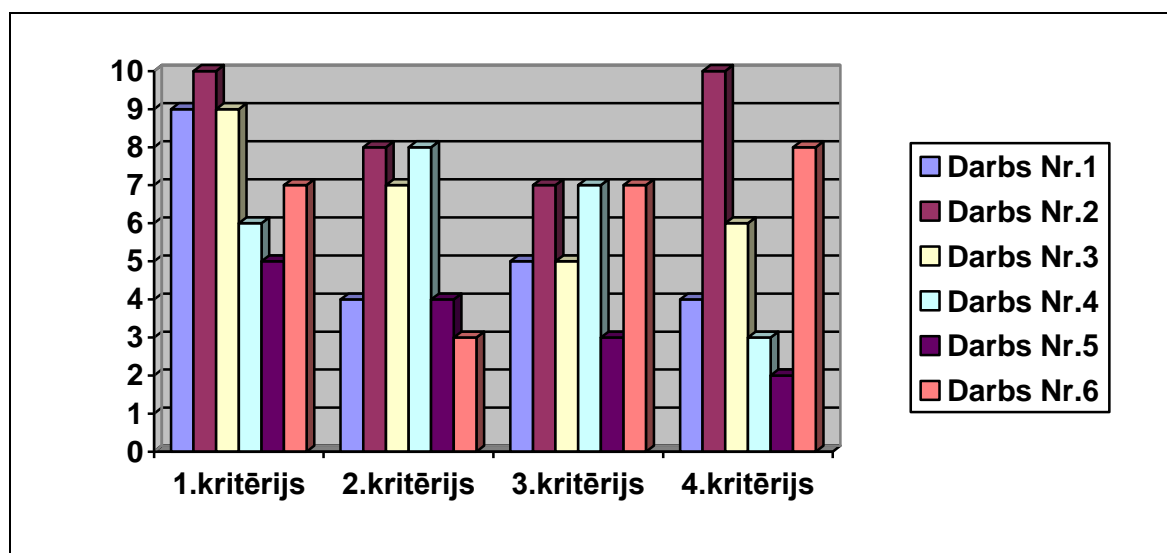
Kā redzams tabulā Nr.9, bērni uzdoto vislabāk izpratuši un spēj patstāvīgi uzsākt radošo darbību darbos Nr.1., 2., 3., 6., savukārt galarezultāts vairāk atbilst prasībām darbos 2. un 6. Redzams, ka vairāki bērni spējuši strādāt uzmanīgāk ievērojot izvirzītos kritērijus aplicēšanas darbā „Mārīte atlido” un veidošanas darbā „Kaķīt’s mans”, līdz ar to darba autore secina, ka veicot darbus šajās metodēs bērnu uzmanība bija noturīgāka.

Pēc rezultātu apkopojuma tabulas redzams, ka izvirzītie kritēriji vismazāk ievēroti darbos Nr. 4. un 5., attiecīgi zīmēšanas darbs pirkstiņtehnikā un veidojums plaknē. Tas liecina, ka šīs metodes bērniem prasīja ilgāku uzmanības noturību veiksmīgai radošajai darbībai un rezultāta sasniegšanai, bet ņemot vērā pētāmās grupas un konkrēto bērnu ļoti zemo uzmanības noturības līmeni, izvirzītie kritēriji netika realizēti.

Pēc apkopojuma tabulas redzams, ka pētāmās grupas bērniem, kuriem, salīdzinot ar pārējo grupu bija augstāki uzmanības noturības rādītāji - Laurai, Petrai, Patrikam, Kārlim, arī radošo darbu izvērtējumā vairums kritēriju ir ievēroti. Tātad jāsecina, ka bērnu uzmanības noturība ir cieši saistīta ar bērnu radošo darbību un radošo darbu galarezultātu.

Iegūtie rezultāti tika apkopoti un izteikti diagrammā, kur redzams izvirzīto kritēriju ievērošana radošajos darbos.

2. attēls *Izvirzīto kritēriju ievērošana radošajos darbos.*

Kā redzams 2. attēlā, visvairāk ir ievērots pirmais kritērijs – veicamā darba izpratne, bet attiecīgi zemāki rezultāti ir otrajam un trešajam kritērijam, kas liek secināt, par bērnu uzmanības noturības zemo līmeni un nespēju veikt darbu atbilstoši visiem kritērijiem. Darba laikā bērnu uzmanība samazinās, nespēj strādāt patstāvīgi. Vislabākie rādītāji 4. kritērijā - veicamā darba galarezultāts, uzrādās darbos 2. un 6., tātad darbus šajās metodēs bērniem veikt bija vieglāk, interesantāk un saprotamāk.

Secinājumi.

1. Pēc pētījumā veiktā testa un bērnu uzmanības noturības līmeņa noteikšanas, darba autore secina, ka pētāmās grupas bērniem ir zems uzmanības noturības līmenis, kas atspoguļojas arī bērnu radošo darbu izpildes laikā.

2. Veidošanā un aplicēšanā bērnu uzmanība bija noturīgāka visas nodarbības garumā, salīdzinot ar zīmēšanas nodarbībām. Pēc darba autores pieredzes un novērojumiem, veidošana un aplicēšana vairāk notiek organizētajās tēlotājnodarbībās nevis bērnu brīvās aktivitātes laikā. Brīvajā laikā bērni visbiežāk zīmē.
3. Nozīmīga ir bērnu ieinteresēšana konkrētajam darbam un motivācijas radīšana. Būtiska loma ir arī veicamā darba paskaidrojumam un demonstrējumam, jo atkarībā no tā, kāda ir bērna uzmanības noturība, bērns spēs uztvert un izpildīt konkrētu uzdevumu un strādāt radoši, atbilstoši izvirzītajām prasībām.
4. Būtiska nozīme ir tehnikas izvēlei, kas labi redzams zīmēšanas darbā pirkstiņtehnikā. Veicot šo darbu, vairumam bērnu bija grūtības izprast veicamo darbu precīzi, kas liek secināt, ka viņu uzmanības noturības zemo līmeni, neļāva bērniem izprast līdz galam veicamo darbu un realizēt radošo ieceru līdz galam.

Secinājumi

1. Pētījumā izvirzītais mērķis teorētiski un praktiski izzināt uzmanības noturības sekmēšanas iespējas vidējā pirmsskolas vecuma bērniem tēlotājdarbības procesā ir sasniegts un uzdevumi īstenoti. Pētīta un analizēta literatūra par uzmanību kā psihisko procesu, pirmsskolas vecuma bērnu attīstības īpatnībām, tēlotājdarbību, tās veidiem, metodēm un tehnikām.
2. Uzmanībai ir būtiska nozīme cilvēka dzīvē, tas ir priekšnosacījums, lai cilvēks uztvertu pasauli un orientētos apkārtējā vidē. Uzmanība ir centrālais process, tā darbojas kā uztveres filtrs, kurā notiek uztvertās informācijas atlases process. Uzmanības darbību nosaka gan ārējo kairinātāju ietekme, gan personības psihiskā stāvokļa īpatnības.
3. Bērna psihei un vizuāli radošajai darbībai ir savstarpējas sakarības: personības attīstība kāpina radošās darbības attīstību un otrādi: radošās darbības augsts līmenis raksturo personības pilnīgāku attīstību.
4. Bērna personības pilnvērtīga attīstība norit ievērojot kopveseluma principu, kad visas jomas tiek attīstītas ciešā saistībā vienai ar otru. Tādejādi bērna radošo spēju attīstība cieši saistīta ar psihisko procesu attīstību.
5. Vidējā pirmsskolas vecuma bērnu personība attīstās savstarpēji saistītās likumsakarībās un mijiedarbībā ar iedzimtiem un sociālās vides faktoriem. Nozīmīga ir bērna ģimenes loma, audzināšanas, kā arī pedagoga un bērna sadarbība pirmsskolas iestādē.
6. Pirmsskolas vecuma bērnu uzmanība attīstās un pilnveidojās līdz ar bērna personības attīstību. Uzmanība nepieciešama, lai sekmīgi veiktos jebkura bērna darbība.
7. Radošās darbības sekmēšana pirmsskolā galvenokārt notiek organizējot tēlotājdarbības nodarbību, kas cieši savijušās ar citiem mācību veidiem. Bērna radošās spējas attīstās atkarīgi no bērna personības individuālajām īpatnībām. Būtiska loma ir pedagoga spējai virzīt un attīstīt bērna radošo darbību.
8. Tēlotājdarbībai, kā bērnu radošo spēju veicinātājai ir liela nozīme pirmsskolas izglītības procesā. Galvenie tēlotājdarbības veidi pirmsskolā ir zīmēšana, aplicēšana, veidošana. Pirmsskolas vecumā mākslinieciskā darbība aplūkojama kā attieksmju veidošana pret apkārtējo pasauli.

9. Bērna radošums attīstās izmantojot un bērniem piedāvājot daudzveidīgas metodes, tehnikas, kā arī plašu izmantojamo materiālu klāstu, kur pedagogs veic aktīvu līdzdalību un bērnu ieinteresēšanu.
10. Saistot bērnu uzmanības noturības līmeni ar bērnu radošajiem darbiem, būtiska nozīme organizētajās tēlotājnodarbībās ir metožu un tehnikas izvēlei. Pēc veiktā pētījuma jāsecina, ka bērnu uzmanība bija noturīgāka veicot darbiņu labi zināmā tehnikā, kur bērniem ir labas prasmes un iemaņas. Bērnu vēlme darboties veicot darbus dažādās metodes, bija atšķirīga.
11. Organizējot tēlotājnodarbības jāpārdomā bērnu ieinteresēšanas moments un bērnu motivēšana konkrētā darba veikšanai. Analizējot pētījuma ietvaros organizētās nodarbības, darba autore secina, ka bērnu uzmanība bija noturīgāka veicot darbu, kas bērnus ieinteresēja un motivēja darboties.
12. Pētījumā izvirzītā hipotēze - bērnu tēlotājdarbības procesā tiek sekmēta bērnu uzmanības noturība, ja bērni tēlotājdarbībai tiek ieinteresēti un motivēti, un veic darbu tehnikās, kur bērniem ir labas prasmes un iemaņas, ir apstiprinājusies, jo pēc tēlotājnodarbību organizēšanas un bērnu radošo darbu analīzes un dažādu tēlotājdarbības metožu salīdzināšanas pēc izvirzītajiem kritērijiem, var saskatīt metodes, kurās bērni strādāja ievērojot izvirzītos kritērijus un galarezultāts ir uzskatāmi labāks, vienlaikus saistot to ar pētāmās grupas bērnu uzmanības noturības rādītājiem.

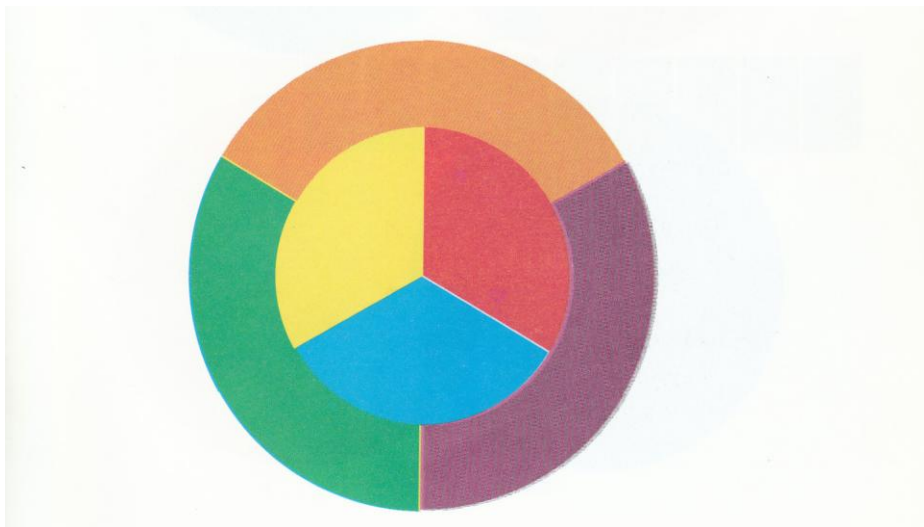
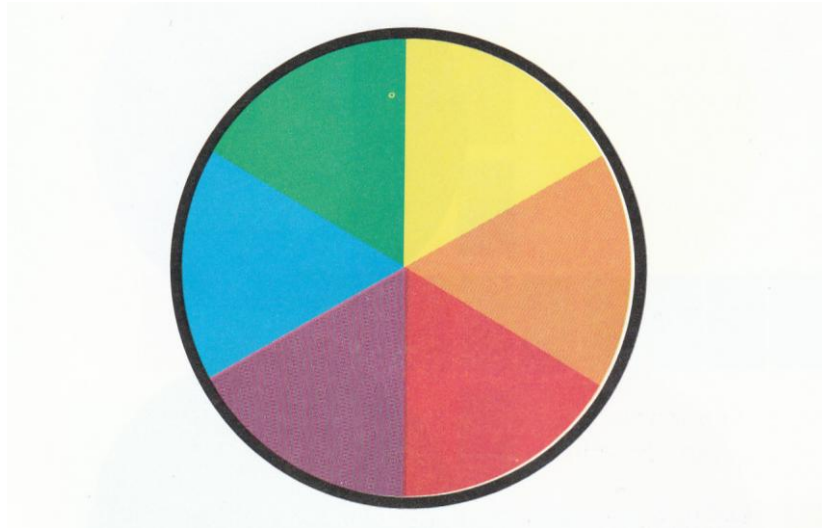
Izmantotā literatūra

1. Albrehta, Dz. (1998) *Pētīšanas metodes pedagogijā*. Rīga, Mācību grāmata, 104 lpp.
2. Blīgzna, K. (1999) *Vizuālās mākslas ABC*. Rīga: Lielvārds, 63 lpp.
3. Dauge, A. (1928) *Audzināšanas ideāls un īstenība*. Cēsis, 124 lpp.
4. Frīdenberga, B. (2003) *Vizuālā māksla pirmskolā*. Rīga: RaKa, 130 lpp.
5. Hibnere, V. (1998) *Bērna vizuālā darbība*. Rīga, RaKa 198 lpp.
6. Hibnere, V. (1983) *Bērnu dekoratīvie darbi*. Rīga: Zvaigzne, 69 lpp.
7. Hibnere, V. (1977) *Bērnu tēlotājdarbības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne, 108 lpp.
8. Karpova, A. (1998) *Personība. Teorijas un to radītāji*. Rīga: Zvaigzne ABC, 222 lpp.
9. Komarova, T. (1982) *Kā mācīt bērniem zīmēt*. Rīga: Zvaigzne, 123 lpp.
10. Kriķe, R. (2000) Rosinām vizuālo iztēli. *Skolotājs* Nr.5., 45-48 lpp.
11. Lieģeniece, D. (1999) *Kopveseluma pieeja bērnu audzināšanā*. Rīga: Raka, 262 lpp.
12. Lūduma, M. (1984) *Lietišķās mākslas nodarbības bērnu pirmskolas iestādē. Veidošana*. Rīga: Latvijas PSR Augstākās un vidējās speciālās izglītības ministrijas Mācību metodiskais kabinets, 69 lpp.
13. Meikšāne, Dz. (1998) *Psiholoģija mums pašiem*. Rīga, RaKa, 165 lpp.
14. *Pedagoģisko terminu skaidrojošā vārdnīca*. (2000) Rīga: Zvaigzne ABC, 248 lpp.
15. *Pirmskolas pedagoga rokasgrāmata*. (2007) Rīga: SIA Izglītības soļi, 308 lpp.
16. Plotnieks, I. (1988) *Psiholoģija ģimenē*. Rīga, Zvaigzne, 171 lpp.
17. Prindule, L. (1995) *Bērnu psihiskās attīstības vecumposmu psiholoģija*. Liepāja, 201 lpp.
18. *Psiholoģijas vārdnīca*. (1999) Breslava, G. red. Rīga: Mācību grāmata, 157 lpp.
19. *Rokasgrāmata zīmēšanā un gleznošanā*. (1995) Rīga: Zvaigzne ABC, 89 lpp.
20. Svence, G. (1999) *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 158 lpp.
21. Špona, A. (2006) *Audzināšanas process teorijā un praksē*. Rīga: Raka, 211 lpp.
22. Špona, A., Čehlova, Z. (2004) *Pētniecība pedagogijā*. Rīga: Raka, 202 lpp.
23. Tiltiņa, S. (1988) *Aplicēšana bērnudārzā*. Rīga: Latvijas PSR Augstākās un vidējās speciālās izglītības ministrijas Mācību metodiskais kabinets, 110 lpp.
24. Vecgrāve, A. (2005) *Ceļvedis pieaugušajiem pa bērnības zemi*. Rīga: Zvaigzne ABC, 239 lpp.
25. Vorobjovs, A. (1996) *Psiholoģijas pamati*. Rīga: Mācību apgāds, 321 lpp.
26. Выготский, Л.С. (1997) *Вопросы детской психологии*. Санктпетербург: Союз, 221 стр.

27. Комарова, Т.С. (1990) *Изобразительная деятельность в детском саду*. Москва: Педагогика, 144 стр.
28. Косминская, В.Б., Халезова, М.Б. (1981) *Основы изобразительного искусства и методика руководства изобразительной деятельностью детей*. Москва: Просвещение 144 стр.
29. Мухина, В.С. (1999) *Детская психология*. Москва: Апрель-пресс, 351 стр.
30. Немов, Р.С. (1994) *Психология.1 часть*. Москва: Владос 573 стр.
31. Немов, Р.С. (2000) *Психология.3 часть*. Москва: Владос 631 стр.
32. Рогов, Е.И. (1999) *Настольная книга практического психолога*. Москва: Владос.
33. Сакулина, М.П., Комарова, Т.С. (1982) *Изобразительная деятельность в детском саду*. Москва: Просвещение 208 стр.
34. *Теория и методика изобразительной деятельности в детском саду*. (1985) Москва: Просвещение 255 стр.
35. Kohl, M.A.F. (1994) *Scribble Art: Independent Creative Art Experience for Children*. Bright Ring Publishing 160 p.
36. Mayesky, M. (2009) *Creative Activities for Young Children*. USA: Delmar, Cengage Learning 640 p.
37. Ruff, M.A., Rothbart M.K. (1996) *Attention in early development*. USA: Oxford University Press 287 p.
38. Paxton, J., Fun Ways to Increase Childrens Attention Span. *Presentation to the 2007 ACEI Annual International Conference and Exhibition*. Tampa, Florida, 3. May 2007.
39. www.reikinet.lv Psiholoģijas raksts: *Izziņas procesi pirmskolas vecumā, to nozīmība uzsākot skolas gaitas*.

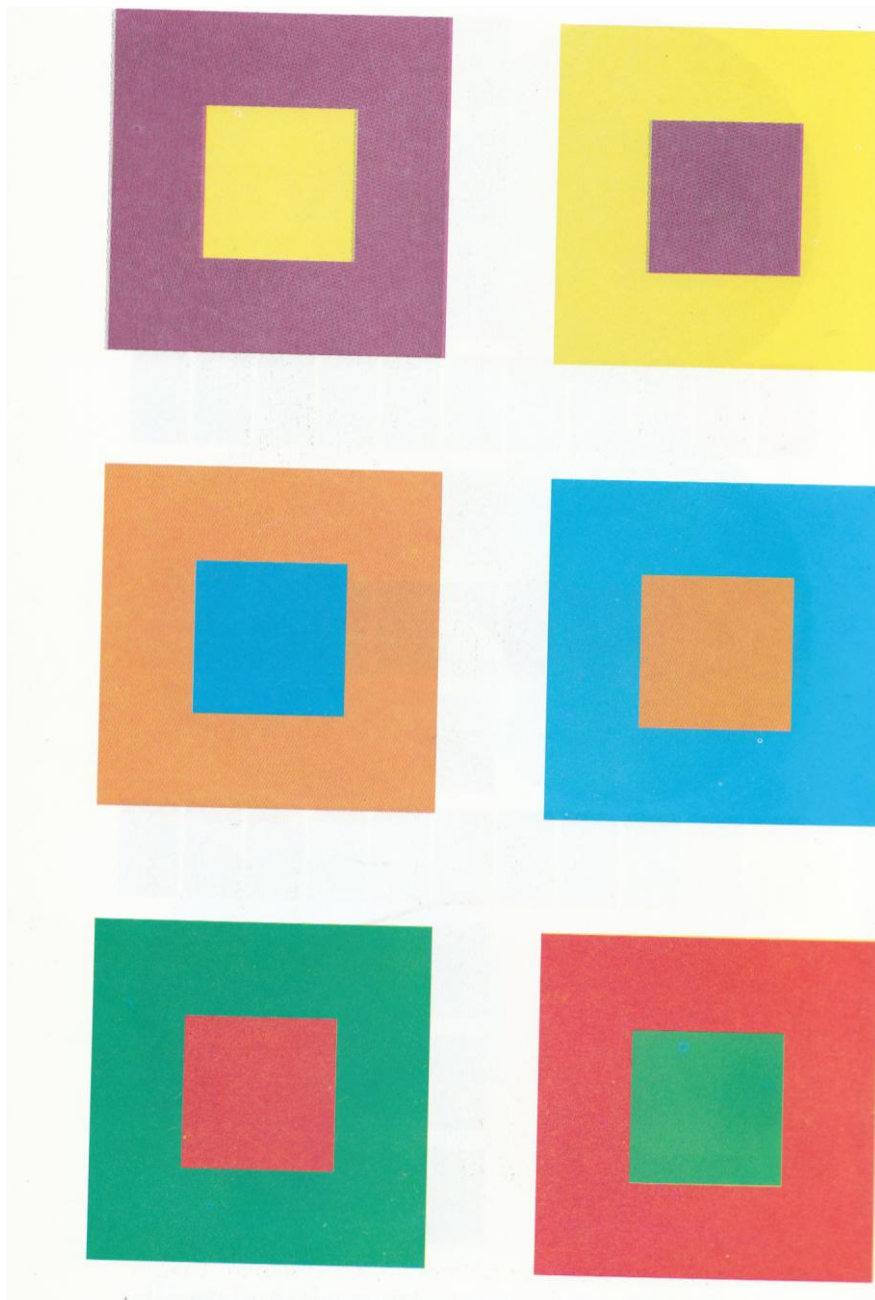
Pielikumi

Pielikums Nr.1
Hromatisko krāsu aplis

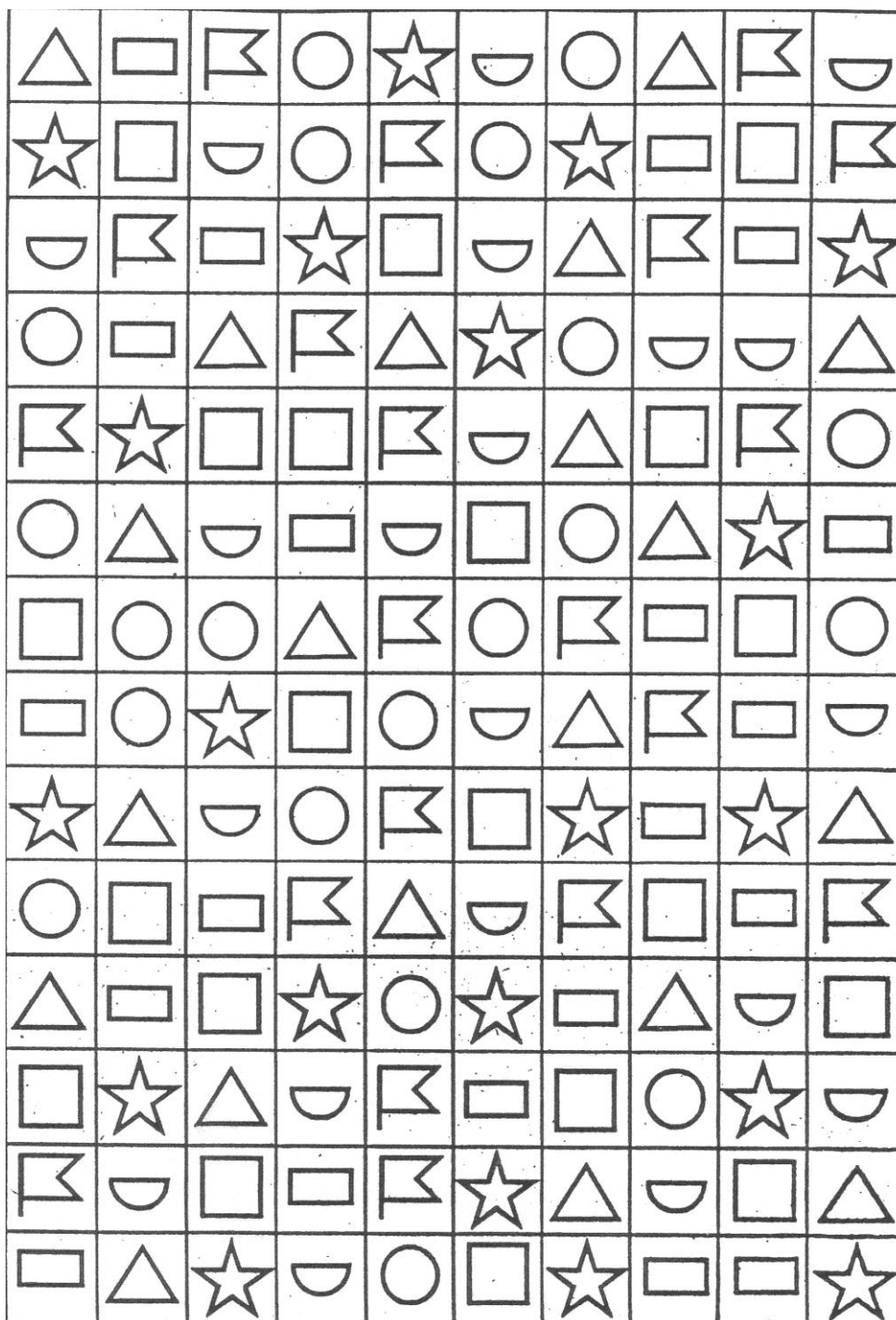
Pirmās pakāpes krāsu atvasinājumi

Pielikums Nr. 2
Kontrastējošās krāsas

Pielikums Nr. 3

Uzmanības noturības testa veidlapa

Pielikums Nr. 4

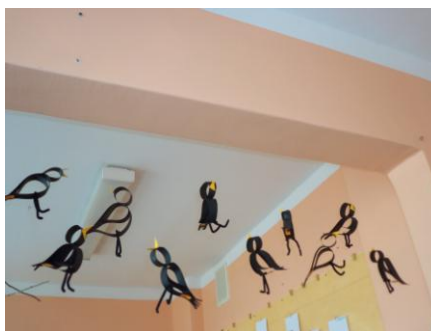
Paņēmienu un tehnikas organizētajās aplicēšanas nodarbībās.

Darba nosaukums	Darba izpildes tehnika un paņēmienu	Motivācija, ieinteresēšana, bērnu darbība	Uzmanības noturības sekmēšanas iespējas	Komentāri
Aitiņas pļavā	Detalas griež un aplicē, ķermenis no vilnas piciņām.	Veiksmīga bērnu motivācija.	Labas.	Bērni strādāja motivēti, ar interesi, piesaistīja darbošanās ar vilnu.
Draugi lācēns un zaķēns	Paši griež un pielīmē detaļas, izkārtu dzīvnieka attēlu, papildina detaļas.	Veiksmīga ieinteresēšana.	Labas.	Zināms paņēmiens, laba motivācija, bērnu izvēles iespēja.
Putniņš lido	Aplicē putna siluetu no sloksnītēm.	Nepietiekošs skaidrojums un motivācija.	Zemas.	Grūtības ar sloksnīšu salīmēšanu. Jauna tehnika.

Aitiņas pļavā

Putniņš lido

Draugi lācēns un zaķēns

Pielikums Nr.5

Pētījumā analizētie bērnu darbi aplicēšanā

„Mārīte atlido”

„Svecīte deg”

Pielikums Nr. 6

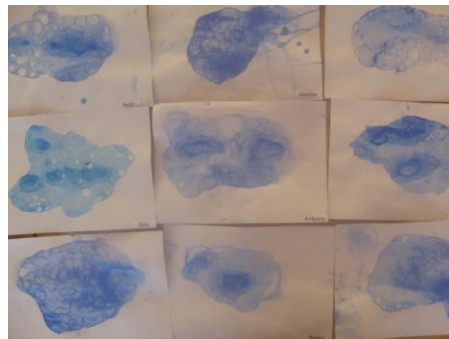
Paņēmienu un tehnikas organizētajās zīmēšanas nodarbībās

Darba nosaukums	Darba izpildes tehnika un paņēmienu	Motivācija, ieinteresēšana, bērnu darbība	Uzmanības noturības sekmēšanas iespējas	Komentāri
Mākonītis	Krāsa izpūšana caur salmiņu.	Interese par jauno tehniku	Zemas	Bērnus interesēja pats pūšanas process, nesaistīja ar zīmējuma iegūšanu. Jauna tehnika.
Aitiņas aplokā	Ar otiņu jāzīmē krāsu aplīši	Labā motivācija, zināma tehnika.	Labas.	Labā motivācija, interese aizpildīt konkrētu siluetu, labas iemaņas tehnikas izpildē.
Zivtiņas akvārijā	Jauktā tehnika, zīmējums ar krītiņiem, pārklāj ar akvareļu krāsām.	Interese veidot pašam savas zivtiņas.	Labas.	Labas iemaņas, veiksmīga motivācija.
Mana māja	Ar pasteļa krītiņiem zīmē savu māju	Labā motivācija.	Labas.	Bērni ar interesi zīmē savu māju, labas iemaņas.
Koki rudenī	Ar guaša krāsām zīmē dažādus kokus.	Darbs grupās, katra grupa zīmē savu koku, laba motivācija.	Labas.	Bērnu sadalījums grupās, darbu salīdzināšana, labas iemaņas.

Zivtiņas akvārijā

Mākonītis

Aitiņas aplokā

Mana māja

Koki rudenī

Pielikums Nr.7

Pētījumā analizētie bērnu darbi zīmēšanā

„Lieldienu ola”

„Lietus pilītes un dīgstošā zālīte”

Pielikums Nr. 8

Paņēmienu un tehnikas organizētajās veidošanas nodarbībās

Darba nosaukums	Darba izpildes tehnika un paņēmieni	Motivācija, ieinteresēšana, bērnu darbība.	Uzmanības noturības sekmēšanas iespējas	Komentāri
Ābele ar āboliem	Koka stumbrs veidots no desiņām, papildināts ar apaļām bumbiņām – āboliem.	Interesē koka stumbra iegūšanas veids.	Zemas.	Interese par zināmas tehnikas neparasto pielietojumu, laba motivācija.
Pasaku namiņš	Papildināt mājas siluetu ar izveidotajām detaļām.	Grūti ieinteresēt, jāseko detaļu izmēram, daudzumam.	Zemas.	Vāja motivācija, darbā daudz detaļu.
Putniņš atlidojis	Putna silueta izveidošana no viena plastilīna gabala	Laba motivācija, interesē putniņa iegūšanas veids.	Labas.	Bērniem iespēja rotaļāties ar savu veidojumu.
Ābolīši krīt	Apaļas formas veidojums, papildināts ar nepieciešamajām detaļām.	Laba ieinteresēšana, zināmas darbības.	Labas.	Bērni salīdzina gatavos veidojumus, rotaļājas. Zināma tehnika.

Ābele ar āboliem

Pasaku namiņš

Putniņš atlidojis

Ābolīši krīt

Pielikums Nr.9

Pētījumā analizētie bērnu darbi veidošanā

„Krāsainās krellītes”

„Kaķīt's mans”

